

DECE MAIÛ

CUVÎNTARE

ROSTITĂ LA 12 MAIÛ 1900

DE

DIMITRIE A. STURDZA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

ESTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXII.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1900.

ȚECE MAIŮ

CUVÎNTARE

ROSTITĂ LA 12 MAIŮ 1900

DE

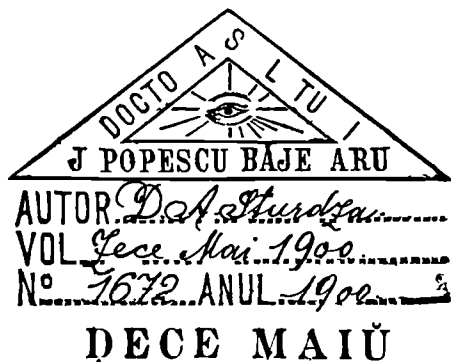
DIMITRIE A. STURDZA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

ESTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seriă II. — Tom. XXII.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1900.

CUVÎNTARE

DE

D. A. STURDZA

Membbru al Academiei Române.

Sedința de la 12 Maiu 1900.

I.

S'a introdus în Academia Română datina, să ținem în ziua de 10 Maiu, cea mai importantă în dezvoltarea statului român, o cuvîntare în lauda Aceluia, care a ilustrat-o. Cred că această datină se va transforma într-o regulă constantă a instituțiunii noastre, spre care, cu drept cuvînt, sunt așintiți ochii sufletesci ai poporului român.

Amintirea și justa apreciere a faptelor mari, ca și justa apreciere a acelor care le-au desăvîrșit, sunt nu numai semne ale recunoștinței datorite pentru binefaceri, ci o necesitate a însuși traiului nostru căruia ne silim să-i dăm un curs sigur, un rost demn și înalt. În mersul trecător al vieții omenesci, expunerea reînnoită a întîmplărilor mari nu numai înveselesce sufletele, ci mai ales întăresce și încordăză voințele spre făptuiri nouă, cari lanț se țin de cele vechi, aducînd ast-fel în viața pămîntescă o adiere a vieții celei vecinice.

Nu este ôre înălțător, când Academia Regală Prusiană de mai bine de un secol serbeză în fie-care an, printr'o cuvîntare rostită într'o zi hotărîită, pe Frederic-cel-Mare, fără să fi secat încă isvorul bogat al faptelor acestui Principe? Și nouă ne-a dăruit A-tot-Puternicul din viața sănătósă și vigurósă a celui suveran un Principe, care în scurt timp a ridicat România din umilire la mărire.

Se cuvine deci, ca și noi să vorbim de Regele nostru în ziua de sărbătoare, întipărint în mintea noastră faptele desăvârșite de Dînsul, întărind în inimile noastre convicțiunea, că de faptele mari ale conducătorilor popoarelor sunt legate înseși destinele acestora.

Despre Carol I putem vorbi cât de des. El a stat, când s'a suit pe tronul României, dinaintea unei mari probleme: fundarea în Europa, în secolul al nou-zecelea, a unui stat nou de către un popor rău muncit de sortă în timp de mai multe sute de ani. El a rezolvit acest problem spre lauda Lui și a poporului român. Carol I a fost încununat în a Sa întreprindere de o numeroasă pleiadă de bărbați, cari în cugetări și fapte nu sunt inferiori bărbaților de stat celor mai însemnați ai altor popoare mai mari și mai de mult constituite. Noi ca și El putem să ne uităm cu mândrie la acești paladini ai Lui.

Domnia lui Carol I, care se apropie de încheierea unei a patra decade, s'a petrecut sub ochii generațiunii actuale. Noi înșine, câți trăim astăzi, suntem martorii vii ai transformării desăvârșite de ea în mijlocul nostru, într'un spațiu de timp scurt în viața unui popor, căci abia cuprinde viața mijlocie a unui om.

În icona evenimentelor recente, putem vedea cu claritate calea viitorului, căci istoria nu se compune numai din faptele cari aparțin timpurilor depărtate, ci și din faptele cele mai apropiate de noi, cari tocmai pentru viața practică au o importanță decisivă. Învățatul, care se adîncesc în studiul sistemului lui Ptolomeu și uită progresele cele mai nouă ale astronomiei, sfîrșesc prin a avea o idee greșită a chiar sistemului pe care el cantă să-l pătrundă. Știința este și ea viață, și conducerea statelor e și ea o știință, care trebuie să fie cu atât mai vie, cu cât ea privește însuși trainul actual al omonilor. Ast-fel cunoștința esactă a întâmplărilor recente, mai ales când acestea sunt de o importanță vădită, este neînlăturabilă, pentru ca viața publică să aibă un fundament solid și ca să pășim înainte pe o cale dreaptă și sigură, iar nu pe poteci încurcate și periculoase.

II.

Întăile acte, prin cari România a eșit din letargia seculară în care intrase, au fost: — actul de independență din 1848, în adevăr trecător, dar care ne-a dat loc în rîndul popoarelor vii; — rostirea în 1857a dorințelor țării în enunțaiuni clare și energice concepute; — alegerea în 1859 a unui singur Domn pentru cele două principate Moldova și

Valachia. Acest din urmă act erà primul act de constituire independentă recunoscut de Europa.

De la 1859 încóce, în timpul domniei Principelui Alexandru Ioan, ca și în timpul celor dintâi 40 de ani ai domniei Regelui Carol, România a trecut prin frământările naturale ale unei transformări repede și complete a statului. Nu pătrunsese încă nici în lăuntru nici în afară convicțiunea, că proclamarea dinastiei Hohenzollern dăduse statului român o importanță europeană.

Evenimentele exterioare nu lăsară însă timp la multă esitațiune, și România fu pusă în curînd dinaintea unei situațiuni, în care trebuia să-și deschidă ochii și să-și ascuțescă priceperea, căci intră în acțiunea cea mare a lumii și trebuia să ia prin sineși hotărîri, de cari depindea viitorul ei. Aceste evenimente priviau transformarea politică a Peninsulei Balcanice, pusă în mișcare prin războiul Crimeei.

Tractatul de Paris de 1856 făcuse Turciei loc în areopagul marilor puteri europene; iar Sultânul se legă formal a introduce în guvernamîntul său reforme, cari să se apropie de organizarea statelor culte. Aceste reforme au fost amânate din an în an. Egala îndreptățire a creștinilor cu musulmanii din Imperiul Otoman rămăsese neaplicată, iar cîrmuirea turcască erà tot medievală. Acastă stare de lucruri menținea o nemulțumire, care cu anii crescea și devenia mai vie, prevestind o situațiune egal de periculoasă pentru Turcia și pentru Europa, căci prin ea se putea deschide în fie-care moment cestiunea desmembrării Imperiului Otoman, nu ca discuțiune teoretică, ci ca actualitate practică. Turburări, cât de neînsemnate la început, trebuiau să insuflă îngrijirile cele mai vii, pentru că nu se putea prevedé dacă înflăcărarea nu va conduce pe nesimțite la o mișcare răsboinică, ale carei consecințe să se întindă peste întreaga Europă.

Întăiele semne îngrijitoare se manifestară în Iulie 1875 prin turburări în Bosnia și Herzegovina și printr'o vie agitațiune în Serbia și Muntenegru. Seriositatea dificultăților ce se născeau din aceste turburări erà vădită. Pórtă trimise un corp de armată însemnat în provinciile răsculate, iar în provinciile limitrofe ale Austro-Ungariei și Muntenegrului se reversau mii de refugiați creștini. Imediat se stabilí între cele trei împărății ale Nordului o înțelegere de a localisá această neliniște; însă, la începutul lunei Septemvrie, un manifest al insurgenților celor două provincii otomane răsculate dicea: «De patru sute de ani suntem raiale și tractați ca vite: de astăzi înainte vrem să fim ómení.

Ast-fel impulsivitatea erà dată, și nu erau semne, că mișcarea va puté fi oprită.

În Septemvrie 21 (3 Oct.) Principele Carol scria părintelui său: «Turburările din Peninsula Balcanică numai în aparență s'au liniștit: ele sunt departe de a fi dispărut. Insurecțiunea face pe tăcute progrese mari și se lățește ca un torent. La început această insurecțiune nu avea nici un scop național sau politic; ea nu era decât o protestare în contra grelelor impozite, de cari țăranii creștini sperau să se libereze cu armele în mână. E dar natural ca liniștea nu se va putea restabili decât prin reforme radicale, cari vor pune un termin a-tot-puterniciei pașilor. Orientul creștin e saturat de reana administrațiune turcăscă. Fara înțelegerea Puterilor celor mari, de mult ar fi isbucnit complicațiuni serioase. Aceste complicațiuni s'au înlăturat pentru moment, însă ele nu s'an suprimat. Diplomația cea mare nu este în stare să resolve cestiunea orientală, care nu se poate rezolvi decât de însuși Orientul, pe teatrul războiului, cu concursul popoarelor direct interesate. Politica actuală a României are de scop de a profita de aceste evenimente. Ruina financiară a Turciei ne vine în ajutor. În Serbia toate ițele s'au încurcat.

La începutul lui Octomvrie (1/13) Principele Imperial al Germaniei scria Principelui Carol: Nu fără mare îngrijire îndreptez privirile «spre voi.»

Puțin mai târziu în 17 (29) Octomvrie, Mesagerul din Petersburg scria următoarele:

Importantele evenimente politice, cari se petrec est timp în Peninsula Balcanică nu au surprins pe Rusia în isolare, ci mai ales într-o alianță, având de țel menținerea și consolidarea păcii europene. Depărtată de orice tendință politică egoistă, basată pe o încredere reciprocă și sigilată de întrevvederele celor trei împărați, această alianță nu se prezintă dinaintea Europei ca un arbitru al destinelor sale, ci ca un garant al libertății și un păzitor al liniștei tuturor.

Făcând parte din această alianță, Rusia nu i-a sacrificat însă simpatia ce ea a nutrit în mod constant pentru populațiunile creștine «oprimate ale Turciei și care a fost și de sigur este împărtășită de întreaga Europa creștină. Sacrificiile făcute de poporul rusesc pentru creștinii din Turcia sunt atât de mari, în cât dau Rusiei dreptul de «a-și documenta acum simpatia sa în fața Europei. Pătruns de această veche simpatie pentru populațiunile creștine din Peninsula Balcanică și conscient de pericolul care amenință liniștea Europei, Cabinetul imperial, precum nu a stat mai înainte în circumstanțe analoage, nu putea sta nici acum spectator nepăsător și neactiv dinaintea evenimentelor din Herzegovina, cari amenințau să tragă după sine Serbia

și Muntenegrul într-o luptă inegală și să deslănțuiască un război, ale cărui proporțiuni sunt greu de prevădut. Cabinetul imperial a ridicat mai întâiu vocea sa în favoarea populațiunii din Herzegovina, apăsată prin greutatea nemăsurată a impozitelor, urcate peste totă măsura, precum și în favoarea menținerii păcii, de care Europa în genere și Turcia în particular au atât de mare nevoie. În urma inițiativei sale, guvernele aliate ale Germaniei și Austro-Ungariei, animate și ele de aceeași dorință de a înlătura conflicte ulterioare în Turcia, s'au grăbit a-i da tot sprijinul, pentru a împacă Porta cu supușii se revoltau.

«Guvernele Franciei, Angliei și Italiei au împărtășit vederile cabinetelor de la Nord asupra stării de lucruri din Turcia, amenințătoare pentru pacea europeană, și au unit forțele lor cu ale cabinetelor împărătesci spre a ajunge la țelul indicat. Consiliile pacifice date Porții de către reprezentanții Puterilor la Constantinopole au avut de rezultat: întâiu, trimiterea în Herzegovina a unei comisiuni consulare, având misiunea de a împacă pe insurgenți cu guvernul, și în urma proclamarea unei iradele a M. S. Sultanului, din propria-i inițiativă, promițând supușilor se creștini o ușurare simțitoare în materie de impozite, egalitatea cu musulmanii dinaintea legii și o mai bună organizare administrativă.

«Firesce că nime nu pune la îndoială sinceritatea dorinței M. S. Sultanului de a ameliora miserabila situațiune actuală a supușilor se creștini. Guvernele tuturor Puterilor celor mari consideră noua iradeă ca o dovadă necontestabilă a solitudinii constante și binevoitoare a Sultanului pentru buna stare a supușilor se. Inșă exemplele unui trecut apropiat, arătând că asemenea promisiuni au mai fost date diplomației europene, permit opiniunii publice de a nu acorda nouei iradele a Sultanului încrederea datorită unui act, exprimând compasiunea M. S. pentru nenorocita situațiune a supușilor se creștini. Încrederea în asemenea acte ale guvernului otoman este sdruncinată atât de mult, în cât îi va fi foarte greu Porții să o restabilască iute, fără concursul amical al cabinetelor europene. Aceste cabinete, nu rămâne nici o îndoială, nu vor refuza Porții acest concurs; pe de altă parte și Porta va da acestor cabinete dovești prealabile de hotărîrea sa fermă și neclintită, de a-și îndeplini actualele sale îndatoriri solemne privitoare la creștini și de a pune ast-fel capăt unei situațiuni anormale, care inspiră Europei atâta îngrijire. În toate casurile, putem fi siguri, că starea de lucruri deplorabilă, care a cauzat până acum atâtea prejudicii intereselor Porții, supușilor ei și Europei, trebuie să iea un sfârșit.

Aceste linii caracterisază în modul cel mai perfect situațiunea de atunci a Orientului: Populațiunile creștine din Imperiul Otoman nemulțumite și révoltate, Turcia legată a face reforme, — Europa cerënd realisarea promisiunilor date, — Sultannul făcënd nouă promisiuni, cari nu inspiraă încredere, nici populațiunilor, nici Europei, și de aci o stare anormală, care împingea la o soluțiune.

La mijlocul lui Noemvrie, Agentul diplomatic al Rusiei în Bucuresci, Zinoviev, venind din Constantinopole, dicea Principelui Carol, că situațiunea în Orient este foarte amenințătoare și că pentru primăvara anului 1876 sunt de ținut complicațiuni serioase.

În același timp Principele scria Principelui Carol Anton (¹⁵/₂₇ Noem.): «Nouri amenințatori se strâng din toate părțile și primăvara viitoare poate să ne aducă evenimente serioase. Cât timp suzeranitatea turcăscă nu a fost decât o formă fără însemnătate, care se opriă la plata tributului și la deficietăți în cestiunea monetei sau a creării de decorațiuni, Europa putea să înlăture plângerile noastre. Dar, *din momentul în care atîrnarea noastră de Pîrtă jîgnesce desvoltarea noastră economică, reformele noastre financiare, creditul nostru, noi putem reclama cu drept cuvînt, să se tragă o linie de demarcare politică netedă între un imperiū rebel la orice reformă și un stat tîner care începe a înflori și a da Europei în ultimii ani garanții reale.*

La finele lunii Noemvrie, 27 (9 Dec.), Principele Carol Anton de Hohenzollern scria: Turcia cade prin finanțele sale, de a căroră rea stare singură ea e vinovată. Pentru un observator depărtat, este interesant a constată, că toate privirile sunt îndreptate spre România, a cărei atitudine cumpenită este obiectul stimei generale. Acestă purtare este singurul mijloc de a prepară Europa la independența iminentă a țării tale. *Acastă independență trebuie să reiasă din cîvingerea generală a necesității ei, pentru ca să nu fie pentru nime o surprîndere în ziua în care se va desăvîrși.*

În 7 (18) Decemvrie Generalul Ignatiev, Ambasadorul Rusiei la Constantinopole, dicea Generalului Ioan Ghika, Agentului diplomatic al României: Într'un conflict cu Pîrtă, Rusia va fi poate silită să ocupe România ca garanție.

În 18 (30) Decemvrie înțelegerea între cele trei puteri ale Nordului luă o formă mai concretă în memorandumul Comitelui Andrassy. Rusia, Austro-Ungaria și Germania ieșiau din pozițiunea lor expectativă.

Acel memorandum așterneă mai întîiū situațiunea europeană de la finele anului 1875: În împrejurările actuale, credem că a venit pentru Puteri momentul de a se înțelege asupra unui mers comun,

«pentru a împedecă să se compromită pacea Europei prin prelungirea mișcărilor din Turcia.... Statele europene nu pot vedé cu ochiú nepăsător perpetuându-se și agravându-se o situațiune care, chiar de acum, apasă greú asupra comerciului și industriei și care, sguduind în fie-care di mai mult încrederea publicului în conservarea păcii, tinde a compromite toate interesele . Atât de gravă se credeà la finele anului 1875 situațiunea creată prin insurecțiunea din provinciile de la apusul Peninsulei Balcanice.

Memorandul propune în urmă mijlócele de îndreptare, cari la rîndul lor dovediaú, cât lipsia Imperiului Otoman, pentru a face ca populațiunile din imperiú să fie mulțumite.

Memorandul dice: Îndeplinim o datorie imperiósă, atrăgênd seriósă atențiune a puterilor garante asupra necesității de a recomandà Sublimei Pórți să completeze acțiunea sa prin măsurile cele mai indispensabile pentru restabilirea ordinei și a liniștei în provinciile atât de greú atinse de flagelul războiului civil. În urma unui schimb de idei între cabinetele din Viena, San-Petersburg și Berlin, s'a recunoscut, că aceste măsuri trebuie să fie căutate într'o îndoită direcțiune: dintâi pe terîmul moral și al doilea pe terîmul material.... Punctele cari ar trebui imediat realizate, în provinciile răsculate, pentru a puté ajunge la o pacificare reală sunt următoarele:

1. Libertatea religiósă, deplină și întrégă,
2. Abolirea arendării impositelor,
3. O lege care să garanteze, că produsul contribuțiunilor directe «din Bosnia și Herzegovina vor fi întrebuințate în interesul provinciilor înșile, sub controlul organelor constituite în sensul firmanului din 12 Decemvrie,
- 4. Instituirea unei comisii speciale, compusă de un număr egal de musulmani și de creștini, pentru a controlà executarea reformelor propuse de puteri, precum și a reformelor proclamate prin iradeaua din 2 Octomvrie și prin firmanul din 12 Decemvrie,
5. Îmbunătățirea situațiunii agrare a populațiunilor rurale.

Memorandul cereà acte clare, indiscutabile, practice,—fapte, iar nu programe.

A așterne asemenea cereri unui guvern, puneà dejà în dubiú puterea acestuia de a le executà.

În 27 Ianuarie (8 Febr.) 1876 Principele Carol fixà, într'o scrisóre către Principele Carol Anton de Hohenzollern, programul Sêú, încă mai clar decât cu câte-va săptămâni mai înainte.

El scrià cu prevedere limpede a viitorului: Odată reprezentantul

Austriei ne întreabă: ce am face în cazul unei ocupațiuni rusești? Altă dată reprezentatul Rusiei caută să afle, dacă avem încredere în Austro Ungaria. Amîndoi însa ne conjură, sa nu facem vre-un pas precipitat; toți doresc pacea, căci unul invidiază pe cel-alalt în soluțiunea cestiunii Orientului și nimeni nu e pregătit pentru războiu. *Noi suntem decise a respinge, cu armele în mână, orî-ce ocupațiune, din orî-ce parte ar veni. Firesce că nu vom pute ține pept în contra unei puteri mari, dar vom susține punctul nostru de vedere și nu vom primi ca în trecut armatele de ocupațiune ca armate liberatrice.*

III.

Sub aceste auspicii se deschideau în București Corpurile Leginitóre la 15 (27) Noemvrie 1875.

Ministeriul Lascar Catargiu avea în mâinile sale conducerea afacerilor din Martie 1874. Pentru prima data în era nouă inaugurata în urma tractatului de Paris, se vedeă un minister avînd o durată de cinci ani. Acest fapt eră de sigur un progres în fața fluctuațiunilor anterioare, căci da loc la cugetări mai liniștite și la o lucrare de consolidare mai serioasă a noului stat. Cu toate acestea Ministeriul nu eră la înălțimea problemelor ce România însăși eră chemata a deslegă în mijlocul dificultăților ce se ridicau amenințătoare.

Încă din 21 Iunie (3 Iulie) 1875 Regele Carol însemnă în notele Sale: «Partidul conservator amenință a se descompune și a provoca o schimbare de ministeriu. Boerescu lucră pentru a constitui un partid separat de Lascar Catargiu, câștigând în acest scop pe Președintele Camerei, Dimitrie Ghika ; iar în 20 (1) Ianuarie 1876 Regele observă: «Cantacuzino, Ministrul de Finanțe, nu se simte la înălțimea chemării sale; Ministrul Instrucțiunii publice întîmpină o opozițiune însemnată la Legea Instrucțiunii publice .

Dar fulgerile se îndesiau și tuncul se auzea deja în apropiere. În 24 Noemvrie (6 Dec.) 1875, Capul Statului, îngrijit, apreciază situațiunea politică a guvernului Său: Principele voesce să discute în Consiliul de Miniștri atitudinea ce guvernul român va trebui să ia în momentul exploziunii războiului în Orient. Miniștrii nu au o idee clară a situațiunii și se arată cu totul indecisi. Ei se pronunță deocamdată pentru expectativă, ne fiind evenimentele încă în ajun de a izbucni.»

După patru luni criza ministerială izbucni, provocată prin neînțelegeri acute în sînul guvernului, prin o situațiune financiară gravă, despre care Miniștrii nu aveau o idee clară, prin îngrijirea țării, care

se manifestă în alegerile senatoriale. Lascar Catargiu demisionă cu întregul Cabinet în 4 (16) Aprilie 1876 și peste puțin se retrage și noul Ministeriu al Generalului Ioan Florescu.

În 27 (9) Aprilie un Ministeriu național-liberal depune jurământul de credință la palat. El eră presidat de Manolake Kostake. Acest Ministeriu facu loc în 24 (5) Iulie Ministeriului Ioan Brătianu.

Cu venirea național-liberalilor la guvern, aspectul indecis al României se schimbă. Țara intră în mișcarea europeană, prevestitoare de evenimente însemnate.

Activitatea Statului român, până atunci restrînsa în dezvoltarea lui internă, își iea de-odată un sbor hotărîtor, și la ordinea zilei intră cestiunea indicată de Principele Carol în Noemvrie 1875 — a liniei de demarcare dintre România întinerită și Turcia îmbătrînită.

Pe cînd Ministeriul Florescu vorbiă în programul seu din 15 (27) Aprilie numai «de observarea scrupuloasă a celei mai stricte neutralități și de respectul absolut al raporturilor noastre politice cu Sublima Poartă și cu marile Puteri garante, basate pe vechile Capitulațiuni și pe Tratatul și Convențiunea din Paris, programul Ministeriului Manolake Kostake, în partea sa privitoare la politica externă, glăsuia astfel: «Politica noastră exterioară va fi plină de respect pentru tractatele internaționale, cari stabilesc condițiunea politică a României, îi asigura independența și-i garantează neutralitatea. Țara va merita astfel încrederea înaltelor Puteri garante Pozițiunea geografică a României și conservarea neutralității noastre cer imperios, ca să fim totdeauna în stare a apără fruntariile noastre și a face să se respecte neutralitatea noastră. O bună organizare a forțelor militare ale țării este dar absolut necesară.» Programul Brătianu dicea scurt și cuprinzător: «În privința relațiilor noastre exterioare, o strictă neutralitate, menținută prin o pază neîncetată a siguranței publice și a fruntariilor, va fi obiectul constantei noastre preocupări.

Aceste acte caracterisază pozițiunea celor două partide politice în fața cestiunilor ce înaintau spre un desnodămînt: pasivitatea, corespunzătoare situațiunii încurcate în care se găsea România după 1856, și activitatea menită a ne creă o pozițiune europeană bine definită.

În curînd noua situațiune se vedî prin acte.

Porța nu se putuse hotărî a primi în întregimea lor cele cinci puncturi indicate de memorandumul Andrassy ca minimum de acordat provinciilor răsculate. Ea credea că putea înlătura furtuna prin jumătăți de concesiuni.

Răspuns hotărîtor la rezistența slăbănogă a Porții dădură insur-

genții, refuzând reformele acordate de Sultan, fiind-că nu li se da nici o garanție pentru executarea lor. Revoltații cereați fapte reale, nu declarațiuni de principiu.

De aceste complicațiuni și îngrijiri se mai alipiră în curînd altele. În Februarie o agitațiune violentă se lătesce în Bulgaria și ia cu repede-mână proporțiuni atare, în cât în 18 (30) Aprilie circulă prin provincie pentru a fi subscrisă o petițiune, cerînd instituțiuni constituționale și transformarea acestei provincii în regat; iar în Martie, se vestia din Belgrad, că Serbia e hotărîtă să declare război Turciei, și din Petersburg, că Impăratul are gândurile cele mai pacifice, dar că turburările din Turcia se socot acolo cu atât mai primejdioase, cu cât Turcia nu vrea orî nu pôte să iasă din apatia sa și refuză a da ascultare sfaturilor Puterilor celor mari.

Metoda Porții de a tracta toate cestiunile în mod dilatoriu și de a nu lua hotărîri bărbătesci pentru a ieși din încurcăturile în care se află și care crescău mereu, se manifestară și în relațiunile ei cu România. Pozițiunea cea veche a României în fața Porții nu mai eră bine definită, căci drepturi esențiale ce-și rezervase Principatele Române prin vechile capitulațiuni fusese de secolî încălcate de Turcia, și pretențiuni nouă se ridicau din parte-i pe basa acestor încălcări. Se credea la Constantinopole, că România lui Carol de Hohenzollern putea fi mîntînită în situațiunea în care Moldova și Valachia se afla sub domniile anterioare, și că Pôrta trebuie să-și dovedească vitalitatea exercitându-și drepturile sale suzerane, nu numai pe cât se mai putea *modo antiquo*, ci încă cu iscode moderne. Aceste apucături nu reușiră, și complicară numai situațiunea Turciei.

Conform cu programul noului Ministeriu fu nota lui Kogalniceanu din 29 (11) Aprilie către Agentul diplomatic al României la Constantinopole. Ea sfîrșia ast-fel:

Punînd un mare preț pe bunele raporturi dintre Turcia și România, «sper că Sublima Pôrta va răspunde acestor simțăminte prin o deplină și întrégă reciprocitate, și că ea va ușurâ lucrarea mea, făcîndu-ți pozițiunea oficială ușoră și plăcută, și dînd o soluțiune dréptă și echitabilă tuturor cestiunilor care ne interesază, și care sunt încă în suspens». Aceste puține cuvinte indicau mai dinainte cuprinsul memorandumului trimis Porții, două luni mai târziu — în 25 (7) Iunie, prin care se precisau cestiunile, care de ani de zile staă nehotărîte și a căror soluțiune interesază în cel mai mare grad nu numai România ci și Imperiul Otoman». Cestiunile aceste erau în număr de 7 și anume:

1. Recunoscerea individualităţii statului român şi a numelui său istoric.
2. Admiterea reprezentantului României în corpul diplomatic.
3. Regularizarea poziţiunii supuşilor români stabiliţi în Turcia, şi recunoscerea jurisdicţiunii agenţilor României asupra connaţionalilor lor.
4. Inviolabilitatea teritoriului român şi delimitarea insulelor Dunării.
5. Incheierea cu Turcia de convenţiuni de comerciü, de extradiţiune a făcătorilor de rele, de postă şi de telegraf.
6. Recunoscerea pasaportului român şi abstenţiunea consulilor turci din străinătate de a se amesteca în afacerile Românilor.
7. Fixarea fruntariei dintre România şi Turcia la gurele Dunării, luând de basă talvegul fluviului.

IV.

La timp venise schimbarea de guvern în Bucuresc, căci în 30 Aprilie (12 Maiü) 1876 se întruniaü la Berlin cei trei Cancelari ai Curţilor de la Nord, şi se învoiaü asupra unui memorandum. Acest memorandum începe prin a constată, că «scirile îngrijitoare din Turcia au silit cabinetele a strînge încă mai întim cercul înţelegerii lor. Cele trei curţi imperiale se cred chemate a se concertă între dînsele, pentru a opri, cu concursul celor-lalte mari puteri creştine, pericolele situaţiunii....» Amintind programul de reforme din nota Comitelui Andrassy din 30 Dec. 1875, memorandumul dice: Pörta, primind acel program, s'a declarat hotărîtă a execută aceste reforme, comunicând această hotărîre şi cabinetelor. Ast-fel Puterile au căpëtat pe de o parte un drept moral de a veghiä, ca promisiunea dată să fie îndeplinită, şi pe de altă parte o obligaţiune de a insistă pe lângă insurgenţi ca şi ei să ajute această lucrare de împăciuire, încetând lupta şi reintrând la vetrele lor. După ce se constată, că acest program, primit în principiu, nu a căpëtat din nici o parte aplicarea sa, şi că ostilităţile nu numai au reînceput, ci au produs în tot Imperiul Otoman o sur-escitaţiune a pasiunilor religiöse şi politice, memorandumul urmëză: Dacă această situaţiune s'ar prelungi, se póte aprinde acel incendiü general, pe care mediaţiunea puterilor celor mari doriä tocmai să-l oprëscă de a izbucni.... Este dar urgent de a apësä asupra guvernului Sultanului, pentru a-l decide a se pune serios în mişcare, pentru a îndeplini promisiunile date Europei.» Pentru acest sfîrşit se propune o suspensiune de arme pe două luni în anumite condiţiuni.

Cu tötä această înţelegere a celor trei Impëraţi, situaţiunea se com-

plică mai departe. Anglia refuză de a aderă la memorandumul din Berlin;—la Salonic sunt uciși consuli Francei și Germaniei într'o încăierare dintre creștinii și musulmanii;—la Constantinopole să detronéză Sultanul Abdul-Aziz;—Generalul Cernaiew și alți ofițeri ruși intră în serviciul activ al armatei sârbesci;—în România se forméză bande bulgare, pe cari guvernul român în zadar se silește a le împrăștiă. Formarea acestor bande și incursiunile lor pe malul drept al Dunării produc din partea Turcilor numeroase reclamațiuni, menite totodată a înlătură cererile României și a pune în mișcare o demonstrațiune militară a Porții pe Dunăre.

Acéstă demonstrațiune să înscenă prin atacuri armate asupra corăbiilor ce aveau să se presupuneau că au pe bordul lor insurgenți ca pasageri. Ast-fel fu atacat vaporul austriac de pasageri Radetzky de către bateriile din Vidin, ceea ce dădu loc la reclamațiunii energice la Constantinopole din partea Puterilor garante și din partea guvernului român.

România puse atunci înainte cestiunea neutralisării Dunării. Acéstă cerință este prima cerere europeană în noua fasă în care intrase politica românească. Cerința fu recunoscută dreptă și ea află și o aplicare practică după izbucnirea războiului oriental în partea dintre Vidin și Adâ-Kalë.

A doua ciocnire a Porții cu România se ivi cu ocaziunea detronării Sultanului Abdul-Aziz și proclamarea Sultanului Murad în 18 (30) Maiu. Scirea se comunică de Marele Vizir direct Principelui Carol. Răspunsul la acéstă notificare fu dat de Ministrul Afacerilor străine.

V.

Pe lângă aceste greutăți veni un alt factor, ca să încurce situațiunea europeană: interesele marilor Puteri. Ceea ce «Mesagerul din Petersburg indică numai pentru Rusia în Octomvrie 1875, se accentuă în Maiu 1876 cu colorii mai vii pentru Rusia ca și pentru cele-lalte Puteri, însă pentru fie-care în mod atât de diferit, în cât acțiunea lor comună deveniă foarte greoe.

Francia și Italia stau într'o atitudine rezervată, căci ele nu aveau interese imediate în Peninsula Balcanică.

Nici Germania nu căută a-și legă acțiunea sa de trebile Orientului. Marele Căucelar eră ocupat cu desăvârșirea și întărirea clădirii celei nouă a Imperiului German. Politica urmată de Principele Bismarck constă în a mănșină pacea, ceea ce necesită trei lucruri: a nu provocă, a fi gata de a se apără în cas de atac, și a nu se mestecă în certuri

prea depărtate de sfera intereselor germane celor mai imediate. Între aceste din urmă Cancelarul numără și cestiunea Orientului. În această privință el a făcut adese declarațiunile cele mai formale și mai netede, și purtarea lui în diferite împrejurări a dovedit că nici odată nu s'a depărtat de linia trasă și fațiș declarată. Principele Imperial german scria în 24 Maiu (5 Iunie) Prințului Carol: «Noi Germanii nu avem nici un interes direct în cestiunea Orientului: gândim numai să protegem acolo pe compatrioții noștri ; și în 15 (27) Septemvrie Lordul Odo Russell comunică din Berlin Lordului Derby: Atitudinea guvernului german în privirea Turciei este rezervată și expectantă precum a fost de la început. În ce privește Anglia, Principele Bis-marck este gata a sprijini eforturile guvernului M. S. îndreptate în interesul general al păcii și al progresului».

Dintre toate puterile Rusia și după Rusia Austro-Ungaria aveau interesele cele mai imediate în Peninsula Balcanică. Anglia era atinsă în mod indirect de cele ce se petreceau în provinciile europene ale Imperiului Otoman.

Fără a apăsă Turcia cu căldura și cu decisiunea care-i trăsese linia sa de purtare în timpul războiului Crimeei, Anglia, cu interese de prima ordine în lumea mahometană, concentrate în Indiă și Egipt, precum și în pozițiunea comercială de la istmul de Suez,— priveghea ca acțiunea rusă să nu se lătească și să nu precumpenească. Anglia dorea și cerea o ameliorare a guvernării interne a Turciei, dar nu admitea distrugerea Imperiului Otoman.

Austro-Ungaria era dintre puteri cea mai apropiată de câmpul conflagrațiunii actuale. Poporul slav din Bosnia și Herzegovina era de aceeași rasă ca și poporul din Croația și Slavonia. Numeroase interese politice și comerciale siliau pe acest imperiu să nu stea impasibil în fața întâmplărilor ce se desfășurau; el tindea a stinge focul, iar nu a-l aprinde. În 1854 el pusese pedici însemnate Rusiei și ocazionase retragerea armatei rusești de la Dunăre.

Rusia purtase dese războaie, ale căror rezultate fuseseră favorabile extensiunii sale teritoriale și situațiunii creștinilor supuși ai Sultanului. Era vederat, că acum imperiul de la Nord vroia să facă un pas înainte în realizarea programului său, privitor la emanciparea creștinilor din Turcia.

În afacerile turcești, Rusia stă ast-fel în primul rang. Ea căută să strângă puterile cele mari spre o acțiune comună în contra Turciei, să se isbutească să rămână singură în fața ei, cu mandat deschis să tacit al Europei.

Importă Rusia să se asigure mai întâiu de neamestecul Germaniei. Acest țel eră ușor de atins. Ceea ce eră mai greu de obținut, pentru ca Rusia să facă un pas decisiv înainte, eră o înțelegere între Rusia și Anglia, între Rusia și Austro-Ungaria. Diplomația rusescă reuși pe deplin în campania ei, de a liniști pe amîndouă aceste mari puteri.

VI.

În vara anului 1876 și în deosebi în Iunie se desfășurară evenimente de cea mai mare importanță.

Proclamațiune de război în contra Turciei a Principelui Milan al Serbiei din 18 (30) Iunie și scrisorei amenințătoare a Principelui de Muntenegru din 20 Iunie (2 Iul.) adresată Vizirului, urmă în 24 Iunie (6 Iulie) proclamațiunea generalului Cernaiew «către popoarele balcanice». Tocmai în acest moment, în care izbucni războiul dintre Serbia și Muntenegru cu Turcia, se uidea în palatul lui Midhat Pașa din Sambul trei miniștri ai Sultanului Murad V de către un Circasian fanatic,—se ridică în Bulgaria Mahometani pentru a comite în contra creștinilor atrocități, cari revoltară opiniunea publică din totă Europa, iar mai ales din Anglia, unde bătrânul Gladstone se puse în capul mișcării de condamnare a Turciei; — iar la Reichstadt se întâlnia în 26 Iunie (8 Iulie) Impăratul Francisc Iosif și Impăratul Alexandru II, însoțiți de cancelarii lor, Comitele Andrassy și Principele Gorciacow.

Această întrevvedere avu o influență decisivă asupra desfășurării ulterioare a cestiunii orientale, căci aci a făcut Rusia întâiele propuneri reale pentru a ajunge la o soluțiune practică a încercăturilor din Turcia.

În 2 (14) Iunie Principele Gorciacow dădea comitelui Schuvaloff, Ambasadorului Rusiei la Londra:

. . . De la începutul turburărilor în Orient, Impăratul n'a avut alt țel decât a opri desvoltarea lor și a preveni o conflagrațiune generală în Turcia. Ca și domnul Disraeli, noi nu credem la o durată nesfîrșită a stării de lucrări anormale ce presintă Imperiul Otoman: însă nimic nu este pregătit pentru a-l înlocui și căderea lui subită ar sdruncina Orientul și Europa. Ar fi fost dar de dorit de a mîntîni statul quo politic prin o îmbunătățire efectivă a sôrtei populațiunilor creștine. Această îmbunătățire ni s'a părut și ni se pare încă condițiunea indispensabilă a existenței Imperiului Otoman. Cabinetul de San-Petersburg a creșut, că acest rezultat ar pute fi atins prin

o înţelegere generală a Puterilor celor mari, interesate ca şi Rusia la liniştea Orientului şi a Europei, şi prin o acţiune împăciuitoare, exercitată din amîndouă părţile cu fermitate şi moderaţiune... Eficacitatea acţiunii diplomatice, la care Rusia s'a asociat, se rezemă pe unanimitatea cabinetelor. Lipsind această unanimitate, care singură «ar fi putut stăpîni pasiunile ce se ridicau pe pămîntul oriental, o «explosiune eră de prevădută şi acesta nu a întârziat a izbucni «Credem astăzi, precum credeam sunt acum opt luni, că nime nu «pöte dori exploziunea unei crise decisive în Orient, starea lucrurilor nefiind încă îndestul de cöptă pentru o soluţiune. De alt-fel, Europa «nu se pöte desinteresa de aceste grave evenimente, cari o ating prea de apröpe, nici nu pöte părăsi lucrurile la cursul lor natural. Nu römăne decî alta de făcut decăt a reluă încercările de pacificare. Dacă cabinetul din Londra are în vedere mijlóce pentru a ajunge la acest ţel, sau pe bazele propuse mai înainte, sau prin soluţiuni mai complete, fără a se expune de a provoca o conflagraţiune generală, şi anume un război de exterminare în Orient, Rusia e gata a primi orî-ce idee i s'ar comunica, în sincera dorinţă a unei înţelegeri .

În 9 (21) Iunie, Lordul Loftus, Ambasadorul Angliei la San-Petersburg, completă aceste declaraţiuni ale Cancelarului rusesc într'un raport adresat Lordului Derby:

Sunt încredinţat că Rusia are mare grijă a împedecă, ca insurrecţiunea actuală să se lăţescă şi să ia proporţiuni mai mari. Sunt însă de asemenea încredinţat, că, la cas dat, Rusia nu va interveni singură, dar nici nu va permite intervenţiunea unei alte puteri. Ea va provoca principiul neintervenţiunii şi se va mulţumi.»

Töte acestea nu semnificău nici mai mult nici mai puţin decăt, că, dintre töte puterile garante ale Imperiului Otoman, Rusia luase în mănile ei conducerea în crisa ce izbucnise şi deveniă tot mai acută.

Atitudinea Angliei ajută mult întru această diplomaţia rusescă. Acestă atitudine şi rezultatele ei se află minunat caracterisate în scrisörea Principelui Carol către Principele Carol Anton din 12 (24) Iunie. El scriă: «În fine Anglia a judecat bine despre situaţiune. Declaraţiunea «Lordului Derby, — că tractatul de Paris protege Turcia numai în contra atacurilor din afară, dar că nici o putere semnatară nu are «a interveni între Pörtă şi statele ei tributare,—e förte semnificativă».

Rusia ca şi Anglia nu admiteau o intervenţiune izolată a vre-unei puteri. Diverginţa eră în alt loc. Angliei îi conveniă mai bine a lăsă evenimentele la voia întîmplării; Rusia din contra eră mult preocu-

pată de a le îndrumă spre o soluțiune practică, folositore populațiilor creștine ca și politiceî sale proprii și nu se îngrijiă de sôrta viitoare a Imperiului Otoman.

În această fasă a constelațiunii politice europene, în care nu se putuse află basele unei înțelegeri între Rusia și Anglia, a avut loc întrevederea de la Reichstadt. Ea eră menită a aduce o apropiere între Rusia și Austria.

S'aû scris multe și s'aû vorbit încă mai multe asupra acestei întrevederi. S'a pretins între altele, că aci s'a stipulat retrocedarea către Rusia a celor trei districte basarabiene — Cahul, Bolgrad și Ismail încorporate României prin tractatul de Paris din 1856. Șirul evenimentelor dovedesce însă, că la Reichstadt aû avut loc convorbiri fără alt rezultat decât acel consemnat într'o serie întrégă de acte diplomatice. Cei ce susțin contrariul uită, că Rusia de atunci își dăduse sêma, că nu aveă dinaintea ei numai cele două mari imperii ale Angliei și Austro-Ungariei, ci și o țeră mică, care nu mai puteă fi călcată de nimeni în picioare.

Înainte de a lăsă să vorbescă documentele diferitelor cancelarii supra întrevederii de la Reichstadt, e natural să se dea cuvîntul bărbatului, care urmăriă cu o pătrundere genială firul încurcăturilor, firesce din punctul de vedere al intereselor patriei sale.

Într'un discurs și în memoriile sale, Principele Bismarck lămuresce istoricul întrevederii de la Reichstadt și consecințele ei. În discursul din 6 Februarie 1888, Principele diceă: Numai în 1876, înaintea izbucnirii rășboinului turcesc, s'aû făcut ôre-carî propunerî, carî ne-ar fi silit «a optă între Rusia și Austria. Noi le-am înlăturat. În urma acestora, Rusia s'a adresat direct la Viena, și în Ianuarie 1877 s'a încheiat între Austria și Rusia o convențiune, care priviă eventualitățile crisei orientale». În memoriile sale Principele Bismarck notéză mai amănunt mersul acestor negocieri: «În tòmna anului 1876, telegrama Generalului Werder din Livadia mă întrebă din partea Imperatului Alexandru, dacă Germania va rămâné neutrală în cazul unui rășboiî dintre Rusia și Austria. Rêspunsul fu trimis prin Generalul Schweinitz la Livadia, cărnua i-am dat între 11 și 13 Octomvrie întruștiuni, și anume: că întâia necesitate a politiceî germane este, «de a susținé amicitia între monarhiile cele mari, carî sunt expuse a perde mai mult în fața revoluțiunilor, decât ar puté câștigă rășboindî-se între dînsele; Germania ar vedé cu durere, că amicitia «dintre Rusia și Austria nu e posibilă, și ar suferi ca amicii ei să «pêrdă ori să câștige bătălii unul în contra altuia, nu însă ca unul

«dintre dînşii să fie rănit sau păgubit atât de tare, în. cât poziţiunea lui de putere mare independentă şi convorbitoare în Europa să fie «primejduită. Acastă declaraţiune a avut de urmare, că furtuna rû-«sescă a trecut din Galiţia ostică spre Balcani, şi că în locul tractati-«velor cu Germania, Rusia a legat cu Austria negocierî la Pesta, în «sensul înţelegerii de la Reichstadt din 8 Iulie 1876, cerënd ca aceste «negocierî să fie ținute secrete de Germania. Convenţiunea încheiată «la 15 Ianuarie 1877 este basa ocupaţiunii Bosniei şi a Herzegovinei de către Austria, şi a asigurării de neutralitate dată Rusiei de către «Austro-Ungaria pentru tot timpul răsboiului cu Turcii.»

Să urmăim acum şirul documentelor:

În 27 Iunie (9 Iulie) Comitele Andrassy trimite reprezentanţilor Austro-Ungariei la Paris, Londra şi Roma, următórea telegramă: «Comunicaţi confidenţial ca rezultat al întrevederii de la Reichstadt, că ne-am înţeles, înlăturând tóte propunerile recente, de a menţiné, în «starea de lucruri actuală, neintervenţiunea. Numai când circumstan-«ţele ar reclama şi când un fapt special s'ar presentă, se vor legă ne-«gociéri confidenţiale ulterioare între tóte marile puteri creştine. *Co-respondenţa Provincială* din Berlin din 30 Iunie (12 Iulie) face asupra întrevederii de la Reichstadt o comunicare identică: «O informaţiune autorisată ȑice, că Austria şi Rusia s'aũ înţeles în principiu a nu in-«terveni în turburările actuale din Turcia, dar că-şi rezervă să aducă o înţelegere confidenţială între tóte Puterile cele mari creştine, în-«dată ce evenimentele răsboinice vor fi produs un ce decisiv. Din Viena se anunţă, că impresiunea produsă prin întrevederea de la «Reichstadt este, că întreg pericolul de a vedé răsboiul păşind peste «limitele lui actuale pentru a se lăȑi asupra Europei trebuie să fie considerat ca înlăturat.»

Şi la Londra întrevederea Impăraţilor a produs un efect liniştitor. Comitele de Beust, Ambasadorul Austro-Ungariei, telegrafiă la Viena în 28 Iunie (10 Iulie): «Lordul Derby a primit comunicarea cu o mare satisfacţiune şi m'ia ȑis: — Numai acum pot declară, că un răsboiũ general nu mai e de temut, ceea ce provocă aci o mare îngrijire.» În aceeaşi ȑi Ministrul Afacerilor străine al Angliei scriă Ambasadorilor din Berlin şi Viena: «Ambasadorul Austriei m'ia comunicat astăȑi conţinutul unei telegrame primite de la guvernul «sěũ, şi în care rezultatul întrevederii de la Reichstadt este prezentat «ca satisfăcător. Amĩndoi Impăraȑii s'aũ înţeles a urmă, în circum-«stanţele actuale, o politică de neintervenţiune. Dacă evenimentele ul-«terioare ar necesită, sau dacă un fapt pozitiv s'ar produce în situaȑi-

«une, se vor face sforțări pentru a aduce o înțelegere generală între puteri».

De abia se hotărîse între Impăratul Francisc Iosif și Impăratul Alexandru, că, în afară de evenimente nouă, ei vor urmă în Peninsula Balcanică principiul neintervențiunii, și două fapte se întîmplară, cari dădură situațiunii o impulsune neașteptată. În 1 (13) Iulie se celebră la Moscva un Te-Deum pentru victoriile Sârbilor și Muntenegrenilor, și în 13 (25) August Lordul Loftus comunică din Petersburg la Londra cuvintele adresate de Impăratul Alexandru ofițerilor la sfîrșitul manevrelor: Onoarea țerei îmi este scumpă. Până acum am putut măn-
«ține pacea și doresc să o conserv; dar dacă onoarea țării va fi atinsă,
«voi scî să o apăr, și atunci comptez pe voi.» Vorbind despre aceste cuvinte ale Impăratului, Principele Gorciacow adaogiă: «Ne-am abținut
«de orîce inițiativă, am lăsat ca evenimentele să mîergă înainte, am aștep-
«tat ca Europa să iea o decisiune; dar, dacă nimic nu se va face și
sîngele va curge mereu, și dacă Împăratul îmi va ordonă să ieaș pana
în mîna, garantez că ea va fi plină de o cernělă, care se va potrivi
cu demnitatea și puterea Imperiului. Acésta însă nu va fi răsboiul.»

Cu tóte acestea Germania se ținea de o parte și doriă numai ca pacea să nu fie turburată. Principele de Bismarck scrie în memoriile sale: «...Nici odată nu am dat alte asigurări decât acele ale unei
neutralități binevoitoare: stă dovadă despre sinceritatea acestor de-
clarațiuni atitudinea neclintită a Germaniei, plină de încredere și de
«bunăvoință, cu tóte că Rusia ceruse, ca înțelegerea de la Reichstadt
să fie ținută secretă pentru Cabinetul din Berlin» —. Impăratul
Wilhelm I trimise la Varșovia în 23 August (7 Sept.) pe Feldmare-
șalul de Manteuffel, adese întrebuițat în misiuni diplomatice impor-
tante, pentru a complimentă pe Impăratul Alexandru, și a-l asigura
de nestrămutata sa amicitie. În acest sens liniștitor lucră și Comitele
Andrassy în înțelegere cu Cancelarul Imperiului german. În fața pro-
punerii Principelui Gorciacow de a întruni un congres, Comitele An-
drassy găsi de nevoie a resumă în 25 August (6 Sept.) conversațiunea
sa cu Ambasadorul rusesc într'un anume memoriu. Aducînd aminte
expresiunile întrebuițate de Cancelarul Rusiei, că «claritatea pare fôrte
necesară în circumstanțele actuale», Comitele Andrassy accentuéză gra-
vitatea acestor circumstanțe dicînd: claritatea nu e de ajuns; măi
trebuie încă sinceritatea cea măi absolută și încă voința tare, de a
«ține mutual compt de dificultățile situațiunii și de curentul opiniunii
«publice, în contra căreia avem a luptă și uni și alții.

Chiar aceste cuvinte dovedesc, că la Reichstadt nu se ajunsese la

altă înţelegere, decât că nici Austria, nici Rusia nu vor interveni *manu militari* în provinciile răsculate sau în războiul dintre Serbia şi Muntenegru cu Turcia. Fîresce că această înţelegere nu excludea negocieri confidenţiale ulterioare sau negocieri cu cele-lalte puteri; şi eră vederat, că cele-lalte propuneri recente fiind înlăturate», după cum dicea telegrama citată a Comitelui Andrassy, la Reichstadt un rezultat pozitiv mai întins nu fusese atins. Mai mult: din memoriul menţionat se constată că, dacă la Berlin rezultatul negocierilor fusese consemnat în scris, la Reichstadt n'aŭ urmat decât convorbiri fără a se fi stabilit un program concret, şi în fine că în tot cazul nu a putut fi vorba de România, de vreme ce nici punctuaţiunile din memoriul din Septembrie, nici cuprinsul vre-unui alt act ulterior nu conţin nimic despre România.

Memoriul Comitelui Andrassy resunéză situaţiunea din acel moment, înţelegerea de la Reichstadt şi cestiunile de deslegat în cazul unei conferinţe europene.

Comitele Andrassy dice :

«O conferinţă europeană nu pare indicată decât atunci, când este speranţă de a creă o stare de lucruri durabilă, când e vorba de a regularisă rezultatele unui războiŭ pentru a restabili pacea.... In situaţiunea de faţă nu vĕd nici una din aceste condiţiuni.... In momentul de faţă nu avem în favorul creştinilor din Orient decât înţelegerile anteriore dintre noi, convenite în nota din 30 Decembrie, pe urmă la Berlin, şi în urmă la Reichstadt. De la începutul mişcării nu am creĖut că se pôte face alt-ceva decât o cărpelă. Trebuie să adaog, că astăĖi chiar o soluţiune transitorie dă mai puţină siguranţă de stabilitate decât înaintea războiului, căci e clar, că ordinea de lucruri, ce va ieşi din situaţiunea actuală, nu va satisface pe nimeni, nici pe Musulmani, nici pe Creştini, nici pe Rusia, nici pe noi.

«... Condiţiunea preliminară a unei conferinţe, dacă Impĕratul Rusiei o cere, este ca Rusia, Germania şi Austro-Ungaria să se înţelĖgă, «înainte de întrunirea conferinţei, asupra unui program. *Am convenit atît la Berlin cît şi la Reichstadt, de a nu întreprinde nici un demers pe lângă o a treia putere fără a ne fi înţeles prealabil între noi.* Ceea ce am horărit atunci şi ce ni s'a părut atunci mai profitabil, chiar pentru tractativele diplomatice de tótă ġiua, îni pare cu atît mai necesar în faţa unei conferinţe. A ne aşeză împrejurul mesei verĖi, fără un program pe care miniştriĖ celor trei ImpĕraĖi ar avĖ misiunea de a-l apĕră, ar fi a proclamă în faţa Europei că nu mai există o înţelegere între cele trei curĖi de la Nord, ar fi a deschide uşile

influențelor străine și prin urmare unor evenimente pe cari nimeni nu e în stare a le calcula în momentele actuale....

În resumat: *modus procedendi* ar fi următorul: Un armistițiu de o durată maximum de o lună ar fi suficient pentru a încheia pacea. Îndată după încetarea ostilităților, ar trebui să începă negocierile de pace și ar trebui conduse cu energie. Cele șese Puteri nu pot să nu se înțeleagă curînd asupra condițiunilor păcii, când cele trei cabinete «împărătesci» se vor fi înțeles asupra lor, și vor fi propus fie-care în «parte sa» în mod colectiv propuneri pozitive. *Convorbirile ce au avut loc între noi*, atât în scris cât și din viu grai, rezultatul întrevederilor de la *Berlin* și de la *Reichstadt* sunt din fericire o basă certă de înțelegere între cele trei guverne. Pe această basă ar trebui precisate *condițiunile* următoare: *Pentru Serbia* — menținerea integrității teritoriale, exclusiunea pretențiunilor turcesci privitoare la ocuparea definitivă a cetăților sârbesci; — *Pentru Muntenegru* — regularizarea fruntariilor în favoarea Principatului; această concesiune ar pute fi făcută de Pörtă din propria sa inițiativă, ca putînd să aducă liniștea desăvîrșită în acest principat; — *Pentru provinciile revoltate* — realizarea reformelor cerute de Puteri și promise de Pörtă. Aceste reforme ar fi încunjurate de toate garanțiile expuse în memorandumul din Berlin. Dacă guvernul imperial al Rusiei dorește ca primirea acestor garanții de către Anglia să fie ușurată, s'ar pute suprima expresiunea «de memorandumul din Berlin», care pare că supără cabinetul de St. James. Fără a ajunge la o soluțiune radicală și definitivă, acest mod de a procedea mijlocul cel mai simplu și mai sigur pentru a ajunge la singurul rezultat potrivit în circumstanțele actuale, la încetarea «vărsării de sânge și la încheierea păcii.»

Cinci zile după înmânarea acestui memoriu Ambasadorului rusesc din Viena, care se porni cu dînsul la Varșovia, Lordul Derby trimite, în 30 August (11 Sept.), Ambasadorului Angliei la Constantinopole bazele pacificațiunii, comunicate la Londra Comitelui Șuvaloff. Aceste baze erau: Statu quo general, cuprîndînd Serbia și Muntenegru, — Reforme administrative în sensul unei autonomii locale pentru Bosnia și Herzegovina, — Garanții pentru viitor în contra unei rele administrațiuni în Bulgaria, — Inadmisibilitatea a orî-ce modificări a tractatului de Paris, defavorabile Serbiei, precum și a ocupării cetăților sârbesci sau a depunerii Principelui Milan.»

Aceste din urmă puncte erau anume înscrise între condițiunile de pace trimise de Turcia ca răspuns la mediațiunea adresată de Serbia Puterilor garante.

VII.

Cabinetul Angliei trimise şi la Viena textul baselor de pacificare.

Ambasadorul Angliei la Viena, Sir A. Buchanan, relatează în 31 August (12 Sept.) opiniunea Comitelui Andrassy asupra lor. Comitele dicea: «că punctele privitoare la Serbia vor fi primite de toate Puterile, — că în ceea ce privesce Bosnia şi Herzegovina, reformele din «nota din Decembrie, primite de toate Puterile şi acum din nou de «Rusia la Reichstadt, asigură acestor două provincii mai multe avantagii decât autonomia, şi că în contra reformelor pentru Bulgaria «se poate obiecta, că ele ar da Porţii argumente pentru a refuza întraga propunere.

Reiese însă din raportul lui Sir A. Buchanan, că Comitele Andrassy a propus cu această ocaziune «întrebuinţarea forţei în contra Porţii «prin o demonstraţiune navală la Constantinopole.»

Odată deschise, negocierile îşi urmară cursul lor.

În 1 (13) Septembrie Comitele Şuvaloff, Ambasadorul Rusiei la Londra, comunică Lordului Derby următoarele propuneri ale Principelui Gorgiacow: «Puterile să insiste asupra unui armistiţiu imediat, fără a «permite Porţii să mai pună înainte vre-o condiţiune, căci întâia datorie a Puterilor este de a face să înceteze vărsarea de sânge, — Statu quo înainte de război pentru Serbia şi Muntenegru, — Concesiuni teritoriale inevitabile pentru Muntenegru, — Concesiuni liberale în favoarea autonomiei locale şi administrative în Bosnia şi Herzegovina, impuse Porţii categoric, demnitatea Europei netrebuind să admită de a se mulţumi cu promisiuni, continuu eludate de Pórtă.»

Asupra punctului întâi, guvernul rusesc observă: că el are luată o hotărîre neînlăturabilă şi că *el speră că nu va fi silit să păşescă «singur în contra Tucilor*, starea de lucruri din Imperiul Otoman şi vocea opiniunii publice impuind Rusiei de a pune capăt ororilor «insurecţiunii şi războiului .

În 14 (26) Septembrie Rusia făcea propuneri nouă la Viena şi la Londra, şi anume ca, în cas de refuz al condiţiunilor de împăciuire din partea Porţii, să se ocupe Bosnia de către Austria şi Bulgaria de către Rusia, iar flotele unite să intre în Bosfor. Cabinetul rusesc credea, că acesta ameninţare va sili Pórtă a primi condiţiunile Puterilor, pe când Lordul Derby era de opinie, că o asemenea procedare violentă ar putea din contra produce o iritaţiune la Constantinopole, o rea impresiune şi un simţemînt de alarmă generală în Europa.

În asemenea împrejurări grave sosi în Viena în 15 (27) Septemvrie adiutantul Impăratului Alexandru, Generalul Comite Sumarakoff, cu o misiune secretă, care făcù atâta vuet, în cât Comitele Andrassy creșu necesar a adresă în 21 Septemvrie (3 Oct.) Ambasadorilor austriaci din Londra, Paris, Berlin, Roma, San-Petersburg și Constanti-nopole telegrama următoare: «Misiunea Comitelui Sumarakoff a fost «explicată în diferite moduri. Adevărul este acesta: Generalul a adus «o scrisore autografă a Impăratului Alexandru, al cărei conținut scapă «fiesce orî-cărei comunicări și orî-cărei discuțiuni. Generalul a fost «însărcinat în același timp a transmite o comunicare a guvernului «rusesc, trimisă și celor-lalte cabinete. Ea conțineă propunerea ocu-«pării Bulgariei de către trupele rusesci și a Bosniei de cătră trupele «austriace, și a aparițiunii simultanee în Bosfor a flotelor Puterilor «celor mari, ca un mijloc de a forță Pôrta să primescă condițiunile «păcii și de a evita măceluri. Austro-Ungaria nu pôte considera prima «parte a acestei propunerî ca proprie a atînge scopul propus și prin «urmare ea nu a putut fi primită. De altă parte cred, că dacă, în cur-«sul negociațiunilor, se va presentă necesitatea unei coercițiunii, cel «mai bun mijloc va fi acțiunea flotelor unite».

Și acéstă circulară a Comitelui Andrassy este o dovadă, că la Reichstadt nu se formulase o înțelegere nici asupra punctelor menționate de ea, și că, de vreme ce nu se ajunsese nici la primirea de către Austro-Ungaria a ocupării Bosniei și a Bulgariei, cu atât mai puțin a putut fi vorba de cedări de teritorii apărținend nu Turciei, ci României, care se consideră de tótă Europa că stând în afară de situațiunea arđetóre

VIII.

Nimic nu pôte da o lămurire mai clară asupra situațiunii europene din vara și tómnă anului 1876 ca circulările Secretarului de Stat al Afacerilor străine al Imperiului German, de Bülow. Aceste circulări conțin o expunere cu atât mai exactă și fidelă, cu cât Germania nu urmăriă alt țel, decât ca complicațiunile balcanice să nu învăluie întregă Europa, și prin urmare și Germania, într'un răsboi.

Intăia circulară pôrtă data de 24 Septemvrie (6 Oct.):

«Doresc a vă da informațiuni nouă asupra mersului negociațiunilor «urmărite de Puterile europene, după izbucnirea răsboiului dintre «Turcia cu Serbia și Muntenegrul, precum și asupra atitudinii guver-«nului german în fața stării de lucruri actuale.

«Când Serbia și Muntenegrul aũ intrat în răsboiũ deschis în contra

«Turciei, la finele lui Iunie trecut, toate Puterile s'aau învoit a observa principiul de neintervenţiune în această nouă faşă a tulburărilor din Orient şi a nu prejudeca cursul evenimentelor. Guvernul german n'a putut decât să se unească cu această tendinţă, ea fiind conformă cu întreaga sa atitudine în cestiunea Orientului.

«În momentul însă, în care, în urma unei lupte sălbatice a Turciei, s'aau comis atrocităţi neauzite în contra populaţiunii creştine din acel Imperiū şi a devenit din ce în ce mai evident, că, cu toate succesele armatelor turcesci, nici una din părţile în luptă nu e îndestul de tare pentru a învinge cu desăvârşire pe adversar,—în acel moment unele dintre Puteri au emis opiniunea, că a sosit timpul a pune capăt unui războiū, care ar pute ameninţa liniştea Europei.

Pătrunse de convingerea, că în asemenea împrejurări trebuia oprită înainte de toate vîrsarea de sânge, ceea ce se cerea cu dinadinsul de opiniunea publică excitată a tuturor ţerilor europene, toate cabinetele primiră propunerea unei mediaţiuni, făcută de Serbia şi de Muntenegru, şi începură a lucra la Constantinopole în vederea unei suspensiuni a ostilităţilor. Germania a pus ca basă principală, adoptată de toate cabinetele, că întâia condiţiune a negocierilor ulterioare «pentru pace trebuie să fie, ca aceste să fie precedate de un armistiţiū efectiv pe toate punctele, adecă şi în Bosnia şi Herzegovina.

«Cu toate că armistiţiul nu s'a putut realiza în mod definitiv, totuşi Puterile au isbutit, ca ofensiva să fie suspendată pe teatrul de războiū de la 16 la 25 Septemvrie de amîndouă părţile, atât în Serbia, cât şi în Bosnia şi Herzegovina, şi ast-fel armistiţiul a fost observat de fapt.

Acest termin s'a socotit suficient pentru încheerea unui armistiţiū formal şi chiar pentru primirea propunerilor de pace.

«Cu totă înţelegerea deplină stabilită spre acest sfîrşit, s'aau ridicat divergenţe asupra căei de urmat, după punctul de vedere particular pe care fie-care Putere s'a pus pentru a privi ordinea de lucruri în Orient în conformitate cu interesele sale.

«În cât privesce politica germană, punctul hotărîtor a trebuit să fie mîntînirea înţelegerii cu aliaţii noştri cei mai apropiaţi. Într'o cestiune politică, care nu atinge direct interesele germane, nu avem să exercităm decât o acţiune mediatrice şi bine-voitoare între Rusia şi Austro-Ungaria, cari pentru noi sunt vecini amici unul ca şi altul şi cari sunt interesaţi în cel mai înalt grad la sorta Imperiului Otoman şi a popórelor sale. Dar trebuia în acelaşi timp să facilităm,

«pe cât ne sta în putință, o înțelegere ulterioară cu cele-lalte Puteri și mai ales cu guvernul britanic.

Negocierile relative la pace au căpătat o basă mai solidă, din momentul în care din norocire s'a aflat un punct de vedere comun, putând îndruma între Rusia și Anglia o înțelegere asupra viitoare rînduiei în Orient.

«Negocierile urmărite între Ambasadorul Rusiei la Londra și cabinetul de St. James au avut de rezultat o înțelegere asupra propunerilor următoare comunicate în urmă și celor-lalte Puteri semnatare tractatului din Paris:

- «1. Armistițiū imediat cel puțin de o lună,
2. Reîntôrcerea simplă la statu quo dinainte de războiū pentru Serbia și Muntenegru,
- «3. Reserva unei mici creșceri de teritoriū pentru Muntenegru,
4. Garantarea unei autonomii locale pentru Bosnia și Herzegovina, precum și pentru Bulgaria, introdusă pentru întâiaș dată în cercul reprezentațiunii europene, cu condițiunea expresă, ca să fie exclusă orî-ce constituire de state tributare precum și despărțirea acestor provincii de Turcia.

«Guvernul imperial nu putea decât aderă la acest program, care decurge din înțelegerea atît de dorită între Anglia și Rusia și «răspunde cu totul intereselor germane, cu atît mai mult că, cabinetul din Viena s'a decis a-l primi și el, îngrijirile ulterioare privitoare la autonomia provinciilor slave ale Turciei fiind liniștite prin înțelegerea urmată asupra semnificării practice a ideei autonomiei.

În cursul negocierilor dintre marile Puteri, Pôrta însăși a prezentat «propunerii de pace și de reforme; însă conținutul lor eră de o parte așa de umilitor pentru Serbia, și de altă parte prezentă așa de puține garanții pentru ameliorarea situațiunii raialelor, în cât tôte cabinetele au refusat de a intra în examinarea acestor propunerii.

«Guvernele Angliei, Rusiei, Germaniei, Austro-Ungariei, Franciei și Italiei au înmănat atunci Porții, prin reprezentanții lor la Constantinopole, în 25 și 26 Septemvrie, o notă cerënd primirea propunerilor de pace menționate, formulate de Anglia. Niei atunci Divanul nu a răspuns cu un armistițiū la cererea de suspensiune a ostilităților; el a prelungit numai încetarea ostilităților până la 2 Octomvrie. Acēsta «măsură, care nu a fost primită decât de Muntenegru, este în momentul de față în vigóre pe tărîmul teatrului occidental al războiului, cu tôte că termenul primitiv este acum expirat. Din nenorocire Serbia, îndată după sfîrșitul primei suspendări a ostilităților, a reînceput atacu-

«rile în contra trupelor turcesc, în cât astădă lupta urmază în districtele fruntariei sârbo-turcesc.

În ceea ce privesce cele-lalte puncte din proiectul de pacificare anglo-rus, guvernul turcesc a refuzat până acum a le primi, şi a elaborat contra-propunerii, cari, după ce au fost adoptate de un mare consiliu compus din o sută demnitari eclesiastici şi civili, sunt acum supuse sancţiunii Sultanului şi comunicate reprezentanţilor străini.

«Acele propunerii sunt concepute aproape precum urmază :

1. Concesiunea statului quo înainte de război pentru Serbia şi Muntenegru,

2. Instituţiunea la Constantinopole a unui Senat şi a unei Adunări, rezultat al alegerilor, având o parte oarecare în legislaţiune şi în administraţiune,

3. Realizarea unui sistem de vilaiete, adică a unei oarecare autonomii a provinciilor şi sporirea competenţei consiliilor provinciale (medjilis) alese de populaţiune,

«4. Luarea în considerare a planului de reforme recomandat în nota Comitelui Andrassy din luna Decembrie 1875 pentru toate provinciile Imperiului.

Porţa, din propria sa iniţiativă, întinde asupra întregului Imperiu asigurările enumerate sub numerile 2 până la 4 ; însă ea refuză a se legă formal în faţa străinătăţii de a acorda o situaţiune particulară şi privilegiată provinciilor revoltate, adică Bosniei, Herzegovinei şi Bulgariei.

Având în vedere neîncrederea cea mare a supuşilor creştini ai Porţii, în urma promisiunilor de reforme atât de des făcute şi rămase de regulă neexecutate, nu se poate spera că promisiunile actuale vor aduce o alinare în afacerile Orientului.

Nu e deci probabil, că puterile să renunţe la propunerile lor de pacificare.

În previziunea unui răspuns defavorabil al Porţii, Puterile au început negocierii nouă. Se discută mai întâi cestiunea de a se sci, prin ce mijloce s'ar pute obţine acum primirea unui armistiţiu definitiv, cerut mai ales de Anglia cu insistenţă şi sub ameninţarea de a abandona Turcia propriei sale soarte.

Recunoscând că situaţiunea actuală a Orientului presintă pentru cabinetele europene o cestiune serioasă şi grea, totuşi e de sperat că elementele de înţelegere vor fi destul de puternice pentru a înlătura în viitor, ca şi în trecut, disensiunile dintre Puteri. În special se poate aştepta ca Rusia şi Austria, interesate în cel mai mare grad la sorta

«Imperiului turcesc, din cauza situațiunii lor geografice, a istoriei lor și a legămintelor lor de rasă, vor ajunge, cu tótă diferența punctelor lor de vedere, a se înțelege asupra considerațiunilor și a datorilor lor în crisa actuală, ast-fel ca interesele politice și materiale ale fie-căreia să fie pe deplin satisfăcute.

A doua circulară a domnului de Bülow din 3 (15) Octomvrie expune mai departe șirul celor întâmplate :

Ca urmare la comunicarea mea precedentă, am onóre a vă informa «în mod confidențial, că, conform unei înțelegeri dintre cabinete, reprezentanții la Constantinopole ai Puterilor semnătore tractatului de Paris au fost însărcinați a cere Porții cu insistență, să primescă armistițiul *pur și simplu*. Ei și-au îndeplinit însărcinarea în 8 și 9 a curenteii luni. În urma acestui demers, guvernul Sultanului a pus la o parte decisiunile Marelui Consiliu, de cari vorbește circulara mea din 6 l. c., și prin două note adresate Ambasadorilor din Constantinopole în 12 l. c. Pórta a prezentat Puterilor, ca răspuns, un nou program. În prima notă se promite, sub óre-cari reserve, primirea unui armistițiu până la 30 Martie 1877 st. v.; în a doua notă se «aduce la cunoscința Puterilor garante un act de reforme pentru întreg Imperiul Otoman.»

IX.

Pentru a cuprinde și a judecă cursul evenimentelor, cari au produs sguduirea orientală din 1877 și transformările cari au fost consecința ei, eră de nevoie a lămurí bine situațiunile ce se născău prin propuneri și contra-propuneri, destinate a aduce o soluțiune pacifică, dar cari în loc de a descurcă încurcăturile, le încurcău tot mai rău.

Împăratul Alexandru II sosise pe la mijlocul lui Septemvrie în Crimea. Principele Gorciacow, Cancelarul Imperiului, venise și el la Livadia, și curînd se îndreptară spre reședința împăratéscă Lord Loftus, Ambasadorul Angliei, și Generalul Schweinitz, Ambasadorul Germaniei.

Singură acéstă adunare de bărbați de stat împrejurul monarhului puternicei împărății, cea mai imediat interesată în cestiunea orientală, dovedesce că situațiunea devenise mai acută.

În 5 (17) Octomvrie, Ambasadorul Rusiei la Londra dicea Lordului Derby, că Împăratul Alexandru, în vederea simțemintelor poporului său și a agitațiunii de care acesta e cuprins, nu va mai puté suferi continuarea războiului dintre Turcia și Serbia. Comitele Șuwaloff credea că, de vreme ce Pórta nu primiă armistițiul propus de scurtă durată,

numai două mijlŃce mŃi rŃmŃneauŭ de Ńncercat: saŭ o nouŭ ŃnŃelegere Ńntre Puteri asupra situaŭiunii, saŭ adoptarea propunerii anterioare a ocupării teritoriului turcesc.

Ńn 10 (22) Octomvrie, Lordul Loftus primi ordinul guvernului sŃu de a merge la Livadia, unde ajunse Ńn 15 (27) Octomvrie.

A treia Ńi, Ńn 17 (29) Octomvrie, Ambasadorul Angliei se ŃntŃlni cu Principele Gorciacow. Acesta i-a expus, cŃ guvernul rusesc considera situaŭiunea Turciei ca fŃrte gravŭ Ńi cŃ nu cestiunea armistiŭiului e «destinată a decide despre pace saŭ rŃsboiŭ, ci cestiunea autonomiei celor trei provincii». Principele adŃogiŭ, cŃ va insista pentru a obŭinŃ nu numai «frase, ci reforme «reale Ńn situaŭiunea creŃtinilor acestor provincii, «un control» Ńi o «garanŭie» pentru execuŭiune.

Ńn 18 (30) Octomvrie ŃmpŃratul Alexandru II dŃdu Generalului Ignatiew ordinul telegrafic de a rupe relaŭiunile diplomatice cu PŃrta, dacŃ pŃnŭ Ńn patru-Ńeci Ńi opt de Ńre Sultanul nu va primi un armistiŭiŭ de douŃ luni, Ńi nu va Ńncetŭ imediat cu orŭ-ce operaŭiuni militare.

Ńn 20 Octomvrie (1 Noem.) PŃrta se supune ultimatului pus de generalul Ignatiew Ńi Ńn 21 Octomvrie (2 Noem.) ŃmpŃratul Alexandru acordŭ Ambasadorului Angliei ŃntŃia audienŭŭ.

ŃmpŃratul Ńi explicŭ trimiterea ultimatului prin scirile rele cŃpŃtate din Serbia Ńi temerea ca victoriile Turcilor prin acele pŃrŭi sŃ nu fie urmate de atrocitŃŭi ca Ńn Bulgaria, Ńi exprimŭ dorinŭa ca conferinŭele Ambasadorilor din Constantinopole, pentru cari se urmaŭ tractative de o bucatŭ de timp, sŃ se ŃntrunŃscŭ cŃt mai curŃnd. Ceea ce ŃmpŃratul priviŭ Ńnsŭ mai cu deosebire important, erŭ o ŃnŃelegere Ńi o cooperare a Rusiei cu Anglia.

Ńn cursul convorbirii Alexandru II fŃcŭ mai multe declaraŭiuni categorice.

ŃntŃia Ńi principala erŭ, cŃ Rusia nu se gŃndesce la o nouŭ Ńntindere teritorialŭ spre Turcia saŭ la cucerirea Constantinopolului, ci numai la ameliorarea situaŭiunii creŃtinilor, pentru cari el nu se pŃte mulŭumi cu promisiunile Turcilor, ci cere «garanŭii reale», mai ales cŃ Europa, dupŭ ce a Ńnlocuit protectoratul rusesc asupra creŃtinilor prin protectoratul european, nu s'a Ńngrijit de a urmŃri datoria luatŭ asuprŭ-Ńi.

ŃmpŃratul adŃogiŭ, cŃ PŃrta a isbutit, prin o serie de manopere, a paralisŭ tŃte ŃncercŃrile Europei unite, pentru a pune un capŃ rŃsboiului Ńi a restabili pacea generalŭ; — cŃ Europa e liberŭ sŃ primŃscŭ aceste ŃnfruntŃri continue din partea Turciei, dar cŃ Rusia nu

póte îndurà o situațiune incompatibilă cu onórea, cu demnitatea, cu interesele sale, și care prin urmare a devenit intolerabilă;—și că, dacă Europa nu e dispusă a păși înainte cu decisiune și energie, el va fi «silit să mérgă singur înainte .

Impăratul măi vorbì «despre necesitatea în care s'ar puté aflà de a ocupà o parte din Bulgaria în mod provisorii până în momentul, în care pacea și bună starea populațiunilor creștine vor fi asigurate.» Impăratul măi vorbì despre propunerea făcută Angliei, ca Austria să ocupe Bosnia, Rusia să ocupe Bulgaria, și flotele unite să facă o demonstrațiune la Constantinopole.

Cu privire la acéstă din urmă propunere, Principele Gorciacow observà Lordului Loftus în 23 Octomvrie (4 Noem.), că Rusia nu oferise Austriei decât ocuparea Bosniei, și nu și a Herzegovinei, fiind că erà necesar de a stabili o zonă neutră între armatele austriace și rusești pentru casul unei ocupațiuni a teritoriului turcesc de către Austriaci și de către Ruși, și a împedecă posibilitatea unei colisiuni între dînsele.

În 23 Octomvrie (4 Noem.) Lordul Derby cereà ca Rusia să primescă de base ale conferințelor, ce ar trebui să se întrunescă cât măi neîntârziat:—Independința și integritatea teritorială a Imperiului Otoman,—Declarațiunea Puterilor că nici una nu caută și nu va căută vre-un câștig teritorial, vre-o influință exclusivă, vre-o concesiune exclusivă óre-care privitoare la comerțul supușilor lor, — Statul quo, în termenii generali, atât pentru Serbia, cât și pentru Muntenegru, — Un sistem de autonomie locală pentru Bosnia și Herzegovina,—Asigurarea Bulgariei în contra relei administrațiuni.

Impăratul Alexandru primià în 24 Octomvrie (5 Noem.) aceste propuneri ale Angliei cu o singură modificare, și anume cu suprimarea cuvîntului «teritorial,» care, după cum lămurià Principele Gorciacow în 25 Octomvrie (6 Noem.) «ar exclude posibilitatea unei ocupațiuni provisorii, pe care o consideră necesară în interesul chiar al Imperiului Otoman, atât pentru siguranța populațiunilor creștine, cât și pentru mănținerea păcii și a ordinii în timpul introducerii reformelor administrative .

Nici armistițiul primit de Pórtă, nici convorbirile cu Ambasadorii Angliei și Germaniei, nici înțelegerea urmată asupra întrunirii unei conferințe a Puterilor la Constantinopole, nu aũ fost în stare a pune o stavilă desnodămîntului rășboinic, ce fie-care Putere căută să înlătore.

În 30 Octomvrie (11 Noem.), Impăratul Rusiei, trecënd de la Livadia la San-Petersburg, primesce în Moscva pe reprezentanții nobleței și ai municipalității acestui oraș, și le dice :

«Urmez sfortările mele pentru a ajunge, prin mijlôce pacinice, la o ameliorare efectivă a sôrtei populațiunilor creștine din Peninsula «Balcanică. Aŭ să se întrunescă ȳilele acestea la Constantinopole conferințe între represintanții celor șese mari Puteri, pentru a decide «despre condițiunile păcii. Doresc mult să putem ajunge la o înțelegere generală. Dar, dacă această înțelegere nu va avé loc și dacă vom vedé că nu obținem garanții reale pentru executarea a ceea ce suntem în drept a cere de la Pórtă, am intențiunea fermă de a merge singur înainte, și sunt sigur că, într'acest cas, Rusia întrégă va rês-
«punde la apelul meŭ, când voiŭ judecă că el va fi necesar și când onórea țerii îl va cere».

O circulară a Principelui Gorciacow din 1/13 Noemvrie comentă cuvintele Impératului. In acea circulară se ȳiceă: «Impératul a de-
«cis a urmări și a atinge, prin tóte mijlôcele de carí dispune, țelul indicat de concertul marilor Puteri, și de aceea a creȳut necesar a mobilisă o parte a armatei sale. Impératul nu vreă răsboiul și va face tot ce e posibil pentru a-l evită. Maiestatea Sa e însă hotărît a nu se
«opri, până ce principiile recunoscute echitabile, umane, necesare de
«Europa întrégă, și la carí s'a asociat cu cea mai mare energie sim-țemîntul public al Rusiei, nu vor fi primit întréga lor executare consfințită prin garanții eficace.»

In 6/18 Noemvrie Ambasadorul Angliei la Constantinopole, Sir H. Elliot, comunică la Londra următóarele propunerí ale Generalului Ignatiev: 1. Desarmarea Musulmanilor din Bosnia, Herzegovina și Bulgaria, 2. Esclusiunea funcționarilor neindigeni și introducerea principiului electiv pe o basă largă, 3. Miliția locală și politică formată cu participarea Creștinilor în mod proporțional cu numărul și cu naționalitatea acestora, 4. Interdicțiunea de a întrebuința trupe neregulate și trimiterea Circasienilor în provinciile musulmane ale Imperiului, 5. Concentrarea trupelor turcesci în cetăți, 6. Repartirea impositelor de către înșiși indigenii și abolirea dijmey, 7. Intrebuințarea limbei locale în tribunale și administrațiune, 8. Guvernori creștiní ca în Liban, numiți de Pórtă pe cinci ani cu încuviințarea Puterilor garante, 9. Amănuntele organizării autonomiilor locale se vor hotărî, după ce se vor fi audít experții orînduiți întru acésta, 10. Controlul direct al Europei pentru executarea măsurilor decretate în cele trei provincii, 11. Cercetare aspră, cu participarea consulilor, a crimeilor și omorurilor comise de Musulmani, pedepsirea exemplară a vinovaților și acordarea de indemnități familiilor victimelor pe socotéla populațiunii musulmane care a participat la desordine.

Sub ast-fel de auspicii se pornia din Londra Lordul Salisbury, unul din plenipotențiarii Angliei la Conferința din Constantinopole. El trecu în călătoria sa spre Bosfor prin Paris, Berlin, Viena și Roma.

Conferințele preliminare începură la 29 Noemvrie (11 Dec.).

Cu o săptămână înainte, cel mai experimentat bărbat de stat al timpului, ținut să caracterizeze situațiunea europeană din punctul de vedere al Imperiului German. Nu e inutil, chiar astăzi, a reproduce lineamentele principale ale memorabilului discurs al Principelui Bismarck din 23 Noemvrie (6 Dec.), căci el va rămâne nu numai o expunere măiastră a unei situațiuni complicate prin divergențe mari de interese ale diferitelor state, dar o lecțiune magistrală de modul cum trebuie tratate afacerile politice.

Principele Bismarck declară în parlamentul german, că până în acea oră, singurul fapt ce se prezentă era «asigurarea solemnă dată de «Împăratul Alexandru, că el nu meditează cuceriri și achizițiuni teritoriale». El adăogă că, în fața acestor asigurări, nimeni nu e în drept să ridice vre-o îndoială. «Rusia, ȋdicea Principele, nu cere Germaniei nimic, decât în mod provisoriu și în prima linie, concursul ei la o conferință pacifică al cărei țel e și al Împăratului Gulielm, precum al țării întregi—de a vedea ameliorată situațiunea Creștinilor din Turcia europeană și stabilit acolo un regim, care să nu mai facă posibile fapte ca măcelurile comise de Cerchezii în Bulgaria,—de a vedea asigurată situațiunea Creștinilor Porții în contra eventualității unui tratament, astăzi incompatibil cu simțămîntul dreptului public european și a cărui încetare este voită și de întreaga Europă. E vorba numai de a afla forma, pentru ca unanimitatea acestei voințe să devie eficace....»

Dacă această conferință, cu totă deplina înțelegere dintre Puteri «asupra principiilor conducătoare, nu va avea nici un rezultat, e posibil, că Rusia va merge singură înainte, precum a și declarat-o, pentru a obține de la Pörtă prin arme ceea ce acesta nu a vrut să-i concădă în mod pacific. Dar nici în acest cas Rusia nu ne cere un sprijin 6re-care: ea cere numai neutralitatea noastră, adecă tocmai aceea ce este întru t6te în interesul nostru propriu, căci a luă o altă cale nime nu se gândește. 6re am trebui noi să opunem Rusiei un veto, când această putere vrea să atingă un țel, pe care până astăzi și noi l-am urmărit dimpreună cu Rusia, și când nu avem până acum nici o dovadă, că Rusia vrea să trecă peste linia trasă de însuși țelul acțiunii sale? 6re ar trebui să nu rămănem neutri? 6re în momentul, în care Rusia pune forțele sale în mișcare

«Într'un scop general, am puté noi să luăm în fața ei o atitudine
«amenințătóre? Acésta ar fi o nebunie...

«Mi s'aũ atribuit — urmà Cancelarul german — cuvintele că în tot Orien-
«tul nu există un singur interes, care să aibă pentru noi valórea unei moșii
«din Pomerania. Am ȓis alt-cevã și anume: că nu aș sfãtúi, ca Germa-
nia să ieã o parte activã în aceste afaceri, pe cât timp nu pot să vėd
«într'insele un interes, care să valoreze, pentru Germania, iertați expre-
siunea cam asprã, ósele unui singur soldat din Pomerania. Am vrut prin
«acésta să ȓic, că trebuie să fim fórte economi cu sãngele compatrioților,
«cu sãngele soldaților noștri, și să nu-l expunem să servescã o politicã ar-
«bitrarã, care n'are nici o legãturã cu propriile nóstre interese... Țelul
«sforțãrilor mele este de a lucrã ast-fel în relațiunile diplomatice, ca, pe
«cât este posibil, bunele nóstre raporturi cu cele trei Puteri, mai direct
interesate, să iasã nealterate din erisa actualã, sãu cel puțin cât mai
«puțin alterate,— și de a întreținé, cât vom puté, aceste bune relațiuni.
Acéstã lucrare ar puté să fie turburată sãu compromisã, numai dacã unul
din amicii noștri ar ceré să-ĩ dovedim mai mare amiciție pentru dîn-
sul, tractãnd ca inimic pe un alt amic, care ca și cel dintãiu nu
ne-a fãcut nici un rėu și care din contra vrea să ne rėmãnã amic,—
adecã dacã ne-ar cere să dovedim că iubim pe unul și că prin ur-
mare urim pe cel-alalt...

«Sperãm decĩ în prima linie, că vom conservã pentru noi pacea și
«amiciția cu statele, cari pãnã acum aũ fost amicii noștri. Ne vom
«sforța în al doilea rĩnd, pe cât acésta se póte prin o mediațiune
«amicalã, primitã de bunã voie de amĩndouě părțile, să mãmținem
«pacea între Puterile europene, adecã ast-fel să localisãm rãsboiul, pe
«cât este posibil, pentru cazul în care ar isbucni în Orient. Dacã tóte
«aceste încercãri nu vor isbuti, atunci se nasce o situațiune nouã,
«asupra cãreia nu aș puté vorbi decãt fãcẽnd conjecturi, și cred că
«nimeni nu-mi va cere să dau lãmuriri asupra acestora.»

Conferințele preliminare de la Constantinopole aũ durat de la 29
Noemvrie (11 Dec.) pãnã la 10 (22) Decemvrie. În cele nouě șe-
dințe ale lor se desbatũ între cele șése Puteri mari — Austro-Ungaria,
Anglia, Francia, Germania, Italia și Rusia — programul ce trebuieã aș-
ternut în conferințele plenare, la cari erã să ieã parte și Turcia.

Acest program constã în cinci baze, cari aveaũ a fi supuse pri-
mirii Porței, și anume: 1. Condițiunile pãcii dintre Pórtã, Serbia și
Muntenegru, 2. Organizarea proiectatã pentru Bosnia și Herzegovina,
3. Organizarea proiectatã pentru Bulgaria, 4. Instrucțiunile pentru

Comisiunea internațională din Bosnia, 5. Instrucțiunile pentru Comisiunea internațională din Bulgaria.

Conferințele plenare din Constantinopole s'aŭ deschis în 11 (23) Decembrie 1876. În același moment, în care plenipotențiarii se așezau în jurul mesei verđi, salve de tunuri anunțau lumii că Turcia își dedese o constituțiune basată pe principiile politice și liberale, cari fac lege în Europa occidentală. Cu toate acestea cele nouă ședințe ale conferinței, cari s'aŭ ținut până în 8 (20) Ianuarie 1877, nu dădură nici un rezultat. Ele se petrec în propuneri și contra-propuneri, cari se terminară prin declarațiunea următoare a comitelui Ignatiev: «Doresc ca consilierii Sultanului, a căroră influință asupra opiniei publice a regulat decisiunile cari pun un capăt acestor conferințe, să nu regrete vre-odată amăr consecințele dezastróse pentru Turcia ale unei situațiuni, care póte trage după sine o ruptură cu ordinea de lucruri locală, care stabilește condițiunile existenței Turciei în mijlocul statelor europene și garantéză integritatea teritorială a Imperiului Otoman».

X.

După cum curgeau evenimentele, o înțelegere, care să deslege cesiunea orientală în mod pacific, deveniă tot mai puțin probabilă. Fiecare stat se gândiă: ce va fi, când va izbucni războiul.

Sforțările Puterilor celor mari, celor mai direct interesate, ca și ale celor cari stau numai în priveliște, tindeau, mai ales, ca desnodămîntul războinic să nu se reverse asupra întregii Europe, ci să se localizeze pe propriul teritoriū al Imperiului Turcesc. Acesta eră drept și echitabil; dar nimeni nu putea prevedé încurcăturile ce se vor ivi. Se producea ast-fel o incertitudine, care ținea Puterile într'o agitațiune constantă. Când se ivesce un moment de liniște, el este trecător.

Situațiunea cea mai critică însă, între toate statele, o avea România. Ea eră, se póte dice, așezată în gura tunului.

Eră clar, că România nu putea sta impasibilă în mijlocul ferberii generale a Orientului european. Tot-deauna ea a stat în calea unei Puteri mai mari; de astă dată ea sta în calea Imperiului Rusesc.

Eră clar, că Turcia, după obiceiul ei, nu va avé alt obiectiv decât a amâna dificultățile și a prelungi crisa.

Eră iarăși clar, că România nu putea urmări alt țel decât unul singur: de a eși din complicațiunile ce se desfășurau—ca stat independent.

Nu erà însă ușor a urmări cu spirit limpede tóte peripețiile crisei, a nu alunecà pe câmpul închipuirilor și a perde ast-fel calea realității.

Pentru moment, România sta izolată, căci erà considerată, mai mult saũ mai puțin, ca neavând o mare importanță.

În 12 (24) Maiũ 1876 d-l de Giers dicea agentului României la San-Petersburg: «O atitudine pacifică și cea mai strictă neutralitate «trebuie să fie tot-deauna scutul de apărare al României, a cărei pozițiune geografică îi permite și ale cărei interese vitale îi impun «de a rămâne străină de orî-ce turburări cari agitã malul drept al Dunării. O atitudine de abstențiune este de alt-fel un sprijin moral dat populațiunilor creștine din Turcia, și dacă împrejurările ar merge «departe de tot, România va fi tot-deauna în măsură, având în vedere bogăția agricolă a țerii, a da un ajutor în natură și chiar un refugiu populațiunilor nenorocite, slăbite în luptă.»

Acesta erà rolul ce se desemnă de cei mari României, fără să fie însă siguri de atitudinea ce va luă micul stat, care pentru întâiași dată se pregătiã să intre, cu propriul său punct de vedere, într'un conflict european.

Nota Comitelui Andrassy, memorandumul din Berlin, întrevederea de la Reichstadt, tractativele Feldmareșalului Manteuffel de la Varșovia și ale Generalului Sumarakow de la Viena, convorbirile Lordului Loftus cu Împăratul Alexandru II și cu Principele Gorciacow la Livadia, în fine conferințele din Constantinopole pregătiãu terenul pentru acțiunea Puterilor celor mari, mai ales pentru Rusia, pentru Austro-Ungaria și pentru Anglia.

Ce deveniã România în mijlocul acestei ferberî? Erà să plătescă ea singură isbutirea acțiunii comune a Europei, menită a îmbunătăți sórta Creștinilor din Imperiul Turcesc? Erà ea, statul cel mai cult în Orientul european, să-și pèrdă individualitatea sa, speranța de a-și recăpèta independența știrbită, tocmai în momentul în care se vorbiã despre liberarea Creștinilor din Orient?

Mesagiul regal adresat parlamentului în 20 Iunie (2 Iulie) expunea, că: «la hotarele nòstre agitațiunile duréză și orizontul este departe de «a fi senin, dar că pozițiunea creată României prin tractatul din Paris «ne asigură binefacerile neutralității.» Mesagiul mai exprimă speranța, că: «în cât timp vom îndeplini legile acestei neutralități, în cât timp vom «oferi Europei spectacolul unui popor lucrând în pace la reformele «și îmbunătățirile din lăuntru, avem tot dreptul de a ne așteptă, că «pericolele exterióre se vor oprì la hotarele nòstre.»

Silințele guvernului susținute de simțemîntul general al țerii, tin-

deaŭ spre acest scop. Se credeà în țară, că neamestecul nostru în încurcăturile Peninsulei Balcanice erà suficientă pentru ca neutralitatea dorită de noi să fie respectată de Puterile învecinate, și că Europa e atât de interesată în acéastă direcțiune, în cât ea va impune neutralitatea românéscă ca o necesitate de ordine europeană. Realitatea erà, că acéastă neutralitate de drept nu există, nefiind înscrisă în nici un tractat, care să lege Puterile cele mari disputătoare de pace și de rășboiŭ, iar Puterile învecinate neavând un interes precumpênitor pentru a o susținé cu armele în mână.

De abîă se ivi neliniștea în părțile din drépta Dunării, și România fu trasă în curentul mișcării fără voia ei.

Apele marelui fluviŭ fură ele mai întâi turburate. Turcii trimisese vase de rășboiŭ, cari înaintară până spre Porțile-de-fer, unde se află încă din timpurile trecute, în mijlocul Dunării, o fortăreță turcéscă — Adâ-Kalè. La o primă observare a guvernului român, Poarta răspunse, că flota turcească face poliția fluvială și caută a împedecă trecerea de bande armate pe teritoriul otoman.

Numai după ce Kogălniceanu insistă prin o notă din 16 (28) Iunie, că: «trimeterea unei flote turcesci de rășboiŭ în apele Dunării, și «mai ales în partea fluviului dintre Serbia și România ar puté să aibă «o mare influență asupra hotărîrilor ce se vor luă de guvernul român «privitoare la drepturile și obligațiunile României ca țéră neutră; căci «s'ar puté că întâmplări neprevăđute să facă ca neutralitatea României să fie atacată ; numai atunci Turcii promit a respectà neutralitatea Dunării dela Timok în sus, cerënd însă ca guvernul român să împedecă și el un atac al teritoriului otoman, venind din România.

Acéastă cerere a Porții deveniă greŭ de îndeplinit, cu tóte că guvernul român declarase formal tutulor statelor neutralitatea sa.

În Iunie încep treceri de arme și în urmă de voluntari din Rusia spre Serbia și Bulgaria. Cum erà România să împedecă aceste treceri, când în 1 (13) Iulie se celebră în Moscva un Te-Deum pentru victoriile Sêrbilor și ale Muntenegrenilor? Acésta ar fi fost a intră într'un conflict cu Rusia, înainte chiar ca Rusia să fi arătat intențiunea ei hotărîtore de a se rășboi cu Turcii. De aceea cu drept cuvînt ȃicea Kogălniceanu la (15) 27 Iulie: «Nu ne putem opune la trecerea de indiviđi posedând «paspôrte în regulă, căci nici Austro-Ungaria, stat limitrof ca și noi, «nu a luat măsuri pentru a interȃce intrarea pe teritoriul sêu a «unor asemenea indiviđi. Ce putem face este a oprî formarea de «bande, fiind-că am afirmat neutralitatea nôstră, și suntem deciși a «respectà cu religiositate tóte legămintele luate.

Locotenentul-Colonel Mansfield, Consulul general al Angliei la Bucureşti, scria guvernului său în 27 August (8 Sept.) în privirea acesta: «Numărul voluntarilor ruşi trecând prin România şi mergând spre «teatrul războiului creşte din zi în zi; mişcarea este organizată prin «comitete, având sediul lor în Rusia, însă agenţi permanenţi în Bucureşti, în Galaţi şi aiurea. De două ori pe zi trec voluntarii în grupe de două-şeci până la şese-şeci şi câte odată şi peste acest număr.»

Tóte aceste împrejurări indicau necesitatea unei orientări mai directe în politica generală europeană. Acastă orientare nu se putea căpăta decât la Viena şi la San-Petersburg.

Ocaziuni naturale se prezentară, când Impăratul Francisc Iosif veni la Sibiiu pentru manevrele de toamnă, şi când Impăratul Alexandru II îşi luă reşedinţa de vară la Livadia.

În 28 August (9 Sept.) Ministrul Preşedinte Ioan Brătianu, însoţit de Ministrul Justiţiei Eugenie Stătescu şi de Consulul general al Austro-Ungariei Baronul de Calice, se pornesc la Sibiiu, precum notéază Regele Carol în memorialul Său, pentru a saluta pe Impăratul Francisc Iosif şi a i exprima preţul ce România pune pe raporturile de «bună vecinătate cu Austro-Ungaria.» Impăratul la această ocaziune exprimă Ministrilor Români: «satisfacţiunea sa asupra atitudinii României în faţa conflictului oriental şi speranţa, că războiul sërbo-turc «va lua sfîrşit şi că încheierea păcii e apropiată.»

Ast-fel sună din partea de peste Carpaţi fluierul păcii, iar Lordul Derby, într'o notă din 1 (13) Septemvrie, lăudă: «*atitudinea prudentă şi pacifică* a guvernului Principelui Carol în conflictul dintre «Serbia şi Pórta.

Nu trecură însă multe zile după aceste declaraţiuni pacifice şi situaţiunea deveni iarăşi îngrijitoare.

Nimic nu póte să o descrie mai bine decât raportul trimis la Londra în 8 (20) Septemvrie de Locotenentul-Colonel Mansfield. El e o fotografie instantanee a celor ce se petreceau.

Punctele principale ale acestui raport sunt:

Petreceam séra trecută cu colegul meu al Franciei, Debains, când, pe la şeci şi jumătate, mi se anunţă preşedintele consiliului Brătianu.

«Ministrul veniă înadins la mine şi eră bucuros că póte consulta «de odată pe agenţii Angliei şi Franciei asupra unei cestiuni de «mare importanţă. El relată că în 6 (18) curent un tren special, conţinând trei sute de voluntari a sosit din Rusia, că mai mulţi dintre «aceştia aveau săbii, şi că alţii nu-şi ascundeau revolverele. Unul din «aceşti voluntari pronunţă numele generalului Wassilieff saú un nume

«asemănat, iar alții, cu totă înbrăcămintea lor simplă, aveau aspectul «unor ofițeri. Acești voluntari au cauzat desordine în gări, mai ales «la Roman, unde a urmat o certyă cu șeful de gară asupra compunerii «trenului, și acesta în mijlocul șuerăturilor și huiduelilor publicului. «D-l Brătianu eră fôrte preocupat de acest incident și înclină a tele- «grafiă la Turnu-Severin pentru a împedecă trecerea acestor volun- «tari în Serbia.

«După ce am examinat cu îngrijire tôte punctele, am observat că, cu tôte că destinațiunea și țelul escursionistilor erău vederate, trebuiă să se cântărescă cu rēcělă amănuntele, pentru a nu da Consulului general al Rusiei vre-un motiv de recriminare. . . . Consiliam decî cu tot dinadinsul, de a nu se luă nici o mēsură, care ar putē provocă «o colisiune și consecințe defavorabile, fiind de dorit a se evită orî-ce «causă de iritațiune și orî-ce certyă în momentul actual, în care cele- «lalte Puteri caută a restabili pacea prin o sinceră cooperare a «Rusiei, adecă în momente în cari se urmaresc negocieri delicate.»

Ministrul român fiind preocupat de imputările, ce s'ar putē face Ro- măniei din partea Puterilor garante ca și din partea Turciei, că nu și-a menținut declarațiunea sa de neutralitate, amîndoi agenții îl asi- gurară, că nimic nu va putē pune în îndoială sinceritatea declarațiunilor guvernului român, precum toți vor ținē socotělă de pozițiunea fôrte dificilă în care el se află.

Locotenentul-Colonel Mansfield mai relatēză: că d-l Brătianu i-a «spus, că, înainte de a veni la Agenția Angliei, a fost la cea rusescă ; «că Baronul Stuart eră absent, dar că Vice-Consulul de serviciu i-a exprimat speranța, că se va permite voluntarilor de a continuă calea lor, fără a fi molestați, încercându-se să explice, că ei nu se «deosebiau de alți voluntari decăt prin întrebuintarea unui tren «special. D-l Brătianu vēduse și pe Comitele Alvensleben, Consulul general al Germaniei, fără să pôtă însă află opiniunea sa.

Ast-fel forța împrejurărilor deveniă mai puternică decăt cele mai hotărîtore intențiuni și declarațiuni.

În 18 (30) Septemvrie Regele scriă în memorialul Sēu :

Cabinetul de San-Petersburg caută a se informă în mod discret, ce atitudine va luă România în cazul unui răsboi ruso-turc. Rēspunsul a fost evasiv: România speră încă că pacea va fi mănținută, simpa- «țiile sale sunt pentru Sērbî, pentru Bulgari și pentru toți Creștinii cari gem sub jugul turcesc; ea va sci tot-deauna aprecia amicitia Ru- «siei. Representantul român la San-Petersburg raportēză, că cercurile rusesci influente sunt nemulțumite cu atitudinea indecisă a Romăniei

«în conflictul oriental, și că totă Rusia cere războiul, afară de Impăratul Alexandru.»

În fine Principele Carol să hotărăsească în 21 Septembrie (3 Oct.) să trimită pe Primul său Ministru la Livadia, unde se află Impăratul Alexandru, Marele Duce Moștenitor, Cancelarul Imperiului Principele Gorciacow, Ministrul de război Generalul Milutin și Ambasadorul rusesc la Constantinopol Generalul Ignatiev. În 25 Septembrie (7 Oct.) Ioan Brătianu pleacă în Crimeea, și se întoarce în București la 4 (16) Octombrie.

Cu ce încordată atențiune Principele și Primul său Ministru urmăreau drama ce se desfășură dincolo de Dunăre, cum amândoi nu au pierdut nici un minut pentru a se orienta cu precizie, — se dovedește mai ales prin hotărârea luată de a se pune în contact direct cu înșeși persoanele care țineau, se poate dice, toate firele acțiunii în mâinile lor, se dovedește nu mai puțin prin momentul atât de bine ales.

Pentru ca acesta să reiasă în mod neîndoios, e destul să se însire datele de la a treia decadă a lui Septembrie până la finele lui Octombrie.

În 21 Septembrie (3 Oct.) se ia hotărârea de a se trimite misiunea Ioan Brătianu la Livadia.

În 25 Septembrie (7 Oct.), după patru zile, misiunea pleacă.

Între 29 Septembrie (7 Oct.) și 1 (13) Oct. Principele Bismarck dă generalului Schweinitz instrucțiuni pentru Livadia.

În 4 (16) Octombrie Ioan Brătianu e reîntors în București, trei-sprezece zile după hotărârea misiunii la Livadia.

În 17 (29) Octombrie, după alte trei-sprezece zile, generalul Ignatiev se pune de la Constantinopol în corespondență cu Ioan Brătianu.

În 18 (30) Octombrie, a doua zi, generalul Ignatiev primește ordinul Impăratului de a trimite Porții ultimatul, de care s'a vorbit mai sus, și căruia Părta se supune în 20 Octombrie (1 Noem.).

În 10 (22) Octombrie, nouă-sprezece zile după hotărârea luată în București, Lordul Derby însărcinează pe Lordul Loftus să meargă la Livadia.

În 15 (27) Octombrie sosesc Ambasadorul Angliei la reședința de vară a Impăratului Rusiei, și

În 19 (31) Octombrie sosesc Ambasadorul Germaniei.

Între 17 (29) Octombrie și 25 Octombrie (6 Noem.) au loc întrevederile Impăratului și a Principelui Gorciacow cu Lordul Loftus.

În 23 Octombrie (4 Noem.) se discută la Livadia propunerile Lordului Derby relative la bazele viitoarelor conferințe.

În 30 Octombrie (11 Noem.) Impăratul Alexandru pronunță alocuțiunea de la Moscova, urmată de mobilizarea armatei sale din sudul Rusiei.

Călătoria lui Ioan Brătianu la Livadia devine ast-fel unul din faptele cele mai însemnate în şirul evenimentelor, cari au produs în Orientul european schimbarea radicală, consfinţită prin tractatul de Berlin. Această călătorie a decis despre poziţiunea europeană a României şi este una din petrele fundamentale ale independenţei şi regatului.

În memorialul Regelui Carol sunt scrise următoarele asupra acestei întrevederi:

La 30 Septemvrie (12 Oct.): Delegaţiunea română salută, la Yalta, «pe Impăratul Alexandru II şi merge pe urmă la reşedinţa imperială de la Livadia. Ea e primită cu multă graţiositate. În prezenţa crizei «orientale, România capătă o mare importanţă. Impăratul confere de «coraţiuni tuturor membrilor.»

La 4 (16) Octomvrie: Principele revine de la Sinaia la Cotroceni. La gară, mare recepţiune. Printre cei prezenţi e şi Ioan Brătianu, care «se reîntorce tocmai de la Livadia. Principele are o lungă întrevvedere «cu Brătianu, în care acesta-î expune impresiunile aduse din Rusia.

«În Rusia războiul e considerat ca inevitabil. Opiniunea publică acolo «e foarte escitată şi confientă în isbuitura campaniei.

«Indată după sosirea la Livadia, Ignatiev a expus lui Brătianu ne- «cesitatea absolută a trecerii trupelor ruseşti prin România.

«Brătianu a răspuns în mod evasiv.

În întrevederea sa cu Principele Gorciacow, acesta a făcut să re- «iasă necesitatea pentru Rusia de a încheia o convenţiune militară «cu România, fără caracter politic, căci Rusia nu poate pătrunde în «Turcia decât prin România, care nu va avea a suferi nici un preju- «diţiu din această cauză.

«Brătianu a răspuns că înţelegerea cu România nu ar prezenta nici «o dificultate, din momentul în care Rusia ar face războiul de acord «cu Puterile garante, însă acest acord ar trebui să fie stabilit în mod «clar şi cert.

«Gorciacow a primit această obiecţiune cu multă neplăcere şi a dis : România trebuie să lase liberă trecerea trupelor ruseşti fără condi- «ţiuni, căci în caz contrariu Rusia va invoca tractatele, în virtutea că- «rora Moldova şi Valachia fac parte integrantă din Imperiul Otoman «şi va ocupa ţerile acestea fără altă formalitate.

«Brătianu n'a lăsat să fie intimidat, ci a observat Cancelarului că «învingerea unei armate creştine nu ar fi pentru Rusia un început «norocos al unui război, declarat pentru a liberă pe fraţii săi creştini «de jugul musulman; şi i-a spus că armata românească s'ar opune din «tota puterea, la Prut, în contra invasiunii trupelor inimice.

«Brătianu, vorbind mai târziu cu Comitele Ignatiev despre tonul «ameninţător al lui Gorciacow, a observat că acesta nu va contribui decât «să îngreue negociaţiunii eventuale. Comitele Ignatiev a căutat să liniştească pe Brătianu şi i-a spus să nu ia vorbele Cancelarului pe tonul tragic.

«Impăratul însuşi a fost cam rezervat. În prima audienţă, el s'a mărginit a adresă lui Brătianu cuvinte binevoitoare, fără să atingă în mod direct cestiunile ardătoare. Impărătesa, din contra, s'a plîns lui Brătianu şi lui Slăniceanu, că autorităţile românesce au oprit un convoi al Societăţii Crucii Roşii, destinat Serbiei, cu toate că această societate este pusă sub protectoratul ei, şi că ast-fel materialul medical pentru răniţii sârbi şi un altar de câmp, oferit de dînsa, nu au ajuns la destinaţiunea lor. Brătianu a scusat guvernul român, dîcînd că să află în cât-va între două focuri: de o parte i se impută o prea mare severitate, de altă parte — din a Turcilor — o prea mare moliciune în observarea neutralităţii României. Brătianu a adaos, că reclamaţiunile Porţii l-au silit a exercită un control mai sever, dar «că, cu toate aceste, convoiurile au ajuns la destinaţiunea lor.

Curtea împărătească a tractat pe Români cu o distincţiune măgulitoare.

Comitessa Bludow a exprimat convicţiunea, că în curînd între corpul de ofiţeri rusesce şi corpul de ofiţeri români se va contracta o confraternitate de arme în contra inamicului comun.

Cu toate acestea Brătianu a rămas convins, că la Curte sunt două curente, unul împingînd la acţiune, altul mai pacific.

Cînd Brătianu a luat congediu de la Principele Gorciacow, acesta i-a dîs: «S'il y a la guerre, nous allons déjà nous entendre» (dacă va fi război, ne vom înţelege). — Brătianu i-a răspuns, că o înţelegere este în interesul celor două state şi că e gata a discuta cestiunea de aproape.»

Tatălui Său Principele Carol scrie la 10 (22) Octomvrie următoarele:

Misiunea trimisă la Livadia a fost primită cu mare distincţiune. Cu «tote acestea Ruşii au arătat mirarea lor, că suntem atât de liniştiţi şi «de indiferenţi în faţa evenimentelor de dincolo de Dunăre; însă apelul «reservelor a făcut o bună impresiune şi a silit şi pe Greci să se înarmeze. Se vede că în Rusia surescitarea în contra Turciei e extraordinară, toţi împing la război. Singur Impăratul stă în picioare ca o stîncă «de bronz în mijlocul acestei mari agitaţiuni, se poate dîce naţionale, «şi singur el caută a exercită o influenţă împăciuitoare, pentru a realisa o soluţiune pacifică a cestiunii orientale. El vrea însă să asigure

«Creștinilor din Turcia o sôrtă mai bună. Dacă nu va isbuti a întruni puterile cele mari în acest scop, el va fi silit să ridice armele.

«Toți ochii sunt astăzi ațintiți spre Bismarck, care se învâluie în tăcere. În tot Orientul se crede, că în nici un cas el nu va împedeca acțiunea Rusiei și se speră că Tripla Alianță nu e sdruncinată și inspiră încă respect Turcilor.

«Aceștia însă, cu fatalismul lor, se vor asvîrli mai curînd într'un rășboi de exterminare, decât să renunțe la tradițiunile lor . . .»

XI.

Momentele de consfătuire liniștită și de chibzuială trecuse. Timpul intrării în acțiune sosise și nu se mai putea ocoli. Cine se legănă în esitațiunii și nu isbutise încă să-și tragă calea de urmat, pentru acela un vîl negru acoperia viitorul.

În 10 (22) Octomvrie, în ziua când Lord Derby telegrafia Ambasadorului Angliei la San-Petersburg să se pornescă spre Livadia, Principele Carol scria părintelui Său la Sigmaringen:

«Situațiunea devine mai critică în fie-care zi și nu se poate prevedea, cum se va lămuri chaosul în care a intrat Orientul și Europa.

Rusia cere o soluțiune, și Puterile cele mari vor fi silită a se declara.

«*Posițiunea noastră începe a deveni foarte grea și nu-mă ascund că ne apropiem de ora în care are să se decidă de viitorul României.*

Occidentul ne ȋice neconținut că nu avem să ne temem de nimic, cît vom rămâne neutri și vom observa tractatele. În Orient, din contra, unii ne ȋic, că facem parte integrantă din Turcia și că, prin urmare, putem fi ocupați în cas de rășboi; iar alții cer ca să contribuim, după forțele de cari dispunem, la căderea Imperiului Otoman.

Dacă s'ar fi făcut din România o a doua Belgie, situațiunea ar fi «astăzi bine definită... Dar de aci înainte, noi înșine avem să lucrăm, ca să ieșim din dificultăți...»

Și astă dată, ca în orice ocaziune serioasă, Brătianu se arată patriot și caută să evite cu dibăcie stîncile periculoase. El a făcut o bună impresiune Impăraților Austriei și Rusiei și a fost primit cu distincțiune de amîndoi suverani. Cine ar fi creȋut acesta mai înainte, cînd eră descris ca un tribun popular? Acest fapt este un succes, care trebuie să fie recunoscut de toți. *De astăzi chiar, România își ia locul său în Europa și peste tot locul s'a stabilit convicțiunea, că în cestiunea Orientului România este un factor de care trebuie să se țină seama.*

În dece zile se întrunesc camerile. Ele vor împinge pôte guvernul «la o acţiune politică, la care el se va opune, pe cât timp acesta va «fi necesar.»

Ast-fel scria Carol I pregătindu-se pentru acţiune: dar puţin în România şi puţin de tot în străinătate îşi închipuia, că această ţară mică cugetă să ție pept la toate dificultăţile politice şi militare cu energia necesară pentru a reuşi, şi că, chiar din toamna anului 1876, ea ocupă o poziţiune europeană, care, de aci înainte, eră să se accentueze din ce în ce mai mult.

În 11 (23) Octomvrie, Lordul Derby scrie Locotenentului-Colonel Mansfield: — «Guvernul Angliei a discutat poziţiunea *Principatelor Moldavia şi Valahia* şi vă invit a continuă să recomandaţi guvernului «din Bucuresci, de a perseveră în atitudinea sa prudentă şi de a îndeplini cu lealitate obligaţiunile ce-î sunt impuse prin tractatele, în «virtutea cărora Principatele au fost constituite, şi cari le dau cea mai «bună garanţie pentru protecţiunea intereselor lor naţionale.» Acastă recomandare se repeţiă de către Lordul Derby în 2 (14) Noemvrie: — Sperăm că guvernul român va continuă a observă o politică de neutralitate.»

Ce trebuia să cugete guvernul din Bucuresci la primirea acestor comunicări? Cum trebuia el să răspundă la titulatura de mult înlăturată de Principatele Moldavia şi Valachia? În tot cazul guvernul puterniceî Angliei se feriă de a enumera atât garanţiile acordate de Puterile cele mari României pentru protecţiunea intereselor sale naţionale, cât şi obligaţiunile ce erau impuse României de tractate.

Ce ar fi cugetat însă guvernul român, când ar fi cunoscut, cum judecă Lord Loftus despre situaţiunea României, în 21 Octomvrie (2 Noem.), când dicea Impăratului Alexandru II la Livadia:

Am vorbit de vuatele, după cari Serbia şi România ar gândi «să se proclame regate independente şi am adaos că o asemenea «măsură ar fi primul pas spre disoluţiunea Imperiului Turcesc în Europa. Istoria ne învaţă, că au existat odinioară regatele Boemieî, Serbieî şi Polonieî, tustrele dispărute mai ales prin disensiuni intestine. A admite astăzi pretenţiunile Serbiei şi ale României, acesta ar fi a «crea atâte Polonii mici, cari s'ar transformă în republici şi ar ameninţa pacea şi siguranţa statelor limitrofe.»

Impăratul Rusiei s'a mărginit cel puţin a răspunde: «că nici n'a «fost vorba de a face din Serbia şi din România două regate, şi că acesta ar fi o stângăcie (maladresse).»

În 21 Octomvrie (2 Noem.), mesagiul de deschidere a Corpurilor le-

giuitoare accentuă programa guvernului din București — *mănținerea neutralității României — apărarea integrității teritoriului ei și a drepturilor ei naționale*. Însăși cuvintele mesagiului glăsuiau:

Raporturile noastre cu statele străine sunt din cele mai bune. Din partea tuturilor Puterilor garante suntem încuragiați întru *mănținerea atitudinii noastre neutrale*, pe care guvernul meu a adoptat-o încă de la începutul luptelor ce urmăzează în Peninsula Balcanilor. Însăși Sublima Pörtă se pare acum mai dispusă a recunoaște justiția revendicațiunilor noastre. Pe totă ziua, putem dice, avem semne bune despre simțemintele binevoitoare, de cari sunt animate în privința României toate Puterile cele mari ale Europei.

Mulțumită direcțiunii prudente și ferme ce reprezentanții națiunii au imprimat guvernului meu, avem temei de a spera, că atunci când pericole mai presus de forțele noastre ar amenința statul român, puternicul scut al Europei nu ne va lipsi întru *apărarea integrității teritoriului și a drepturilor noastre naționale*.

«Aveni însă cea mai deplină încredere, că un viitor apropiat va aduce liniștea în Orient, grație silințelor ce toate Puterile Europei pun pentru ameliorarea sorței popoarelor creștine.»

Acum, în aceste împrejurări grele, reiese de ce mare importanță erau pentru România relațiunile dinastice și personale ale Principelui Carol, precum și pozițiunea ce El ocupa de atunci în statul european.

Principele imperial al Germaniei comunică în 1 (13) Noemvrie Principelui Carol ceea ce-i scria Principele Bismarck despre România: Situațiunea Principatului e foarte grea, dicea Cancelarul Imperiului German, cu toate că nu sunt încredințat, că Rusia va înainta spre război, «chiar când nu s'ar mai afla nime care să o reție. Dacă războiul izbucnesce, Principele Carol ar face bine să nu reziste în mod serios pretențiunilor rusești. El nu are nevoie să alerge înaintea lor, dar, invocând datoriile sale către Pörtă ca datorii de conveniență, el poate cedă cu toate aceste forțe, care va apăre mai iute de la Nord decât din partea turcăscă.

«Principele Carol să nu alunece a fi dominat de vre-o ambițiune, ci călăuza sa să fie tractatele. Intre două armate atât de mari, forțele sale, asvirlite în balanță, nu sunt de o greutate suficientă, pentru a-și asigura respectul învingătorului. Îi rămâne în toate casurile un lucru, — de a invoca dinaintea Europei tractatele, însă acesta numai pe cât timp el însuși le va observa. În tot cazul acesta e un titlu. Cu toate că acest titlu nu e irevocabil, el are totuși o mare importanță, dacă, din întâmplare, o expedițiune rusă ar încerca vre-o înfrângere. Judec

«ca şi cum aş fi ministru român, iar nu ministru german, şi acesta numai în interesul Alteţei Sale».

Evenimentele au dovedit cât de profund cugetate şi cât de sincere au fost sfaturile Cancelarului Imperiului German, date într'un moment în care bărbaţii politici cei mai experimentaţi stau în nedumerire.

În zadar înmână Ion Ghica în 2 (14) Noemvrie la Londra un memoriu, care conchideă, că în faţa dificultăţilor mari şi delicate trebuie «să se recunoască, că garanţia Europei, ast-fel cum ea rezultă pentru «România din tratatul de Paris, nu e suficientă şi că este de un interes european, ca această garanţie să fie făcută mai eficace.»

Conversaţiunea Generalului Ghica cu Lord Salisbury la Constanţinopol la 6 (18) Decemvrie va sta încă ca o dovadă, că cererile noastre erau menite a rămâne numai nise *pia desideria* dinaintea faptelor, cari se împingeau unele peste altele, fără a se opri. Bolovanul din vârful delului eră desprins, el se rostogoliă cu putere la vale.

Dicea Lord Salisbury Generalului Ghica: «A pune în discuţiune cereştiunea neutrălităţii României în momentul în care Puterile fac cele mai mari eforturi pentru a menţine pacea pe baza tratatelor existente este a introduce germenul unor complicaţiuni nouă, a provoca desbateri iritante, a agrava situaţiunea, şi a face să avorteze lucrarea conferinţei. A cere înfiinţarea statului neutru al României, pusă sub o «garanţie specială a Europei, acesta este a cere modificarea pactului «internaţional din 1856 în ceea ce priveşte condiţiunea politică a Principatelor Dunărene. Este puţin probabil ca Puterile să primească şi «să patroneze o asemenea cerere. Inovaţiunea însă nu ar fi nici practică, căci condiţiunile României sunt altele decât ale Belgiei şi ale Elveţiei. Cine ar garanta cazul războiului? Toate combinaţiunile ar fi «desfiinţate de forţă. *Măriţi resursele voastre, trageţi din sacrificiile ce faceţi cele mai mari foloase posibile, întăriţi-vă, puneţi-vă în măsură «de a deveni înşivă o stavilă neînvinsă, serioasă în contra pericolelor, de cari vă temeţi, şi atunci Europa se va interesa de cauza voastră «în proporţiunea eforturilor ce veţi face.*

În 17 (29) Octomvrie, cu două zile înainte de predarea ultimatului rusesc Porţii, Generalul Ignatiev scria Preşedintelui Consiliului de Miniştri din Bucureşti următoarea scrisoare:

«În urma conversaţiunii noastre de la Livadia, purtătorii acestor «linii merg în România, şi vor căuta să fie utili ţării Domniei-Văstre. «Domnul Zolotorew are cunoştinţe speciale, de cari veţi pute pro- «fită, iar bărbatul care-l însoţesce cunoşte bine situaţiunea şi a ser- «vit mult timp sub ordinele mele. Fiind-că se va întorce în câte-va

«dile la Constantinopole, puteţi să-l însărcinaţi cu comisiuni pentru mine. Cu o deosebită plăcere îmi aduc aminte de convorbirea noastră de la Livadia şi de conversaţiunile intime ce am avut cu Domnia-Văastră. Binevoiţi a-mi conserva o bună aducere aminte şi primiţi asigurarea înaltei mele consideraţiuni, precum şi a simţemintelor mele sincere şi neschimbătoare.»

Nu trecură trei săptămâni de la acésă primă comunicare, şi Generalul Ignatiev trimitea din Constantinopole pe unul din diplomaţii cei mai distinşi ai Rusiei cu o nouă scrisoare către Ioan Brătianu.

Ea purtă data din 5 (17) Noemvrie. «Aflând oportun de a da urmăre mare conversaţiunilor ce am avut în Crimeea şi dorind a răspunde sugestiunilor ce aţi binevoit a-mi face în timpul din urmă, însărcinez pe aducătorul acestei scrisori, pe Consilierul Ambasadei Imperiale din Constantinopole, Consilier de stat actual şi Şambelan al Maiestăţii Sale Impăratului, pe d-l Alexandru Nelidow, de a merge în România pentru a se înţelege cu Escelenţa Văastră asupra eventualităţilor, ce am prevădut, şi a încheia convenţiunea militară pe care am admis-o în principiu.

«Am dat spre acest sfârşit d-lui Nelidow instrucţiunile necesare care indică cu precisiune ţelul misiunii sale. Il autorisez să confere din viū graiū său în scris cu Escelenţa Văastră sau cu persóna, pe care veţi fi desemnat-o în acest scop, şi a semna înţelegerea ce veţi fi alcătuit cu dînsul.

«D-l Nelidow cunoşce în mod intim cugetarea mea şi va fi interpret fidel al ei. Rog pe Escelenţa Văastră să binevoască a-i acorda deplină şi întregă încredere. Nu mă îndoiesc, că veţi fi foarte satisfăcut de relaţiunile Domniei-Văstre cu dînsul. Neputînd, în împrejurările de faţă, să mă absentez însumi din Constantinopole, pentru a mă înţelege direct cu Escelenţa Văastră, nu puteam face mai bine, decât de a delega în acest scop, ca persóna cea mai autorisată a mă înlocui şi a vorbi sau a tracta în numele meu, pe Consilierul Ambasadei Imperiale, care în timpurile din urmă a fost în cursul mai multor luni însărcinat de afaceri la Constantinopole. Sperez că convorbirile ce veţi ave cu dînsul vor isbuti iute la rezultatul dorit. Sciţi, Domnule Ministru, cât doresc să contribuesc la succesul sforţărilor patriotice ale Domniei-Văstre, care răspund atât adevăratelor interese ale României, cât şi gloriosului rol istoric, ce ea este chemată să îndeplinească în Orient.»

În Bucuresci totă lumea cugetătoare eră agitată şi cuprinsă de presimţirea întîmplărilor viitoare.

Adunarea Deputaţilor, în adresa sa către Principe din 6 (18) Noembrie, dicea:

«Nu uităm că orî-cât de mari ar fi folósele ce ni s'aũ asigurat de
«Puterile garante, *noi Româniĩ avem datoria sã apẽrãm integritatea
«teritoriului nostru, a vetrelor nóstre, a drepturilor nóstre naşionale.*
«Am aprobat şi aprobãm decĩ mẽsurile de precauţiune şi de apẽrare
«luate de guvern saũ acele mẽsurĩ ce vor mai fi indicate prin compli-
«caţiunile exterióre ...»

Principele Carol însă rẽspundeã Deputaţilor şi Senatorilor cuvinte
insufleteşte, cari indicaũ cu precisiune gravitatea situaţiunei şi ţelul
de atins:

Unirea tuturor... ne dă şi astãdĩ dreptul de a crede cã, orĩ-cari
«ar fi greutãţile situaţiunii, Româniĩ vor sci sã le învingã şi cã ast-fel
sprijiniţi şi pe simţemintele binevoitoare ale Puterilor garante, *vom
«putẽ salvã drepturile nóstre şi pãstrã intact patrimoniul transmis
nouẽ de strãmoşii noştri....* Nici odatã Corpurile legiuitoare nu s'aũ
«întrunit în momente mai grave. Am însă tótã încrederea, cã armo-
«nia completã dintre ele şi guvernul meũ, precum şi atitudinea nóstrã
«corectã aprobatã de Europa, *ne vor ajutã a ieşi mai întãriţi din
«acẽstã încercare....*Cu cea mai deplinã satisfacţiune primesc asigu-
«rarea ce-mĩ dă Senatul cã, în înţelegere cu guvernul meũ, va co-
operã la tóte actele ce reprezentaţiunea naşionalã va fi chematã a
lua *pentru mãnţinerea fermã a politicei nóstre naşionale, basatã
pe respectul integritãţii şi a drepturilor nóstre.*»

Tot în acele zile se trimise Agenţilor diplomatici ai României în
strãinãtate o circularã, care expunea în mod lãmurit situaţiunea. Ea
glãsuiã ast-fel: «Guvernul, pãtruns de datoria sa şi animat de sin-
«cera dorinţã, de a mãnţine neutralitatea sa în faţa evenimentelor ce
«se pot ivi, a adresat Puterilor celor mari cererea, ca ele sã garan-
«teze acẽstã neutralitate într'un mod mai eficace. Neprimind nici un
«rẽspuns asigurat în acẽstã privire şi îngrijit cã România póte de-
«veni teatrul rãboiului, guvernul considerã ca o datorie sfintã a lua
«tóte mẽsurile şi a face tot ce este în puterea sa pentru a evitã
«ţerii o calamitate, care ar putẽ compromite interesele sale economice
«pentru mulţi ani, fãrã sã-i aducã cel mai mic beneficiũ. Incertitudi-
«nea momentului şi adunarea de trupe la fruntariile ţerii aũ creat
«guvernului o situaţiune deplorabilã şi a fãcut sã pãtrundã îngriji-
«rea în tóte inimile, ameninţãnd de a deveni o adevẽratã panicã.
«Pentru a preveni orĩ-ce eventualităţi, guvernul s'a creðut obligat a
«pune armata sa în stare a apẽrã fruntariile în contra orĩ-cãrei sur-

«prinderi sau întreprinderi de trecere. Departe de a declara războiul cuî-va sau a violă tractatele, cari sunt cel mai puternic scut de apărare al sîi, România nu e condusă decît de o singură preocupare: aceea de a trece cu bine criza actuală şi de a fi apărută de tristele consecinţe, ce orî-care război aduce asupra unei ţări .

La 2 (14) Decembrie Principele scria la Sigmaringen:

T te m surile sunt luate pentru a respinge o invasiune. . . . Nu vom ataca pe nime, dar vom încerca tot, pentru a evita ca România să devie teatrul războiului.»

Conferin ele celor şase Puteri la Constantinopole erau iminente. Se sim i deci nevoia a av  în capitala Imperiului Otoman, pe lângă Generalul Ion Ghica, un alt bărbat experimentat şi de încredere. În acest scop fu ales Dimitrie Br ţianu, care c p t  în 26 Noembrie (8 Dec.) ca instruc iuni: de a cere de la Conferin   consacrarea «statului politic al României prin o garan ie specială a neutralit  ii sale perpetue; — de a cere, ca în cazul unui război cu P rta a uneia din Puterile garante, cele-lalte Puteri să indice României linia sa de purtare, d ndu-  o garan ie specială pentru respectul drepturilor, neutralit  ii şi integrit  ii sale teritoriale .

Starea lucrurilor er  în adevăr din cele mai îngrijitoare, şi bine-orientatul Principe Carol Anton scria fiului s i în 11 (23) Decembrie:

Dacă Rusia vrea războiul şi Rusia trebuie să voiască războiul, căci,  dup  t te c te s'au petrecut, o armată ca a ei nu p te da înapoi nu-  r m ne alta de făcut, dec t a merge înainte cu ac st  putere. Un război contra Rusiei, pentru a m n in  neutralitatea României,  mi pare o monstruositate, pe care nime în Europa nu ar întelege-o.

Turcii complic   însă şi mai mult situa iunea lor în fa a României prin un act inutil şi care de aceea se p te numi cu drept cuv nt o mai mare monstruositate dec t or -ce act de desperare ar fi întreprins România pentru a- i ap r  existen a sa.

 n 11 (23) Decembrie se proclamă la Constantinopole Constitu iunea Imperiului Otoman, care la articolul 1 dice : «Imperiul Otoman  cuprinde  rile şi posesiunile sale actuale şi *provinciile privilegiate*», iar la articolul 7, enumer nd prerogativele, ce se  in de suveranitatea Sultanului, adaogi : «Sultanul d  *investitura şefilor provinciilor privilegiate*  n formele determinate de privilegiile ce li s'au acordat . Telegrama, care aduce  la Bucure i vestea proclamării Constituțiunii turcesci, făceà cunoscute şi dispozi iunile menționate: ele provoc   o vie emo iune în România.  n loc să lini tesc  spiritele,

Ministrul Afacerilor străine al Porții contribuî a le agită încă mai mult, explicând termenii Constituțiunii în sensul că «cuvîntul de *«șefi»* desemnă pe *principiî Principatelor-Unite și al Serbiei, precum și pe «Kedivul Egiptului»*»

Aceste declarațiuni fură mănținute de Pórtă și tóte încercările de a face să le retragă fură zădarnice. Ea refusă de a declară «că România nu e cuprinsă între provinciile otomane, de carî vorbiă Constituțiunea turcésă, și că legăturile carî unesc România cu Turcia se țin numai «de vechile capitulațiuni dintre Principiî Românî și Sultaniî Otomanî, consacrate prin tractatele europene recente.»

Vii desbateri aũ urmat asupra Constituțiunii turcesci în Camera deputaților în 22 Decemvrie (3 Ian.) și în Senat în 23 Decemvrie (4 Ian.).

Moțiuni energice aũ fost votate de Corpurile legiuitoare. Adunarea Deputaților protestă în modul cel mai viu, în fața Puterilor garante și a Porții, în contra violării drepturilor necontestabile ale României, iar Senatul își exprimă voința, ca drepturile *ab-antiquo* ale României, recunoscute și garantate de către Tratatul de Paris, ca și actele politice desăvîrșite în urmă în virtutea suveranității țării, să fie respectate și să rămăie neatinse.

Cu ocasiunea acestor desbateri, Ioan Brătianu desvoltă în cuvîntări memorabile drepturile și intențiunile României. El sfîrșia una din aceste cuvîntări ast-fel:

Nu ȕic că Turcia ar veni astăȕi de-a-dreptul și pe fața să ne răpésă drepturile nóstre, să ne distrugă înstituțiunile nóstre, puin- «du-ne sub Constituțiunea otomană; însă dacă noi am suferi acésta, ea ar puté să ne ridice în viitor nisce greutăți mult mai mari decât «acelea carî caută să ne pună acum.

Câte dificultăți am avut cu Inalta Pórtă când eră vorba să încheiem convențiuni comerciale cu alte Puteri, drept pe care ni-l recunósce tratatul de la Paris. Acest drept ni-l negă nu numai Turcia, «dar chiar unele Puteri amice, ca Francia și Anglia. Pentru ca chiar «amicii nóstri cei mai apropiați să ne recunósă acest drept, a trebuit ca noi cei întâiũ să-l afirmăm. . . .

«Prin urmare, trebue să ne arătăm demni de a avé protectori, căci numai un om vrednic, un om care are consciința de drepturile sale, «numai acela găsece sprijin, iar un om nemernic este silit să sufere «loviturile tuturor, sub titlul de protecțiune, după cum sciți că acésta ni s'a întîmplat de mai multe ori. . . .

Imi aduc aminte de când eram copil, că lângă șcôla în care învățam «eră o ogradă cu pomi și cu un isvor de apă, care eră deschisă din

tóte părțile. Acéastă ogradă eră a unui biet om, căruia îi rămăsese de la «tatăl sěu; înșă, fiind că el nu îngrijiă de ograda sa, intram în ea și mâncam pómele, beam apă rece și ne culcam la sóre pe iarbă, ast-fel în cât bietul om, când veniă tómna să culégă, nu găsiă mai nimic, și copiii lui erau desbrăcați și desculți, în cât nu puteau să mérgă la școlă. «Dar i-a dat cine-va din cunoscuții lui o povață, dicēdu-î: de ce lași «tu lumea să-ți între în ogradă, să-ți ieă tot, și ție să nu-ți mai rămăie «nimic? De ce nu o închiđi? Atunci se deșteptă omul nostru, își închise «ograda cu o îngrăditură bună, își făcù o pórtă și puse om la pórtă, care ne diceă: plecați d'aici! Ei bine, acest om nouă nu ne plăcea, «căci noi ne obicīnuisem să-î mâncăm pómele și să-î bem apa lui.

«Acum vă întreb, voiți să lăsați pórtă deschisă, spre a veni orî-cine «să mănānce din drepturile nóstre fără ca noi să protestăm?

«Țéra nóstră așa a fost; a fost o țéră deschisă tuturor, și fie-care Putere «făcea la noi ceea ce vroia, ne exploată cum îi plăcea, chiar în vreme de pace; reprezentanții Puterilor străine erau la noi pro consuli.

«Ei bine, de când România s'a făcut un Stat, de când a protestat, «de când a luat cunoscință de drepturile sale, de interesele sale, cu cât un guvern se arată mai gelos de acele drepturi, cu cât se fac «mai puține concesii, cu atât este și mai puțin iubit.

«Datoria nóstră este să facem pe străini să scie, cine suntem și ce «voim, și chiar când tóte Puterile din Europa, din interese particulare «ale lor, ar dice ca România să fie o provincie turcésă, noi să nu «suferim una ca acésta.»

Cum se mai puteau luă, în asemenea împrejurări, în serios, asigurările ambasadornului Turciei de la Viena, date Agentului Romāniei Ioan Bălăceanu — că Pórtă se gândesce să recunósă independența «și neutralitatea Romāniei — mai ales când declarațiunile guvernului român asupra unei cestiuni atât de grave, ca acea a articolelor 2 și 7 ale Constituțiunii, se tractau la Constantinopole de Ministrul Afacerilor străine—ca *vuet pentru nimicuri* (du bruit pour des bagatelles)? Asemenea asigurări erau destinate să adórmă pe cei naivi; iar în Bucuresci veghiaū asupra intereselor țerii doi bărbați, căroră greutatea timpurilor le ascuțise vederile, le oțelise simțemīntul datoriei, voința și energia.

Principele Carol și Ioan Brătianu erau hotărîți a nu face politică sentimentală, basată pe ilusiuni, ci politică reală, basată pe însesși împrejurările existente și pe interesele țerii.

În 5 (17) Noemvrie Generalul Ignatiew trîmeteă pe Consilierul de stat Nelidow la Bucuresci. Memorialul Regelui Carol însemnéză în 16 (28) Noemvrie: «Domnul Nelidow, trimisul Comitelui Ignatiew, so-

«sesce din Constantinopole, pentru a tracta cu guvernul român despre «o convențiune relativă la trecerea trupelor și la participarea eventuală «a României la o acțiune în contra Turciei. În același timp sosesc «Ali-Bey, pentru a propune o înțelegere cu România în contra Rusiei. Președintele Consiliului anunță Principelui prezența trimisului rusesc și a trimisului turcesc. Principele hotărăsește cu ministrul său a nu primi nici pe unul nici pe altul, ci a se ține în rezervă de amîndouă părțile, invocând tratatul de Paris . Însă chiar a doua zi — în 17 (29) Noemvrie — cetim în Memorial: «Corpurile legiuitoare autorisă guvernul a ține rezervele sub arme peste termenul fixat.»

Strîns atît de aprîpe de amîndouă părțile, se impuneă guvernului român o decisiune, și care va fi decisiunea ce se va luă asupra acestui punct, nu putea fi îndoială. Principele Carol și Ioan Brătianu puteau spune în acele momente — *alea iacta est*.

Memorialul Regelui însemnăză — în 17 (29) Noemvrie: Ioan Brătianu supune Principelui proiectul unei convențiuni privitoare la trecerea trupelor rusesci prin România. Acest proiect, elaborat după propunerile rusesci, ar fi a se semnă de Brătianu și de Nelidow și a se ratifică de Marele Duce Nicolae și de Principele Carol. Principele însă declară, că o asemenea înțelegere devenind necesară, ea ar trebui să iea numai decît forma unui tractat și să fie considerată ca o cestiune politică. Brătianu împărtășesce cu totul acastă opiniune.» Cetim mai departe — în 18 (30) Noemvrie: «Marele Duce Nicolae a sosit la Chișineu. Trupele rusesci din Basarabia sunt puse pe picior de răsboi. La fruntariile din Armenia staū mobilisate cinci divisiuni de infanterie și două de cavalerie; — în 19 Noemvrie (1 Dec.): Turcii concentrăză trupele lor dealungul Dunării și sporesc garnisónele din Rusciuc și Vidin. Principele ordonă, ca o brigadă de infanterie să fie transferată la Calafat și ca acastă localitate să fie întărită, pentru ca Turcii să nu pótă face din ea un cap de «pod; — în 23 Noemvrie (5 Dec.): Negociările, privitoare la tratatul de trecere a armatelor rusesci prin România, se petrec în cel mai «mare secret la Baronul Stuart, Consulul general al Rusiei, și nimeni «în Bucuresci nu are cunoscînță de prezența d-lui Nelidow»; — în 12 (24) Decemvrie: «Baronul Stuart insistă pe lângă Principe, ca Ministrul-Președinte să semneze tratatul relativ la trecerea trupelor rusesci prin România. Nelidow are spre acest sfîrșit deplinele puteri necesare. Principele răspunde, că e bine a se așteptă rezultatul conferințelor din Constantinopole. — În 15 (27) Decemvrie Memorialul dice: Ioan Brătianu e fôrte preocupat de proiectul de tractat cu

Rusia și rîgă pe Principe să cîră avisul Principelui Bismarck. Principele însărcinîză cu acêsta pe Consulul general al Germaniei, de Alvensleben». După două zile, în 17 (29) Decemvrie, sosesc rîspunsul: Cancelarul german mulțumesc Principelui; Carol de încrederea ce are în el, cerîndu-î consiliul sîu, și-î spune că, după a sa părere, nu e probabil să existe o contra-đicere între Austro-Ungaria și Rusia, și că, pentru România, trecerea trupelor rusesci, în virtutea unui tractat, e preferabilă unei simple invasiuni din partea Rusiei. De alt-fel el comunică că nici o turburare nu este iminentă.»

În 18 (30) Decemvrie cetim în Memorial: «Marele Duce Nicolae trimite din Chișineu pe un ofițer din statul sîu major, pe Colonelul «Bobricow, pentru a se întreținé despre ore-carî amănunte asupra trecerii trupelor rusesci, ce se pregătesc a intră în trei colóne, 160.000 ómenî stînd în Basarabia gata de trecere. Marele Duce exprimă, prin trimisul sîu, dorința, ca acesta să intre în relațiuni directe cu Principele. Principele refusă a intră în amănunte, đicînd că va fi timp pentru acêsta, cînd rezultatul conferințelor din Constantinopole va fi cunoscut. Cu tóte aceste Principele nu ascunde, că promulgarea «Constituțiunii turcesci, cu jignitórele ei articole 2 și 7, a modificat atitudinea țerii și a apropiat-o de Rusia.»

În 1 (13) Ianuarie 1877 Memorialul însemnîză: «Toți bărbații politici, cu carî Principele a vorbit în điaua anului nou, cred că răsboiul este inevitabil. Acêstă opiniune e de alt-fel împărtășită și de public .

XII.

Întăiul act politic important, cu care începe noul an, este convocarea în capitala Turciei, în 6 (18) Ianuarie, a unui Divan extraordinar, compus de două sute de notabili musulmani și creștini. Acêstă adunare aveă a opină asupra gravei situațiuni, în care se află Imperiul Otoman în urma cerințelor formulate de cele șese mări Puteri în conferința din Constantinopole. Două puncte erau mai ales considerate de guvernul Sultanului ca inadmisibile: încuviințarea numirii guvernatrilor de provincii de către Puteri și înființarea unei comisiuni internaționale de control și de priveghere. Divanul, după o lungă discuțiune, respinse în unanimitate propunerile Puterilor, ca unele ce atacaū integritatea, independența și demnitatea Statului.

Acêstă rezoluțiune fu comunicată conferinței la 8 (20) Ianuarie de Savfet Pașa, Ministrul Afacerilor străine. Conferința se închise în aceeași zi fără formalitate. Singurul rezultat, la care a ajuns întrunirea acêsta, eră constatarea oficială a neisbutirii silințelor Puterilor,

de a înlătură ciocnirea dintre Rusia şi Turcia, un pericol cu mult mai mare pentru liniştea Europei decât revolta din Bosnia şi Herzegovina, sau războiul Turciei cu Serbia şi Muntenăgrul. Dacă însă rezultatul negativ al conferinţei a fost o înfrângere pentru Puteri, el nu era un câştig pentru Turcia; din contra situaţiunea Imperiului Otoman se afla agravată. Europa întregă declarase, că Turcia e culpabilă de o rea administraţiune şi cerea îndreptarea ei, pentru că regimul turcesc formă un contrast prea mare cu cultura europeană şi o jignia prin contactul imediat ce avea cu dinsa. Acastă declaraţiune, solemn făcută în conferinţa din Constantinopole, nu putea sta în suspensiune; ea facilita prin urmare Rusiei, pe de o parte de a lua asupra-şi rolul de executor *manu militari* în numele Europei, şi pe de alta de a se asigura, că în acest caz nu va fi atacată nici de Austria nici de Anglia.

Porţta încheiă, în adevăr, în 16 (28) Februarie, pacea cu Serbia pe principiul restabilirii statului quo dinainte de război; însă ca totdeauna Sultanul venia prea târziu. Cu cinci săptămâni mai înainte, în 3 (15) Ianuarie, se semnase la Viena tractatul secret dintre Rusia şi Austro-Ungaria, negociat de Generalul Sumarakoff, prin care Rusia îşi asigură, pentru caz de război, neutralitatea Austriei, lăsând acesteia perspectiva ocupării Bosniei şi a Herzegovinei la regularea socotelilor după război. Cu patru săptămâni mai înainte Principele Gorciacow scria în circulara sa din 19 (31) Ianuarie: «Refusul dat de Porţta la dorinţele Europei a făcut să intre criza din Orient într'o faşă nouă. Cabinetul împăralesc a considerat această criză, de la începuturile ei, ca o cestiune europeană, care trebuia şi nu putea fi rezolvită decât prin înţelegerea unanimă a Puterilor celor mari. Dificultatea consistă în a aduce guvernul turcesc să guverneze supuşii creştini ai Sultanului în mod drept şi uman, pentru a nu expune Europa la crize permanente, care îi revoltă conştiinţa şi-i turbură liniştea. Era dar o cestiune de umanitate şi de interes general, şi cabinetul împăralesc şi-a dat totă osteneala de a înjgheba un concert european pentru a linişti criza şi a-i preveni reîntorcerea... Puterile s'aun întrunit în conferinţă la Constantinopole, după ce s'aun înţeles asupra baselor şi garanţiilor pacificării. O înţelegere completă s'a stabilit în lucrările preliminare ale acestei conferinţe... însă dorinţa fermă şi unanimă a Europei a întâmpinat din partea Porţii un refus obstinat... Porţta nu mai ţine seamă nici de angagiamentele anterioare, nici de datoriile sale ca membru al concertului european, nici de dorinţele unanime ale marilor Puteri. Departe da a fi făcut un paş spre o soluţiune mai satisfăcătoare, situaţiunea Orientului a

«devenit mărirea și rămâne o amenințare permanentă pentru liniștea Europei, pentru simțimentele de umanitate și pentru conștiința popoarelor creștine... Refuzul guvernului turcesc atinge Europa în demnitatea sa, în liniștea sa. Este de nevoie să știm, ce au să facă cabinetele cu cari ne-am concertat până acum, pentru a răspunde la acest refuz și a asigura executarea voințelor lor.»

Ast-fel deveniă evident, că pacea dintre Serbia și Turcia nu putea schimba situațiunea, mai ales că Muntenegrul rămâne în stare de război, și că Belgradul nu era de loc orientat asupra mersului evenimentelor.

După înțelegerea cu Austro-Ungaria mai rămânea pentru Rusia trei puncte grele de rezolvit: a se asigura că nu va fi împedcată de Anglia în acțiunea militară ce pregătiă, a obține un mandat european spre a procedea *manu militari* în contra Turciei, și a avea învoirea României pentru trecerea armatei rusești peste Dunăre.

Nu trecu mult timp după închiderea conferinței din Constantinopol, și Generalul Ignatiev, care condusesse desbaterile acestei întruniri, fu trimis la curțile din Viena, Berlin, Paris și Londra.

În 28 Ianuarie (9 Febr.) Memorialul Regelui însemnă: Generalul Ignatiev este foarte mulțumit, că în urma nesuccesului conferinței, Rusia și-a câștigat în Europa multe simpatii nouă; se crede că ultimele demersuri ale Generalului n'aveau alt scop, decât a cruța armatei rusești o campanie de iarnă; iar Comitele Șuvaloff dicea Lordului Derby în 7 (19) Februarie: Împăratul a declarat continuu, că silințele lui în vederea unei soluțiuni se vor face în înțelegere cu celelalte Puteri, și că nu va întreprinde o acțiune izolată, afară numai dacă această înțelegere va lipsi... Cabinetele europene trebuie acum să decidă despre acesta. Conferința rămânând fără rezultat, și dacă guvernele celorlalte Puteri vor răspunde, că vor urma în viitor o politică de abstențiune, acesta se va considera de guvernul rus ca un indiciu, că Rusia trebuie să meargă singură înainte; — și Principele Gorciacow întâmpină în 8 (20) Februarie Lordului Loftus, care propunea să se lase Porții două-spre-zece luni pentru a procedea la reformele propuse: «Rusia nu poate aștepta nici două-spre-zece, nici șase luni, în fața cheltuelilor militare, ce apasă astăzi asupra ei.

Generalul Ignatiev sosi la Paris în 24 Februarie (8 Martie). A doua zi el expuse Lordului Lyons, Ambasadorului Angliei, vederile guvernului rusesc și propunerile sale pentru a împedca izbucnirea războiului. Generalul Ignatiev se exprimă ast-fel: «Dorința Rusiei este de a menține pacea, acțiunea comună a Europei și o înțelegere cor-

«dială dintre Anglia şi Rusia. Causele principale pentru care Rusia doreşte a înlătura un război între dînsa şi Turcia sînt: starea de decădere a Imperiului Otoman, care va fi sfârşit în bucăţi la prima lovitură ce i se va da, inconvenientele şi pericolele rezultând pentru Rusia şi pentru Europa dintr'un asemenea eveniment.... Este urgenţă, ca Puterile să pună capăt unei stări de lucruri, care măreşte în fie-care şi suferinţele, mai ales ale Creştinilor... Rusia nu poate desarma, fără ca guvernul să poată dovedi poporului rusesc, că s'a obţinut ceva în faţa cheltuelilor făcute cu mobilizarea armatei, că Rusia şi restul Europei nu au fost înfruntate în mod absolut de Pórtă şi că s'au obţinut ore-care garanţii pentru o ameliorare a condiţiunii Creştinilor din Turcia. Conferinţa din Constantinopole s'a separat fără a semna un protocol final. Acastă omisiune se poate însă repara, cerându-se Porţii executarea protocolului, şi de-clarându-se pentru cazul contrariu, că Puterile vor avisă.» Generalul propunea ca protocolul acesta să se semneze la Londra, dar nu asigură în mod clar şi lămurit, că în urma acestui protocol, Rusia va pune armata sa pe picior de pace.

După o serie de negociaţiuni, urmate mai ales între Rusia şi Anglia, se semna în 19 (31) Martie la Londra un protocol de către Austro-Ungaria, Francia, Germania, Marea Britanie, Italia şi Rusia.

Protocolul începe prin a recunoşte, că cel mai sigur mijloc pentru a atinge scopul pacificării Orientului este de a mîntîni înţelegerea, stabilită atât de norocos între Puteri, şi de a afirma din nou cu toate la un loc interesul lor comun la ameliorarea sorţii populaţiunilor creştine din Turcia şi la reformele de introdus în Bosnia şi Herzegovina. În urmă protocolul ia act de pacea cu Serbia; consideră necesară o rectificare de fruntarii în favórea Muntenegrului şi libera navigaţiune a Boianei; invită Pórtă a-şi pune armata pe picior de pace şi a realisa reformele cerute de liniştea şi buna stare a provinciilor şi promise chiar de Pórtă. După aceste constatări protocolul se termină prin trei declaraţiuni: că Puterile vor veghiă asupra executării promisiunilor date de Pórtă; că nerealizarea acestor promisiuni crează o situaţiune incompatibilă cu interesele Puterilor şi cu interesele Europei, şi că «în acest cas, Puterile vor avisă în comun asupra mijlócelor ce vor crede mai proprii pentru a asigura bună starea populaţiunilor creştine şi interesele păcei generale.

Acest act de comună înţelegere asupra unor puncte, asupra cărora toţi erau de acord, şi cari, prin urmare, nu mai puteau forma obiect

de discuțiune, eră însă urmat de reserve făcute de Rusia, de Anglia și de Italia.

Comitele Șuvaloff declară : «dacă pacea cu Muntenegrul va fi făcută, și dacă Pórta, primind consiliile Europei și arătându-se gata a-și pune armata pe picior de pace și a întreprinde serios reformele menționate în protocol, va trimite un trimis special la San-Petersburg pentru a tracta despre desarmarea Rusiei, Impăratul din parte-1 va consinți la desarmare; iar dacă nouă atrocități se vor întâmpla, acestea vor opri măsurile de demobilizare. Comitele Derby consemnă că consideră protocolul semnat ca nul și neavenit, pentru cazul, când desarmarea reciprocă a Rusiei și a Turciei nu va fi realizată. Comitele Menabrea la rîndul său țineă să constate, că Italia e legată de protocol întru atîta, întru cât înțelegerea dintre Puteri va fi ținută.

Ast-fel acest protocol constată silințele comune ale celor șapte mari Puteri europene, îndreptate în timp de doi ani pentru a aduce, a menține și a întări o înțelegere în privirea cestiunii orientale; dar stabilește tot-odată că, din cauza intereselor lor opuse, Puterile nu au putut ajunge la o unitate de vederi practice, și decisiunea «de a avisă lăsa câmpul deschis pentru evenimente necunoscute. Pentru Rusia acesta eră suficient: ea căpătase nu tocmai ce doriă — un mandat deschis de executare în contra Turciei — dar o latitudine de a considera intrarea sa în acțiune ca admisă de Europa pentru cazul, când Pórta nu ar da adesiunea sa protocolului semnat în comun.

În 23 Martie (4 Apr.) Însărcinații de afaceri al Angliei, al Germaniei și al Italiei la Constantinopole au dat cetire protocolului din 31 Martie Ministrului de Afaceri străine al Porții. Însărcinatul de afaceri rusesc a remis lui Savfet Pașa copia protocolului și a declarațiunii Șuvaloff. Însărcinatul de afaceri al Franciei a dezvoltat verbal conținutul protocolului. Însărcinatul de afaceri austro-ungar s'a mărginit a se referi la comunicarea protocolului făcută Porții de Musurus Pașa, Ambasadorul Sultanului la Londra. Pentru Pórta protocolul și forma comunicării lui puteau fi tălcuite ca o lipsă de înțelegere între Puteri, din care se puteau trage folóse indirecte.

Principele Gorciacow declară însă Lordului Loftus în 25 Martie (6 Apr.), că Rusia nu cere Porții să primescă protocolul, ci condițiunile din «declarațiunea scrisă și subscrisă de Comitele Șuvaloff ; și că în cas de refus chiar evasiv, cabinetul imperial va considera pe-rióda negociațiunilor închisă și momentul acțiunii militare sosit.»

Pórta, în contra obiceiului ei, luă o hotărîre grabnică. În 28 Martie

(9 Apr.) «ea protestă în contra enunțiaunilor protocolului din 31 Martie, considerându-l, în ceea ce privesce pe Turcia, ca desbrăcat «de orî-ce echitate și prin urmare și de orî-ce caracter obligatoriu.»

XIII.

Tóte împingeaŷ ast-fel spre răsboiŷ. Fie-care se pregătiă pentru ora în care el va izbucni. Cum să se fi lăsat România la voia și la prada întîmplărilor?

În 4 (16) Ianuarie 1877 Memorialul Regelui Carol notéză: Principele Carol crede, că momentul a sosit să se semneze convențiunea «cu Rusia, fiind-că orî-ce legămînt dintre România și Imperiul Otoman «se află de fapt rupt prin atitudinea Turciei, lipsită de orî-ce bună «cuvîință, jignitoare autonomiei României și demnității Principelui, pe care constituțiunea otomană își permite a-l califica de șef al unei provincii privilegiate. Brătianu împărtășesce aceeași opiniune, însă el doresce să pregătéscă opiniunea publică, înainte de a semnă convențiunea.

În 8 (20) Ianuarie Principele scriă în același sens la Sigmaringen: Ora pericolului se apropie din ce în ce mai mult și România va fi «curînd teatrul unor mari evenimente politice și militare, pe cari Europa le va urmări cu emoțiune. În nici un cas pozițiunea noastră nu va fi ușoră, căci, de voe saŷ de nevoe, vom fi trași în complicațiunî. Bărbații politici de aci sunt preocupați de consecințele unui conflict ruso-turc și de viitorul României, cu mult mai mult decât mine, care «mi-am tras, din capul locului, linia mea de purtare: a încheiă o convențiune militară cu Rusia, și, de va fi nevoe, a ne bate cu Ruși în contra Turcilor. Convențiunea e gata pentru a fi semnată. Opiniunile aci sunt fôrte împărțite și se lucréză fôrte tare a ne întôrce «de la o conlucrare cu Ruși. Sunt Puteri, cari cer să protestăm în contra intrării Rușilor și să ne retragem cu armată noastră în Valachia «mică. Înțelegi ușor, cum am primit o asemenea pretențiune. Andrassy cunósce opiniunea mea asupra acestui punct și nu e prea încântat «de dînsa. Conflictul, ridicat de Pórtă cu ocașiunea Constituțiunii sale, mî-a venit la moment bun; Midhat se silesce a-l înlătură prin tóte «mijlócele; însă, de vreme ce noi cerem acum mai mult decât el are «curagiul să ne dea, cestiunea rămâne deschisă.... *Dinastia Hohenzollern de la Dunărea de jos a devenit, orî-ce s'ar întîmplă, un «factor, de care trebuie să fie compt Germania; iar partidul liberal «român își rézemă astădî speranțele pe Imperiul German și întôrce «ochii spre Berlin, de când a vědut cum a fost părăsit de Francia.»*

Merită a fi amintită aici o împrejurare din timpul conferințelor din Constantinople, care dovedește cum, înainte chiar de începutul acțiunii războinice, pozițiunea politică a României apăsă asupra evenimentelor orientale.

În a patra ședință a conferințelor preliminare din 2 (14) Decembrie, Rusia puse înaintea necesitatea de a se lua măsuri pentru a asigura executarea deciziunilor conferințelor. «În fața pericolelor care amenința continuu populațiunile creștine din Turcia europeană, a nepuținței guvernului turcesc de a aplica reformele, și a relelor dispozițiuni ale populațiunii musulmane, Rusia credeă indispensabile garanții materiale, și propunea prezența unei forțe materiale străine, care să apere pe creștini în contra violenței musulmanilor. Anglia se opunea la orice ocupare militară din partea uneia din Puterile garante. Discutându-se diferite combinațiuni pentru a ajunge la scopul propus, Plenipotențiarul Italiei a propus ca trupe românești să «formeze corpul de armată în cestiune». Protocolul dice: acest proiect «e primit cu favoare de Rusia, dar conferința se teme că el ar fi puțin «compatibil cu demnitatea Porții.»

În 14 (26) Ianuarie, cu o zi mai înainte de a părăsi Ambasadorii marilor Puteri Constantinopolul, Principele Carol Anton de Hohenzollern scria de la Sigmaringen, din vechiul său castel, care de pe o stîncă înaltă dominăză valea Dunării: «În mijlocul turburării generale, atitudinea României, expectantă și fără pretențiuni, face un excelent efect. Acesta e o mare fericire, care se va revărsa în favoarea țării. *România e astăzi res integra, și Europa îi datoresce recunoștință, căci n'a adăos nimic la dificultățile situațiunii. România a dovedit, prin mobilizarea sa, că există și că este un factor în regularea socotelilor europene.....* România va fi baza operațiunilor militare în războiul dintre Rusia și Turcia. Altă basă nu există. Este imposibil ca România să reziste Rusiei; din această imposibilitate trebuie decise tras, cât s'ar pute, cel mai mare folos,.... Europa nu se va interesa la o Românie învinsă, trîntită la pămînt, ci numai la o Românie liberă, fără legăminte. Prin urmare: prudență și moderațiune în această perioadă de tranzițiune și de crasă peste măsură de grea, și din care va eși sau ridicarea țării, sau germenul peirei sale.»

România trebuia, fără îndoială, să ia deciziuni bărbătești, dacă viitorul ei nu era să fie periclitat.

Telegramele de felicitare pentru anul nou 1877, preschimbate între Principele Carol și Marele Duce Nicolae, deschidea relațiuni directe

între Capul statului românesc şi comandantul armatei ruseşti, gata a intra în război.

În 12 (24) Ianuarie, Marele Duce Nicolae scria Principelui României: «Astăzi, când evenimentele politice pot, dintr'un moment în altul, să precipite îndeplinirea unei sacre datorii ce se impune armatei «puse sub ordinele mele, nu-mi este permis a uita, că pe calea acestei «armate, care va sbura în ajutorul fraţilor noştri, se află *o fără amică, a căreia independenţă, autoritate şi bună stare, dorim din inimă să respectăm, o fără amică, care, din graţia lui Dumnezeu şi prin voinţa naţională şi-a încredinţat destinele sale Alteţei Văstre.....* În faţa acestor preocupări cred de a mea datorie a mă adresa Alteţii Văstre, propunându-i, de a ne înţelege mai dinainte asupra măsurilor de luat pentru a ajunge scopul, care trebuie să ne fie scump amîndorora.

Memorialul Regelui însemnăză mersul mai departe al negocierilor : la 14 (26) Ianuarie: «Ofiţeri de geniu ruşi sosesc în Bucuresci pentru a lua măsuri privitoare la construirea de poduri. Ei îşi asigură «furnituri însemnate de materiale în magaziiile de lemne de construcţiune de la Galaţi ; — la 16 (28) Ianuarie: Rusia cere ca România «să lase să treacă prin teritoriul său tunuri de calibru mare; guvernul e favorabil acestei cereri, pentru cazul războiului ; — în 17 (29) Martie: Baronul Stuart insistă pe lângă Preşedintele Consiliului pentru semnarea convenţiunii. Brătianu declară că e gata a o semna, dacă războiul va izbucni ; — la 21 Martie (2 Apr.): «Colonelul Bobrikoff a sosit din Chişineu. Principele discută cu dînsul asupra măsurilor necesare pentru apărarea Calafatului şi a podului de la Barboşi. Principele «cere, ca Ruşii să împedeze intrarea monitoarelor turceşti în Dunăre «şi aşezarea de torpile în fluviu. Generalul rus Katalai a sosit în «Bucuresci pentru a se întreţine cu direcţiunea căilor ferate române «asupra organizării transporturilor militare, însă înţelegere nu se poate face, lipsindu-i baza esenţială — tractatul ratificat pentru trecerea trupelor ruseşti ; — în 23 Martie (6 Apr.): «Ofiţeri ruşi sunt «autorizaţi să viziteze lucrările de apărare de la Calafat şi de la Barboşi ; — în 1 (13) Aprilie: «Rusia a declarat, că e gata a da României tunuri de poziţiune de calibru mare, indispensabile pentru apărarea Calafatului, precum şi caii necesari artileriei . . . Baronul Stuart «declară Principelui, că Rusia va da guvernului român tot concursul «ei în afacerile militare, că ofiţeri din statul-major general rusesc au «sosit la Bucuresci, cu ordin a se pune la dispoziţiunea Principelui.»

În 23 Martie (4 Apr.) Senatul e dizolvat, iar Adunarea Deputaţilor

eră închisă prin un mesagiū domnesc, care ōicea: Complicaŷiunile politice din Orient, carī puteau ameninŷa interesele ŷerii nōstre, reclamaū din partea reprezentaŷiunii naŷionale o atenŷiune încordată și o îngrijire patriotică pentru a păstrā Romāniei, în orī ce eventualitate, o poziŷiune demnă și o atitudine corectă. Aŷi tractat cestiunile ce ne priviau cu un simŷemīnt adevērat romānesc, și în același timp cu un tact politic, care a ridicat în străinătate prestigiul naŷiunii și a păstrat neatinsă demnitatea naŷională .

În 28 Martie (9 Apr.) Principele Carol scria parintelui său: Neutralitatea teoretică este un sistem părăsit de mult. Situaŷiunea politică a Romāniei cere, ca ea să mērgă cu cel mai tare ... *Fiind-că Puterile nu pot și nu vor să ne ofere nimic, ele trebuie să ne lase să mergem după cum ne dicteză interesele nōstre. O campanie victorioasă a Rusiei va pune capēt vasalității nōstre nominale față de Turcia, iar Europa nu va admite nici odată, ca Rusia să se substituie Turciei.* În acēstă direcŷiune nu ved nici un pericol. De asemenea nu mē tem, ca ŷēra mea să devie un obiect de compensaŷiune, căci Austria și mai ales Ungaria nu vor consimŷi nici odată, în propriul lor interes, ca Dunărea germană să fie dată Rusiei.»

XIV.

În mijlocul acestor pregătiri militare se iviră două dificultăŷi în tratativele ce urmaū între România și Rusia pentru încheierea convenŷiunii de trecere a armatelor rusești.

Întāia dificultate eră de natură politică. Ea s'a nascut chiar de la începutul negocierilor. Memorialul Regelui vorbește de dīnsa în 23 Noemvrie (5 Decemv.) ast-fel: «Ioan Brătianu s'a învoit cu Nelidow asupra punctelor principale ale unui tractat privitor la trecerea trupelor rusești prin teritoriul romānesc. Tractatul, de natură politică, cuprinde patru puncte, și va fi însoŷit de o convenŷiune specială în două-ŷeci și șapte de articole, regulând amănuntele trecerii armatei rusești. *Redacŷiunea punctului al doilea al tractatului prezintă dificultăŷi, căci Ministrul a apēsă pe respectarea strictă a instituŷiunilor și a drepturilor politice ale Statului român și Principele cere ca Rusia să garanteze integritatea actuală a Romāniei,* depărtând ast-fel orī-ce bănuială, că Rusia ar avē pretenŷiuni eventuale asupra părŷii din Basarabia atribuită Moldovei prin tractatul de Paris». Guvernul român făcea din aceste asigurări o condiŷiune *sine qua non* a încheierii tractatului.

A doua dificultate privia o cestiune financiară. Despre dīnsa aflăm

din Memorial următoarele la data de 29 Martie (10 Apr.): «Brătianu «a cerut Baronului Stuart, ca Rusia să facă în aur toate plățile pentru «cheltuelile armatei rusești; Principele Gorciacow nu primesce această condițiune, cu toate că cursul hârtiei monete rusești e foarte scăzut ;— și la data de 31 Martie (12 Aprilie): «Baronul Stuart insistă pentru «a semnă tractatul, însă Brătianu cere ca modul plăților să fie mai «întâiu fixat .

În 1 (13) Aprilie Rusia cedeză asupra punctului din urmă, în ajunul semnării tractatului asupra punctului întâiu.

Toate aceste tractative și concesiuni ale Rusiei dovedeau încă odată mai mult importanța României în împrejurările ce înaintau spre un desnodământ războinic. Pentru a se război cu Turcia, trecerea armatelor rusești prin România, ca țără amică, era o necesitate de prima ordine pentru Rusia. Numai trecând prin România armata rusescă putea să înainteze în masse mari spre centrul operațiunilor militare, asigurându-și transporturile ulterioare de trupe, de arme, de munițiuni, de proviziuni; căci pe de o parte desființarea neutralității Mării Negre prin tractatul de Londra din 1 (13) Martie 1871 era de o dată prea recentă, pentru ca Rusia să-și fi putut crea o flotă pontică de război, iar pe de altă parte Sultanul Abdul Azis dăduse flotei turcesc o importanță netăgăduită, prin felul și numărul vaselor și prin comandamentul superior, încredințat lui Hobart Pașa, unui ofițer distins din marina Angliei.

Pentru ca acțiunea României să fie viguroasă, decisiunea de luat trebuia însă să fie a Principelui, a guvernului, a țării întregi. Țăra întreagă trebuia să fie cuprinsă de același simțământ. Spre acest țel tindeau Principele și Primul său Ministru, și rare ori o mișcare a opiniei publice a fost mai bine condusă și mai spre folosul obștesc îndreptată.

După indemnul lui Ioan Brătianu, Principele convocă în 1 (13) Aprilie la palat un consiliu, la care au luat parte Miniștrii Ioan Brătianu și Ioan Câmpineanu, precum și ca fruntași ai țării: Constantin Bosianu, Dimitrie Ghica, Alexandru Golescu, Michail Kogălniceanu, Manolaki Kostaki Iepureanu, Constantin Rosetti.

Regele Carol noteză în Memorialul Său: «Bosianu, Dimitrie Ghica, Ion Ghica, Alexandru Golescu, Manolaki Kostaki se pronunță într'un mod hotărîtor pentru neutralitate. Numai Kogălniceanu și Rosetti sunt pentru o înțelegere cu Rusia. Principele este adversar al «neutralității, care, după credința sa, ar semnifică desființarea României ca stat. El dice că, pentru onórea țării, trebuie ca România să «iea parte la acțiune. Mai mulți din cei convocați la acest consiliu re-

«comandă, ca armata să se retragă în partea muntosă a Olteniei, așteptând acolo evenimentele.»

S'a păstrat din acele timpuri o relațiune scrisă de Ioan Câmpineanu asupra opiniunilor emise în acel consiliu; dar ele se află consemnate și într'un raport al Lt.-Colonelului Mansfield către guvernul său din 3 (15) Aprilie. Raportul acesta dice: «Principele Carol deschide ședința prin câte-va cuvinte, spunând că Senatul fiind din nenorocire dizolvat este imposibil, în acest moment de pericol și de crasă pentru România, a recurge la Corpurile legiuitoare, și că de aceea a întrunit în jurul său bărbații politici cei mai eminenți ai țării, în scop de a profita de «avisul lor, ceea ce este nu numai o datorie a sa în fața țării, ci totodată indispensabil pentru acțiunea guvernului.

«Bosianu a fost pentru cea mai strictă neutralitate. Iepureanu, într'un discurs remarcabil, a recomandat cea mai strictă neutralitate ca o obligațiune isvorînd din tractatul de Paris. Vederile sale au fost împărtășite de Goleșcu și de Ion Ghica. Dimitrie Ghica a vorbit «despre inviolabilitatea teritoriului român etc., însă la fine a opinat mai mult sau mai puțin cu cei precedenți. Kogălniceanu a fost mai puțin explicit, ceea ce se lăga de posibilitatea intrării sale în ministeriul actual ca ministru al afacerilor străine. Rosetti a vorbit ca unul care tinde vederat spre o alianță cu Rusia.

Brătianu a declarat, că e imposibil a se opune Rusiei și a insinuat că e necesar a încheia cu această putere o convențiune în vederea trecerii armatelor rusești, apărând România în present și în «viitor de orî-ce prejudiciu. El a exprimat convingerea sa, că trebuie «făcut tot posibilul pentru a apără întăriturile ridicate de curînd la «Calafat și a împedecă orî-ce violare a fruntariei românești de către «Pórtă.»

Singurul rezultat practic al acestui consiliu fu intrarea în ministeriu a lui Michail Kogălniceanu ca ministru al afacerilor străine chiar de a doua zi, în 2 (14) Aprilie.

XV.

În 1 (13) Aprilie, când Principele Carol întruniă la Bucuresci pe fruntașii țării, mai mult pentru a-i iniția în necesitățile situațiunii decât pentru a-i consulta, Împăratul Alexandru ținea la San-Petersburg un consiliu de război, în care se hotăria mobilizarea întregii armate rusești.

În 2 (14) Aprilie Ministeriul Afacerilor străine telegrafia din Bucuresci Agentului României la Viena: «Concentrarea trupelor turcesci

pe litoralul Dunării, iar mai ales la Vidin, precum și pregătirile de «a trece Dunărea, au produs o mare neliniște pe tot malul românesc. «În fața acestei emoțiuni a locuitorilor și a cererii lor ca guvernul să «vegheze asupra siguranței lor, suntem obligați, pentru a liniști spiritele și a împiedeca o imigrațiune în interiorul țării, de a concentra «trupe în locurile care pot fi amenințate. Pentru a ne cruța de toate «sacrificiile cauate prin această concentrare a Turcilor, vă însărcinăm «să vă adresați, în numele guvernului Măriei Sale, la Ministrul Afacerilor străine, pentru a obține asigurarea, că nu se va întreprinde o invasiune a teritoriului românesc.

Răspunsul de la Viena era: «că războiul a devenit foarte probabil; că România nu mai are timp de pierdut pentru a lua dispozițiuni în consecință; că momentul a sosit pentru a face cunoscut, care va fi atitudinea României în fața beligeranților și în fața fie-căruia din ei.» Se mai adăogia, că s'a creșut că Turcii nu vor trece Dunărea, dar că amețiți cum sunt, ei pot să ia și această hotărîre; și că Ambasadorul otoman din Viena a șis că Turcia ține gata 50.000 Cerchezi, pentru a-i asvîrli în România.»

Ast-fel sta România în fața a două armate concentrate la frun-tariile ei, una să între ca amică pentru a se război dincolo de Dunăre cu Turcii, alta să facă o invasiune pentru a transporta războiul pe teritoriul României. Casul întâiu se putea discuta, casul al doilea era inadmisibil.

În 4 (16) Aprilie, Michail Kogălniceanu primesce de la Principe deplinele puteri pentru a semna tratatul cu Rusia, și în aceeași zi fu pornit la San-Petersburg în misiune extraordinară Generalul Ion Ghica, purtător al tratatelor semnate.

În 5 (17) Aprilie, Generalul Ignatiev felicită telegrafic pe Ioan Brătianu pentru semnarea convențiunii, asigurându-l că Rușii vin în România ca adevărați amici ai țării.

Pe lângă această telegramă se ivia în aceeași zi la Londra, *post festum*, cu timiditate o propunere a Turciei: «ca Anglia să facă demersuri, singură sau în înțelegere cu cele-lalte Puteri, în vedere de a declara «neutru teritoriul României și de a-l protege în contra invasiunii rusești. Lordul Derby răspunse imediat Ambasadorului Sultanului: «că această propunere are puțină speranță de reușită, chiar dacă Anglia «ori altă Putere s'ar înainta, ca să o facă;» iar de la Berlin venia din 6 (18) Aprilie scirea: că Germania nu poate promite o intervențiune în favoarea României, și în 13 (25) Aprilie, Agentul României, Al. Degre, scria la București: Domnul de Bülow a observat

că ar vré să găsească în tractatul de Paris o stipulațiune expresă «privitoare la neutralitatea României în cas de război», dar că această «clausă nu e stipulată în acel tractat. Neexistând această garanție, nu s'ar puté deduce un drept de creanță asupra Europei din faptul consiliilor de desarmare, ce s'ar fi dat României.»

Telegramele lui Kogălniceanu adresate Agentului diplomatic al României la Viena în 6 (18) și 7 (19) Aprilie lămuresc perfect situațiunea României în acele momente decisive în trei puncte: «Trecerea trupelor rusesce fiind admisă de toate Puterile garante, România trebuie să se înțeleagă cu guvernul rusesc, pentru a regulă mai multe puncte importante în legătură cu această trecere, nu numai pentru a asigura țării mănținerea unei administrațiuni naționale, ci încă pentru a scuti populațiunilor sarcinile unei ocupațiuni ostile»; «guvernul român nu înțelege, nici să se alieze cu Rusia, nici să coopereze cu armata rusescă»; «dar dacă Turcia va intra în țară cu bașibuzucii și Cerchezii ei, tractatul de Paris, pe care l-am respectat tot-deauna și pe care vom continua a-l respecta, va fi încă pentru noi semnul cel mare sub care ne înarmăm pentru a respinge invasiunea turcescă, căci, tocmai în virtutea tractatului de Paris, o asemenea invasiune nu pôte să se facă decât cu consimțământul tuturor Puterilor.»

În 6 (18) Aprilie ordinul e dat în București pentru mobilizarea armatei permanente și a armatei teritoriale, cu toate rezervele lor.

În 7 (19) Aprilie se dă armatei rusesce, massată în Basarabia, «ordinul de a trece fruntariile Turciei», căci, ȋice Principele Gorciacow într'o circulară a sa, «după refuzul Turciei de a ascultă consiliile Europei nu mai rămâne altă alternativă, decât saă a lăsă să se prelungească starea de lucruri, pe care Puterile au declarat-o incompatibilă cu interesele lor și cu interesele Europei în general, saă a căută să se obțină, prin coercițiune, ceea ce nu au putut obține prin persuasiune silințele unanime ale cabinetelor.

Ȋiua de 8 (20) Aprilie 1877, aniversara naserii Principelui și a votului alegerii Sale de Domn al României, aveă în asemenea împrejurări o deosebită semnificațiune. Ioan Brătianu îi dădă expresiunea în felicitările ce adresă Principelui în numele guvernului, și Principele în răspunsul Său.

Ioan Brătianu ȋicea:

Se împlinesc astăȋ un-spre-dece ani de ȋile, de când țera eră preocupată și turburată de mari îngrijiri cari priviau existența sa politică și națională. Cu toate că astăȋ ea se află în condițiuni mai

«grave și mai amenințătoare, țera privesce viitorul ei cu liniște și încredere, căci pe tronul României se află Acela, care a răspuns la apelul său de acum un-spre-dece ani, cu atât devotament și cu atât curagiū, identificând, în toate ocasiunile cele mari, dorințele Sale cu ale națiunii. Țiua de astăzi fiind aniversara născerii Alteții Văstre și tot-odată aniversara plebiscitului, ea este scumpă Românilor, ca o di de bună vestire pentru patria noastră.»

Principele răspunde:

Sunt foarte mișcat de cuvintele ce-mi adresați. Am deplină încredere că, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom trece peste aceste timpuri grele și că țera va fi cruțată în mijlocul furtunii care amenință Orientul. Astăzi circumstanțele sunt mai grele de cum erau înainte de un-spre-dece ani, când m'am pus în capul națiunii, care mă alesese Domn. Cu toate acestea nu mă tem de nimica, căci sunt convins, că Români nu au uitat nici vitejia, nici prudența străbunilor lor, cu ajutorul cărora țera a trecut peste atâtea dificultăți.»

În asemenea circumstanțe Marele Vizir Edhem Pașa adresa în 10 (22) Aprilie Principelui o telegramă, care prin conținut și formă eră un anacronism, și stă ca o dovadă istorică, că relațiunile de vasalitate nu mai puteau să fie baza relațiunilor dintre Turcia și România. Un ordin din Constantinopole nu mai putea avea nici un efect la București. Telegrama sună ast-fel: «Concentrarea armatei rusești la Prut, pregătirile deschise ale Rusiei în vederea unei acțiuni militare și alte indicii nu mai puțin însemnate, nu pot lăsa în îndoială nici pe Alteța Văstră, nici pe guvernul imperial asupra pericolului unei situațiuni, asupra căreia Sublima Pörtă a atras mai de cu vreme atențiunea guvernului Alteței Văstre, și care sémână a amenință teritoriul Principatului de o invasiune. În asemenea împrejurare și conform cu previsionsile articolului 26 al tractatului de Paris și paragrafului 3 al articolului 8 al convențiunii din 19 August 1858, viū, în numele Maiestăței Sale imperiale Sultanului, să invit pe Alteța Văstră a se concerta cu Sublima Pörtă pentru a hotărî în comun măsurile militare proprii a asigura apărarea teritoriului Principatului, pentru cazul când el ar fi amenințat. Aștept numai răspunsul Alteței Văstre pentru a da instrucțiunile necesare Serdarului Ekrem Abdul-Kerim Pașa, care se află la Dunăre în capul armatelor otomane și cu care autoritățile militare ale Alteței Văstre pot, până la mai departe hotărîri, să se concerteze, în cas de urgență.»

În 10 (22) Aprilie sosesc la Chișineu Impăratul Alexandru II și Marele Duce moștenitor, și în 11 (23) Aprilie d-l de Nelidow, însărcinatul

de afaceri al Rusiei la Constatinopole, trimite Porții nota prin care declară, că relațiunile diplomatice dintre amîndouă imperiile sînt rupte, și că în consecință Ambasada rusescă și toți Consuli imperiului aflători în Turcia vor părăsi teritoriul turcesc.

În 10 (22) și în 11 (23) Aprilie Impăratul Alexandru trece în revistă trupele concentrate la fruntariile României, iar Principele Gorgiacow declară în 12 (24) Aprilie Ambasadorului Angliei, că o mediațiune e prea târzie, căci pe de o parte trupele rusești trebuie să fie în mișcare, iar pe de alta protocolul de Londra a înregistrat silințele combinate ale Europei pentru mîntinerea păcii, și circulara turcescă, răspunzînd protocolului prin un refus sumet, nu pôte fi considerată decît ca o înfrîngere pentru Europa și ca o declarațiune de război.

Tot în 12 (24) Aprilie, Agenția rusescă publică următoarea telegramă: Telegramele cari vorbesc de încercări pacifice supreme din partea Porții, prin trimiterea la Chișineu a unei misiuni turcesci, trec peste adevăr. Se fac sforțări în acest sens la Constantinopole, dar, în urma «votului camerilor, Turcii nu pot oferi nimic serios. Simple curteniri nu sunt de ajuns în situațiunea actuală. Rusia nu pôte să se ofere «pentru o a treia comedie, și anume pentru a face să se credă, că în Constantinopole domnesc dispozițiuni pacifice și că, prin urmare, ea are a purta totă răspunderea războiului. Vuetele despre pretinsa cesiune a Batumului, de care vorbesc diarele, arată de asemenea intențiunea de a câștiga timp și de a strică relațiunile dintre Rusia și Anglia, reprezentând pe Rusia ca dispusă a primi achizițiuni teritoriale, «pe cari ea nu le cere, pe cînd se continuă a i se refușa garanții serioase pentru creștinii, pe cari le cere cu insistență, pînă cînd va veni ora să le obțină cu armele în mînă.»

În aceeași zi apare manifestul Țarului, prin care face cunoscut că Imperiul Rusiei a intrat în stare de război cu Imperiul Otoman; iar trupele rusești din Basarabia trec fruntaria românească: la Bestimac în județul Cahulului, la Tabac în județul Bolgradului și la Ungheni în județul Iașilor.

XVI.

Stă întrîaga Europă, reținîndu-și răsuflarea la deslănțuirea unui război, ale căruia consecințe nimeni nu le putea calcula. În asemenea momente se deschid în București Corpurile legiuitoare în 14 (26) Aprilie.

Mesagiul de deschidere anunță, că războiul a izbucnit. Mai departe el dicea:

«Stăruințele noastre pe lângă Pörtă și Puterile garante ca neutrali-

«tatea României, pentru a căreia mănţinere, în decurs de un an, am făcut atâtea sacrificii, şi care de către înseşi Cabinetele străine ni se cerea, stăruinţele noastre ca această neutralitate să ni se recunoască şi ca un drept, au rămas fără succes. Înalta Pörtă a refuzat chiar de a introduce această cerere în sînul conferinţelor din Constantinopol. În asemenea situaţiune, România, abandonată de sprijinul altora, nu mai are să compteze decât pe sine.... Dacă însă nu mai putem a ne bucura astăzi de neutralitatea pămîntului nostru, ca recunoscută de nimeni, datoria noastră este, ca, cu orîce preţ, cu orîce sacrificiū, să ferim ca România să nu devie teatrul războiului, ca oraşele şi satele noastre să nu fie prefăcute în cenuşă, ca populaţiunile noastre să nu fie masacrate, ca avuţiile noastre, fructul muncii în timp de două-şeci de ani de pace, să nu se nimicéască în mijlocul unui războiu, pe care nu l-am voit şi pe care nu l-am provocat prin vina noastră.

«Intrarea armatelor imperiale ruse este un eveniment european, în contra căruia nu scim că Puterile garante să fi protestat.... Împăratul Alexandru, unul din puternicii garanţi ai existenţei politice şi ai drepturilor României, ne-a declarat, că nu este în intenţiunile sale, «că nu este în voinţa sa, de a lovi în aceste drepturi, de a atinge «instituţiunilo şi guvernul autonom al acestei ţări....

Misiunea Domniilor Văstre astăzi este mărginită prin împrejurările dureroase, de cari patria este învăluită. Activitatea voastră va avea mai cu deosebire a se ocupa de situaţiunea politică a ţării şi a da «guvernului mijlocele necesare pentru a pute face faţă greutăţilor războiului, pentru a apără drepturile şi interesele României....

Cât pentru mine, fiţi siguri, că-mi voi face datoria. Din ziua de când am pus piciorul pe acest pămînt am devenit Român. Din ziua, de când m'am suit pe acest tron, ilustrat prin atîta Principi mari şi glorioşi, cugetările lor au devenit marea gîndire a Domniei Mele: realţarea României, îndeplinirea misiunii sale la gurile Dunării şi mai presus de toate mănţinerea drepturilor ei ab-antiquo, apărarea integrităţii hotarelor ei. Şi întru îndeplinirea acestei sfinte datorii, fie «bine încredinţată ţera mea, că, în capul junei şi bravei noastre armate, voi sci a plăti cu persóna mea.

În 16 (28) Aprilie guvernul supunea desbaterilor Camerei Deputaţilor convenţiunile dintre România şi Rusia, semnate în 4 (16) Aprilie; în 17 (29) Aprilie aceste convenţiuni se supuneau Senatului. Desbaterile asupra lor au fost foarte furtunoase în amîndouă Corpurile legiuitoare.

Camera Deputaților votă convențiunile în 16 (28) Aprilie cu 69 voturi contra 25; Senatul în 17 (29) Aprilie cu 41 voturi contra 10. «Monitorul» din 22 Aprilie (4 Mai) publică Decretul de promulgare a convențiunilor, care poartă data de 21 Aprilie (3 Mai). În 23 Aprilie (5 Mai) convențiunile se ratifică la Moscva de Împăratul Alexandru II.

XVII.

Examinând cu atențiune și pe baza documentelor mersul evenimentelor în Orientul european de la începutul mișcărilor în Bosnia și Herzegovina în anul 1875 și până ce a izbucnit războiul în primăvara anului 1877, precum și influența lor asupra afacerilor românești, reiese în mod neîndoios, că Regele Carol, încunjurat de bărbați de stat ce și-a ales pentru a străbate una din cele mai grele crize politice, a urmărit pas cu pas desvoltarea complicațiunilor, a reușit să le privească în reala lor lumină, a cugetat cu pătrundere cum ar putea mai bine ocoli și înlătură pentru țera Sa pericolele, și nu a lăsat să treacă nici un moment oportun, nici o constelațiune favorabilă, fără a profita de dîsele pentru a asigura prezentul și a pregăti viitorul.

România se află la începutul crizei orientale, în 1875, în fața unei situațiuni, care îmbrățișă interese europene de prima ordine, dar care înfățișă tot-odată tendințe și scopuri opuse. Curînd se putu constată, că această situațiune nu se putea limpezi fără o acțiune războinică. Din acel moment întreg interesul Europei se rezemă pe un singur punct: ca războiul eventual să nu învâluie totă Europa, ci să fie circumscris în limitele teritoriului, care devenise cauza încurcăturilor. Ast-fel stînd lucrurile, nici unul din statele cele mari nu se putea preocupă de problema mai mică: cum va trece România prin dificultățile momentului fără a-și periclita viitorul? Cum va eși România din noua crisă orientală ca stat independent și ca un factor politic european?

Rusia sta în fruntea mișcării care cerea de la Turci reforme.

Cu două-zeci și cîine de ani mai înainte Rusia se creșuse îndreptățită a impune ea singură Turciei egalizarea politică a populațiunilor, despărțite prin credințe religioase și deosebiri de rasă, și o ameliorare a administrațiunii interioare. Europa se ridică și contestă Rusiei acest drept, care-i creă o pozițiune preponderantă. Neînțelegerea ce se ivi fu cauza războiului Crimeei, care se termină prin introducerea Imperiului Otoman în complexul statelor europene și prin trecerea către areopagul european a rolului Rusiei, de a cere Turciei introducerea de reforme și de a priveghiă realizarea lor.

Europa însă aplică, în urma tractatului de Paris din 1856, reforme-

lor a se introduce în Turcia, metoda dilatorie a diplomaţiei moderne. Acésta conduse pe Rusia a pune cu timpul înainte nu numai interesele sale proprii, ci şi interesele generale ale Europei. Acum Imperiul de la Nord cerea: saŭ ca Europa să siléscă pe Turcia a-şi realisa promisiunile date, sau ca Rusia singură să iea asupra sa acéstă însărcinare. Eră în natura lucrurilor, că acéstă executare nu se putea face decât *manu militari*. Participarea tuturor Puterilor celor mari la un răşboiŭ în contra Turciei putea uşor aduce la ordinea Ńilei întréga cestiune orientală, şi acésta nu eră înlăturată dacă Rusia eră autorizată să execute pe Turcia în numele Europei. Puse dinaintea acestei dileme, Puterile cele mari s'au ferit a luă o hotărîre: mandat Rusiei nu vroiaŭ să dea şi iarăşi nu se simţiau dispuse a împedecă pe Rusia a păşi singură înainte. Fie-care Putere eră decî împinsă a lucră, nu ca membru al concertului european, ci avênd în vedere, ca sfera ei de influenţă şi de interese să nu fie atinsă. Acţiunea comună se mărginiă întru a priveghia ca acţiunea ruséscă să nu măréscă peste măsură poziţiunea puternicului Imperiŭ de la Nord.

Rusia a fost silită a ţiné compt de aceste împrejurări. Ea a fost nevoită, păşind în contra Turciei, să liniştescă pe cele-lalte Puteri mari în privirea neturburării păcei generale, a nejignirii intereselor lor speciale, a înlăturării cestiunii de achisiţiuni teritoriale, mai ales în părţile europene ale Turciei. Nu căpétă Rusia prin acésta mandatul european de executare, care să-î lase mânilor libere la încheierea păcii: dar i se acordă în mod tacit învoirea de a se răşboi cu Turcia, lăsând ca resolvirea cestiunilor europene să fie discutată în urma răşboiului în limitele fixate mai dinainte cu fie-care Putere în parte.

Nu eră greŭ a mulţumi pe Francia, pe Germania şi pe Italia, cari nu aveau în Orient interese de prima ordine. Pentru aceste trei Puteri liniştea Orientului european sta în legătură cu dorinţa lor, ca pacea generală să nu fie turburată. Asupra acestui punct eră aţintită tótă atenţiunea lor: ţermurirea acţiunii rusescei eră lăsată în partea Angliei şi Austro-Ungariei.

Rusia nu aveă nici un interes a se atinge de cercul preocupaţiunilor Angliei. Scopul ei nu eră nici să ocupe Constantinopolul şi strîmtorile Bosforului şi ale Dardanelelor, nici să scótă pe Anglia din Egipt, nici să înainteze spre Golful Persic şi spre Indii. Rusia putea uşor da declaraţiunile cele mai convingétore în privirea acestor puncte, fără a părăsi un moment politica ei tradiţională. Negocierile cu Anglia nu întîmpinară decî mari greutăţi. Silinţele Angliei se mişcaŭ într'un cerc restrîns; a împedecă să se dea Rusiei un mandat european pentru

a execută pe Turcia. Rusia eră mulțumită să nu fie oprită în mersul ei înainte și să pôtă susține, că țelurile ei sunt aceleași ca și ale Europei: bună starea creștinilor din Turcia și liniștea Europei. În realitate însă, prin această îngăduire, Rusia reluă în Orientul european pozițiunea, pe care războiul Crimeei o dăduse areopagului european.

Maî greu a fost pentru Rusia a se regulă cu Austro-Ungaria. Execuțiunea în contra Turciei eră să se facă în vecinătatea cea maî apropiată cu Imperiul Habsburgic: în Bosnia și Herzegovina, care dominéză Dalmația și Marea Adriatică, în Bulgaria, care este adaptă de Dunăre în tótă lungimea ei. În aceste trei provincii eră vorba de a realisă imediat reforma cea mare a egalei îndreptățiri a locuitorilor și a introducerii unei administrațiuni și unei justiții regulate. Nu se putea negă, că Puterea, care va isbuti în această întreprindere, căpetă *ipso facto* o pozițiune precumpănitore; iar interesele austro-ungare nu se puteau împacă a lăsă în partea Rusiei această precumpănire, care se putea răsfringe într'un moment dat și asupra țărilor unguresci cu populațiune slavonă. Austro-Ungaria eră decî nevoită să nu se mulțumescă cu asigurări platonice, saũ privitoare la un viitor depărtat: ei îi trebuiau garanții reale și imediate.

La Viena se părû că ocuparea Bosniei, oferită la Reichstadt, eră insuficientă, și Rusia fu maî târziu silită să facă și concesiunea Herzegovinei. Abilitatea diplomaților găsi forma de dat acestei transacțiuni. Năzuințelor Rusiei se puse ast-fel o limită teritorială. Marea Adriatică însă eră pentru Rusia maî depărtată și maî puțin interesantă ca Bulgaria și Marea Egee. Esențial pentru Rusia eră, că i se dă puțința de a se asvîrli cu tôte puterile sale asupra Turciei, fără a se teme că cine-va îi va sta înainte saũ la spate pentru a o neliniști, că ea nu abandonă nimic din cercul intereselor sale celor maî imediate, și că nu ea făcea întâiul pas pentru achizițiuni teritoriale.

Rusia se pusese dar la cale cu Puterile cele mari. De pasivitatea unora ea eră asigurată; între Anglia și Rusia avură loc convorbiri intime dar hotărîtore; cu Austro-Ungaria, Rusia încheiase chiar un tractat formal.

Cum se va împacă Rusia cu România: acesta nu preocupă pe nime. România eră încă considerată de statele cele mari ca o cantitate negligeabilă: lipsită de sprijin, ea singură avea însă conștiința, că punctul său de rézem nu-l putea afla decât în încrederea în forțele vitale ale poporului său și în energia ce acesta va desvoltă.

Dificultățile ce staũ înaintea-i erau fôrte mari. Cea maî mare eră situațiunea de fapt a României. De secolî Principatele române nu maî

numărau între statele independente, şi în împrejurări recente ele fuseseră încă considerate ca obiecte de compensaţiune. Ele însele se socotiau fericite, dacă puteau pluti printre furtuni fără a fi înghiţite de valuri. Rusia mai multe decenii de-a rândul şi-a exercitat în Moldova şi Valachia puterea ei protectoare, şi se obicnuise a porunci într'însele ca într'o provincie a sa, a le ocupa milităresce când declară războiul Turciei, şi a le guvernă chiar direct prin comandanţii armatelor sale.

Tratatul de Paris din 1856 ameliorase poziţiunea acésta ; dar legăturile de vasalitate umiliau Principatele şi le împedecau a intra ca factori în viaţa politică europeană. România aşteptă cu răbdare dar cu întrégă şi bărbătésă decisiune momentul oportun, ca să ştergă ultimele vestigii ale dependenţei de Imperiul Otoman.

Sub Carol de Hohenzollern a început să predominésă simţemîntul, că pentru a deveni un membru activ şi folositor între statele europene, independenţa rîvnită trebuia să fie opera a însuşi poporului român, şi că numai o asemenea independenţă putea să fie reală şi durabilă. Acţiunea României fu deci îndreptată cu anul 1866 spre acest ţel ; dar în 1876 sosise momentul istoric al îndeplinirii aspiraţiunii sale, căci acum ea avea să-şi dăcă cuvîntul său decisiv într'o mare acţiune, pregătitoare de schimbări politice, cari atingeau interese europene.

Sta în iarna 1876 spre 1877 situaţiunea ast-fel, că, cine avea nevoie de ajutorul României, acela trebuia să fie sémă de dînsa, şi nu mai putea vorbi cu ea decât ca stat dejă independent.

Rusia cerea neîmpedecata trecere a armatelor rusesă prin teritoriul românesc pentru a se război cu Turcia. Înainte acéstă trecere se făcea printr'un simplu ordin al Ţarului. Astădî ea nu se mai putea efectua decât cu învoirea României, căci sta la Prut ca şi la Dunăre Carol de Hohenzollern cu armata sa de-şi păzia hotarele. Învoirea trecerii era deci punctul de plecare al negocierilor, şi Rusia îl admitea chiar de la început şi fără dificultate. România însă trăgea de aci tóte consecinţele pentru a ajunge ţelul, ce-l avea dinaintea ei, şi consecinţele aceste trebuiau fixate imediat, ca să nu fie ştirbite în urmă prin discuţiuni diplomatice.

Consecinţele erau următoarele. Învoirea cerută pentru trecerea armatelor rusesă prin teritoriul său nu o putea acorda decât România independentă, şi în numele acestui Stat nu putea vorbi decât suveranul ei. Trebuia deci ca învoiala să aibă forma unui tratat, încheiat între două state independente, de către suveranii acestor state. Învoirea trecerii trăgea după sine regularea ei, şi acésta constă în

recunoșcerea și respectarea individualității și autorității statului român, ast-fel cum eră el constituit și cum se constituia el în acel moment în independența sa. Primirea acestor cerințe de către Rusia aveă o mare semnificare, căci Rusia rupeă în privirea României cu tótă acțiunea ei din trecut; și când, după anevoióse și lungi negociațiuni, cari aú durat din Septemvrie 1876 până în primele zile ale lui Aprilie 1877, Rusia mai primiă ultima condițiune pusă de România, dar condițiunea *sine qua non* a tratatului, ce eră a se încheiă înainte de a isbucni acțiunea militară, și anume condițiunea de a respectă și a apêră consistența teritorială de atunci a României,—nu se póte negă că acéstă țeră mică și greú încercată de sórtă aveă a înregistra în acel moment al desvoltării ei istorice o mare victorie pacifică, rară în istoria popórelor celor micí. România singură, sprijinindu-sc numai pe interese îndreptățite, cari nu jicniaú pe nime, isbutise a căpêta de la puternicul Imperiú de la Nord ceea ce Europa nu fusese aplecată să-i acorde, cu tóte că aceeași Europă o ajutase, cu două-deci de ani mai înainte, a-și scutura pulberea seculară de care eră acoperită, și cu tóte că România nu se făcuse nedemnă de solicitudinea, de care fusese atunci încunjurată pentru un moment.

Rusia intră în acțiunea ei răsboinică cu încuviințarea tacită a Europei. Pe acest fapt se rózămă tratatul din 4 (16) Aprilie 1877, și-și motivează îndreptățirea sa. Dacă Europa întrégă nu socotise că trebuie să împedecă întreprinderea Rusiei, cum se puteă cere și pre-tinde ca România să i se pună în préjmă? Când Europa nu vroia să tragă pentru România consecințele situațiunii create prin tratatul de Paris, recunoscând și respectând neutralitatea ei că fiind de un interes european, cum puteă România să facă ea singură abstracțiune de situațiunea de fapt și să iea ea singură atitudinea care aparțineă numai areopagului european, reprezentat prin cele șépte Puteri semnatare tratatului de Paris din 1856?

De aceea a fost un act de adîncă cugetare politică, că motivarea necesității tratatului ruso-român a luat ca punct de plecare însăși atitudinea Europei în fața conflictului răsboinic, investind ast-fel acest tratat cu caracterul unui act european. Acéstă motivare glăsuesce ast-fel: Lucrând de acord cu cele-lalte mari Puteri pentru a amelioră condițiunile de existență ale creștinilor supuși dominațiunii «Sultanului, guvernul imperial al Rusiei a atras atențiunea cabinetelor garante asupra necesității de a asigura într'un mod eficace executarea reformelor cerute de la Pórtă .

Aceste cuvinte chiar stabiliaú despărțirea României de Turcia, și

cuprindeaŭ tot-odată recunoscerea de către Rusia nu numai a faptului acestei despărțiri, ci și a consecinței ei, adecă recunoscerea independenței Statului român. Din momentul semnării tractatului din 4 (16) Aprilie 1877, una din Puterile cele mari ale Europei recunosceă România ca Stat independent.

Acest fapt însemnat se accentuază încă mai mult prin cuvintele cu cari se termină paragraful întâiŭ al preambulului tractatului, și anume:

Pentru că escitarea musulmanilor și slăbiciunea învderată a guvernului otoman nu lasă a se speră măsuri seriose de executare <din partea autorităților turcesci, o intervențiune militară din afară pôte deveni necesară.> Amindoi suveranii—Țarul Rusiei și Domnul României—judecaŭ într'o egală îndreptățire atitudinea vecinului lor și luaŭ față cu dînsul hotărîri în privirea viitorului.

Trebuia însă ca interesul european să se resfrîgă în mod palpabil asupra situațiunii României, care nu putea să rămână în aer, și de aceea preambulul urmază ast-fel mai departe: În cazul când desvoltarea ulterioară a afacerilor politice în Orient ar silî pe Rusia a asuma acéstă sarcină și a dirige armata sa în partea Turciei din Europa, *guvernul imperial, dorind a respecta inviolabilitatea teritorială a statului român*, a convenit de a încheia cu guvernul Alteței Sale Domnului Carol I o convențiune specială, relativă la trecerea trupelor rusesci prin România.>

Se constată deci prin acest preambul că România sta ca și restul Europei în afară de cercul care motivă coercițiunea, adecă că ea nu mai făcea parte din Imperiul Otoman, și că prin urmare războiul nu eră întreprins în contra României, ci, din potrivă, că România nu făcea decât a urmă pe calea deschisă Rusiei de Anglia, de Austro-Ungaria, de Francia, de Germania și de Italia, adecă a facilita Țarului executarea Turciei. Dacă România făcea acésta într'o formă mai accentuată ea eră nevoită întru acésta, ca și Austro-Ungaria, prin pozițiunea ei specială.

Recunoscerea situațiunii independente a României se mai află expusă în mod expres, întâiŭ în desemnarea plenipotențiarilor respectivî, numiți de o parte de Maiestatea Sa Impăratul tuturor Rusiilor și de altă parte de Alteța Sa Principele României, și în urmă în articolul 1 al tractatului, care ȳice: *Guvernul Alteței Sale Domnului României Carol I asigură armatei rusesci, care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul României și tractamentul rezervat armatelor amice*. Tôte cheltuelile, cari ar puté fi ocașionate de trebuințele armatei rusesci, de transportul său, precum și pentru

«satisfacerea tuturor trebuințelor sale, vor fi firesce în sarcina guvernului imperial.»

Precauțiunile ce luă România pentru a se asigura în contra a orî-ce evenimente viitoare se află consemnate în articolul 2 al tratatului, cu o precisiune și o claritate, care nu lasă nimic de dorit. Ține acel articol: *Pentru ca nici-un inconvenient sau pericol să nu rezulte «pentru România din faptul trecerii trupelor rusești prin teritoriul «său, guvernul Majestății Sale Împăratului tuturor Rusiilor se obligă «a mînjine și a face să se respecte drepturile politice ale Statului «român, ast-fel cum rezultă din legile interioare și din tractatele existente, precum și de a mînjine și a apără integritatea actuală a «României.»*

Consecințele acestui articol sunt pe larg explicate în convențiunea militară, anexată la tratat.

Acea convențiune militară regulează: — întrebuințarea din partea armatei rusești a căilor ferate, a comunicațiilor fluviale, a șoselelor, a postelor, telegrafelor, precum și îndeplinirea necesităților de aprovizionări și de dislocări de tot felul (art. 1); — relațiunile autorităților militare rusești cu autoritățile locale prin intermediul comisarilor români speciali în modul anume fixat în diferitele cazuri ce se pot prezenta (art. 2, 3, 4, 5); — transporturile prin căile ferate, cu aceleași drepturi și prerogative ca și armata română cu o reducere de tarife de 40 % (art. 6, 7, 8), și organizate prin comisari ad-hoc ai amînduror părților contractante (art. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16); — clădirea de căi ferate nouă militare de către autoritățile militare ruse și cu spesele guvernului rusesc, materialul mobil rămînînd proprietatea guvernului rus, iar lucrările executate, proprietatea guvernului român, fără vre-o remunerare ore-care (art. 13); — întrebuințarea postelor și telegrafelor Statului și a companiilor de căi ferate cu același titlu ca și al guvernului român, putînd armata rusescă stabili un fir telegrafic al său și aparate speciale ale sale (art. 17); — stabilirea etapelor și spitalelor armatelor rusești, excluđîndu-se dintre aceste București, unde nu vor fi trupe rusești (art. 18, 19, 20, 21, 22); — efectuarea plăților de orî-ce natură de către trupele rusești pe baza unității monetare romînesci ori franceze (art. 23); — acordarea pentru trupele rusești a liberului import și a liberului transit pentru toate obiectele de aprovizionare, de furnituri, de material și de munițiuni de război (art. 24); — fixarea cestiunilor privitoare la desertorii ruși (art. 25); — regularea neînțelegerilor prin comisari ad-hoc speciali (art. 26).

Ce putea România cere, ce putea România obține mai mult?

XVIII.

Abia trecù o lună după semnătura acestui tractat, care fu ratificat de amîndouă părțile prin acte emanate de la înșiși suveranii — Impăratul Alexandru II și Principele Carol I, — și consecințele lui străbătută evenimentele zilei. În 10 (22) Maiu Adunările legiuitoare ale României proclamară ruperea legăturilor cu Imperiul Otoman și independența României.

Ast-fel se făcù vădută tuturor semnificarea întronării în România a Dinastiei Hohenzollern; iar Principele Carol, după un-spre-zece ani de domnie, își îndeplinea programul, anunțat Regelui Wilhelm I al Prusiei în 7 (19) Aprilie 1866, în momentul în care tînărul Principe luase hotărîrea a urmă chemării, ce-î adresă poporul român în convicțiunea, că, printr'însul și prin Dinastia ce El fundă, începea pentru România o eră nouă.

Programul Principelui dicea: «Pentru moment voiù recunósce suzeranitatea turcescă, însă cu reserva tacită, de a mă liberă de dînsa cu armele în mână și de a cucerî pe câmpul de răsboiù independența în-
«trégă a țerii, care m'a ales Domn al ei.»

De atunci, din 4 (16) Aprilie 1877, România s'a desvoltat cu repeđiciune și cu vigóre. De atunci, ea a dovedit necontenit, că nu eră inspirată de ambițiuni de mărire, ci eră dominată de un spirit liniștit, care aveà priceperea necesităților generale ale Europei, nu vroia să turbure nicăiri pacea necesară mai întăiù ei înseși, și a fost condusă în tóte împrejurările de o cumpênălă, care i-a atras încrederea tuturor statelor.

Regele Carol I este întemeietorul acestei stări de lucruri; și bărbatul de stat care i-a fost sfetnic credincios și conlucrător ager în aceste timpuri, când sórta României sta în cumpênă, a fost Ioan Brătianu. În istorie, când se va vorbi despre ridicarea și întemeierea României, numele amîndurora se vor pronunța ca numele unor bărbați cu spirit înalt, cu ochi pătrunđetori, cu inimă caldă pentru patria și némul lor, inspirați de binele patriei, harnici și neadormiți în îndeplinirea unei mari misiuni, aceea de a ridica un popor la vieță și de a constitui un stat.

Succesele strălucite dobîndite de Regele Carol I sunt o dovadă că fundațiunea Sa de la Dunărea de jos represintă rezultate trainice pentru națiunea română, și că pentru dînsa numele lui Carol I va străluci vecinic ca o stea conducătoare în timpuri senine ca și în zile furtunóse.

SCRIERI DE D. A. STURDZA

Scurtă descriere a drepturilor Moldovenilor și a Muntenilor fondate pe dreptul gîntelor și pe tratatură de F. Colson. Traducere. Iași 1856.

Ajutorul comerciantului, al agricultorului și al inginerului. Greutăți și măsuri. Formule întrebuițate în comerț, bancă, agricultură și ingineria civilă. În colaborare cu Ion Ghica. Viena 1873.

Memoriu asupra portretelor Domnilor Români. Bucuresci 1874.

Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Rumänien (Moldau und Walachei). Wien 1874.

Schiță biografică asupra lui Eudoxiu Hurmuzaki și operele sale. Bucuresci 1877.

Memoriu asupra numismaticei românesce. Bucuresci 1878.

Bibliografia numismaticei românesce. (Cu 6 stampe). Bucuresci 1878.

Numismatica română. Conferință publică. Bucuresci 1878.

Dare de sémă despre colecțiunea de documente istorice române aflate la Wiesbaden. Cuvîntare pentru aniversarea zilei de 10 Maiu. (Cu 4 stampe). Bucuresci 1887.

I. Scrisore autografă de la Michaiu-Vitezul. II. Stégul lui Șerban-Vodă Cantacuzino. III. Noue descoperiri numismatice românesce. — Cuvîntare pentru aniversarea zilei de 10 Maiu. — (Cu 1 stampă). Bucuresci 1887.

Dece Maiu. Memoriu prezentat Academiei. Bucuresci 1887.

Le 10 Mai. Mémoire présenté à l'Académie Roumaine. Bucarest 1887.

Acte și documente relative la Istoria Renascerii României, în colaborare cu D. C. Sturdza, P. S. Sa Ghienadie Petrescu și C. Colescu-Vartic. 1853 — 1859. 9 volume. Bucuresci 1888—1900.

Discursuri pedagogice. Bucuresci 1888.

Europa, Rusia și România. Studiu etnic și politic. Bucuresci 1890.

Documente privitoare la Istoria Românilor. Supliment I la cele culese de Hurmuzaki. Vol. IV (1802—1849), în colaborare cu D. C. Sturdza și O. Lugoșianu, Vol. V (1822—1838), Vol. VI (1827 — 1849), în colaborare cu C. Colescu-Vartic. Bucuresci 1891—1895.

Raport asupra activității Academiei Române cu ocasiunea serbării de 25 ani a existenței sale, 1886 — 1891. Bucuresci 1891.

Observatoriul meteorologic de pe muntele Sonnblick (Alpi Austriaci). Bucuresci 1894.

Cronica lui Ulrich de Richental asupra Conciliului de la Constanța (1414—1418). Relațiune analitică. Bucuresci 1894.

Răspuns la discursul de recepțiune în Academie al d-lui Ioan Kalinderu despre Episcopul Melchisedec. Bucuresci 1894.

Răspuns la discursul de recepțiune al d-lui A. D. Xenopol despre Michail Kogălniceanu. Bucuresci 1895.

La morminte de Eroî. Cuvinte. Bucuresci 1896.

Suprafața și populațiunea Regatului României. Conferință. Bucuresci 1896.

Trei-zeci de ani de Domnie ai Regelui Carol I. 1866—1896. Cuvîntări și acte. 2 vol. Bucuresci 1897.

Dece Maiu 1866. Bucuresci 1899.

La question des Portes de fer et des cataractes du Danube, avec des documents et une carte du Danube aux Portes de fer. Berlin 1899.

Charles I-er Roi de Roumanie. Chronique—Actes—Documents. Tome I-er (1866 — 1875). Bucarest 1899.

Răspuns la discursul de recepțiune în Academie al P. S. S. Episcopului Nicolae Popea despre Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna. Bucuresci 1900.

Răspuns la discursul de recepțiune al d-lui C. Erbiceanu despre viața și activitatea literară a Protosinghelului Naum Rîmniceanu. Bucuresci 1900.

